

# Erdélyi Protestáns Lap

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: NAGY KÁROLY, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és magán előfizetések bérmentve küldendőek, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre  
félévre

12 kor.  
6 kor.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

## Adventi remény.

Átléptük az adventi idők küszöbét és az Idvezítőt keresik szemeink. Megújulnak harcaink és küzdelmeink, csalódásaink és szenvedéseink fájó emlékei és a szívben új remény fakad, akarunk új erőre kél, hogy a ránk rakott terhet tovább emeljük s megvívjuk régi harcaink.

Ah! a küzdő és szenvedő embernek drága kincs a remény. Megvidámítja az elfáradt lelket, mint üdítő harmat a tikkadó virágot. A reménység mindig velünk marad s akkor sem hagy el, midőn az élet aláhanyatlik, sőt szövétneket gyújt, ha sötét lesz körülöttünk. Jelen van a *gyermekkel*, midőn délibábot kerget, *az ifjával*, midőn aranszálakból szó magának tündérképeket. Jelen van a *férfival*, midőn kezét munkára veti, vagy az igazság védelmére kél; és jelen van az *öreggel is*, midőn reszkető lélekkel halad a sir felé, de bízik, hogy szemei meglátják az Idvezítőt.

A reménység hitből van, s olyan mint a szívárvány, amely Noénak a pusztulás idején megjelent. Átöleli az az eget s világít a távolba is, hogy megismerjük az örök-kevalót, aki a szeretet és a gondviselés.

Vetés és aratás, tavasz és nyár nem szünnnek meg soha. Ez a szívárvány, ez a remény eljövendő jobb időknek záloga!

Az élet nem szünő harc. És a ki küzd, annak mindig remélni kell. Remény nélkül, mikként a szenvedő Jób, megátkozzuk az életet.

Israél nehéz harcok árán szerzett új hazát; sok vér és élet árán tartotta meg ezer éven át a megvívott küzdelmekben nem egyszer tört ketté kardjának csillogó vasa. *De reményt nem vesztett soha.* Sokszor viselte bűneinek terhét, mert vétkezett. A szenvedések egész özöne nem egyszer csapott át a nemzetet. Jákób háza rettegett, de *kétségbe nem esett.* Mindent vesztett, de reménye megmaradt. A babiloni vizek mellett szolgágnak ette kenyérét és nyögve viselte láncait, de nem szállott perbe a seregek urával, hanem irgalomért esdekelt:

„Óh Israélnek reménysége! gyógyíts meg engemet. (Jer. 17: 13.)

Ah! a remény nélkül soha sem támadott volna *Igétet*, hogy Izsai törzsből vesszőszál származik. Dániel próféta sem látta volna Istennek országát, mint egy *Embernek fiát* az Ég felhőiben földre szállani. Keresztelő János ajkain is elnémult volna a kiáltónak szava: *Isten országa megérkezett.*

Igaz van a nemzet költőjének:

*A szegénynek drága kincs a hit,  
Tűrni és remélni megtanít.*

\* \* \*

„Most már bocsásd el Uram! a te öreg szolgádat békességgel, mert szemeim látták a te Idvezítésedet“. Az agg Simeon a világ megváltóját e szavakkal köszöntötte. Mi pedig a *Krisztusnak* szóljuk beszédeit: *Istennek országa közöttetek!*

Az Idvezítő ma is közöttetek. Átala az *idvesség* is közelünkbe érkezett. Többé nem oly nagy a bűn *hatalma*; a *ngomor* is kisebb, melyet hordozunk. Ha a Próféták, vagy Pál színeivel rajzolóknak a bűnt, tulsötét lenne a kép.

És mégis mi lenne velünk: ha nem lakoznék közöttünk az *Úr*? és az *ő Szentlelke*?

Israeli ezer esztendőn keresztül várt és remélt. Ma is milliók epednek *szabadításért*. Lelkünk szomjuhozza az örök jót és az igazat keresi; egy szebb élet, egy magasabb világ felé fordítja vágyó tekintetét. Család, egyház, állam és nemzet *békességért eseng.*

Krisztussal *békességnek reménye* költözött a földre. Krisztus a megváltás fejedelme. Véle az égnek üdve jött alá. Az *ő* evangéliuma Istennek ereje minden hívő idvességére. Az *ő* szentlelke munkálkodik ma is: *az egyházban és a mi szíveinkben!*

Adventi időkkel élünk. Új élet reménye támad; új ígéteret nyerünk, hogy szent elragadtatással kiáltunk mi is egy napon:

*As én szemeim látták az Idvezítőt.*

## A lelkészegyesület védelme.

Minél bizonyosabb az, hogy kevesen vannak az emberek között, kik saját lábukon járnak és saját fejükkel gondolkoznak, annál égetőbb a szüksége annak, hogy valamely elhangzott vélemény mellé idejekorán oda állítsassék az ellenkező felfogás is.

Ez a meggyőződés ösztönöz arra, hogy még most, úgyszólván az elolvasás pillanatában, ide iktassam azon gondolataimat, melyeket belőlem „Az orsz. reform. lelkészegyesületről“ e lap előző számában olvasottak kiváltak.

Mindenekelőtt jól esik konstatálnom, hogy az említett cikk nagybecsült szerzője egyetért lelkészegyesületünk buzgó elnökével abban, hogy legnagyobb szükség van ma a megfelelő „egyház-társadalmi és egyházpolitikai“ munkásságra, melyet egyesületünk is a maga ereje és munkaköréhez mérten felölelni szándékozik.

De ha elismeri a szerző, hogy az ez irányú „öntudatos“ tevékenységre van a „legnagyobb szükség“: akkor miért gáncsolja törekvésünket?! Hiszen midőn e lap szerkesztését szerencsés volt átvinni s munkássága irányelveit körvonalozta, éppen önmaga hangsúlyozta, hogy senki nem elég nagy és erős az egyházunk vállaira szakadó nagy terhek elhordozására, hanem mindenkinek kell legalább egy-egy téglát vinni az anyaszentegyházunk viharos időkkel dacolandó épületének megszilárdításához!

És ha érzik papjaink egyen-egyen, hogy bizony nem elég nagyok és nem elég erősek ahhoz, hogy az egyház építéshez szükséges munkákat teljesen lelkők szent vágyódása szerint végezhessék, de egy-egy téglát mégis vinni akarnak a köz oltárára s egyesületté tömörülnek, hogy nagyobbak és erősebbek lehessenek együtt. Bűn az? Soha! Hanem erény.

Józan ésszel hát nem lehet elítélni a lelkészek egyesülését. Örökké élő „memento“ minden ily marasztaló ítélettel szemben a haldokló apa példázata,

ki az egyesülésben rejlő erőt az összekötözött — egyenkint könnyen összetörhető — vesszőkön szemlélteti fiaival. E példázat oly igaz, annyira át van hatva tőle mindenki, hogy nincs aki ne hallotta volna, nincs aki tovább ne adta volna egy is: a felnőttek között.

Hogy tovább ne menjek: nem megkivánja-e az állam és az egyház az ő tanítóitól, az ő tanáraitól, hogy egyesületeket alkossanak? Egymást kölcsönösen oktassák, tanítsák és buzdítsák? És ami szabad, sőt ami szinte kötelező a tanítókra, a tanárookra annyira, hogy az állásaikat fenntartó testületek áldozatokat is hoznak az egyesületeik létesítése és fenntartása érdekében, az ne lenne szabad a lelkészeknek?

Távol legyen! Hiszen, hogy „szent nép, királyi papság vagyunk“ valamennyien: vagy igaz, vagy nem igaz. Ha igaz, akkor anyaszentegyházunknak éppen a maga jól felfogott érdekében áll, hogy amit megenged, sőt sürget egyik téren a maga szakmunkáival szemben, ugyanazt megengedje, sőt sűrűsse a másik téren is. Ha nem igaz, akkor meg ugyancsak meg kell követelni az ő papságától, hogy a maga terepén mindent megtegyen erői fejlesztésére és tökéletesítésére a végre, hogy más egyházak hasonló munkáival szemben is a diadal reményében vehesse fel a harcot.

Mi téveszti meg hát az ítéletet egyesületünkkel szemben még a filozófia tanáránál is? Megmondom. Az, hogy szervezkedésünket, mint hatalmi kérdést kezelik együletünk ellenzői valamennyien. *Osztályharc*-nak tekintik azt a világiak ellen!

Ugyan, ugyan, kedves jó uraim, hova gondolnak? Hiszen, ha ami harcunk osztályharc volna, akkor mi papok a *papokkal szövetkeznénk*. Még pedig — mint a szociálisták — nemzet és felekezet különbség nélkül, *katholikus papokkal, görög-egyesült, vagy nem-egyesült papokkal egyaránt!* Nohát, mikor ez bekövetkezik, akkor a Gellérthegye folyini fog, mint a Duna, a Duna pedig állani, mint a Gellért. Az pedig soha se fog megtörténni. Tűz és víz, levegő és föld nem oly ellentétek, mint a kálvinista papok osztályának (ha már ilyet a bizonyítás kedvéért felveszünk) a katolikus, vagy oláh papok osztályával való egyesülése.

Pedig én még ezt az egyesülést is szívesen szemlélném, sőt örömmel törekedném rá. Nem ugyan az osztályharc kedvéért, hanem azért, hogy egymást megértve, bár egy lépéssel közeledhessünk a Krisztus „egy akol és egy pásztor“ eszméjéhez. De ez Tisza gróf szerint csak „jó lelkeknek meg-megújuló álma“ A „jó lélek“ meg oly kevés embernek tulajdona e mai egymás hátán törtető korban, hogy bizvást nem kell félnünk attól, hogy a mi egyházunk ma élő „papi“ vagy „világi“ elemének megjárul a feje az egy akol és egy pásztor eszméje megvalósulása miatt.

Már pedig mindaddig közelebb áll a mi lelkünk a „világi elem“-hez, a mi „uraink“-hoz, a mi „oszlópaink“-hoz, a mi „híveink“-hez, mint bármely más papi osztályhoz. Hogy ez holt bizonyosság, arról meggyőződhetik mindenki, mihelyt a kongresszusunk lefolyásáról a nemsokára megjelenendő füzetből autentikus értesülést nyer. Hiszen ott mi éppen amiatt jajongunk, hogy világi vezetőinket a kormányzat mellől elűzték, helyeiket elfoglalták stb. stb.

Éppen azért „az országos ref. világiak egylet“-nek mumusától nem félünk. De megadom: ennél rosszabb viccet nem igen hallottam soha életemben. Pedig hallani eleget hallottam ilyesmit. Ilyen pl. az is, hogy az említett „egyház-társadalmi és egyházpolitikai“ munkát „az egyház hivatott“ végezni. Ugyan kérem! „Az egyház“, mint ilyen, legszembetűnőbben áll előttünk a legújabb „Egyház Törvények“-ben. Ebben minden viszonyt szabályozott, ami csak eszébe

jutott. Amit erre érdemesnek tartott. Tessék hát citálni nekem, meg a nyilvánosságnak azt a §-t, melyben az Ön által „legnagyobb szükség“-nek ítélt „egyház-társadalmi és egyházpolitikai“ munkát szabályozta.

Ha pedig ezt nem tette meg a törvényhozás, de a lelkészek élő lelkiismerete érzi az ily irányú munka szükségét, mért ne folytathatná azt?! Hiszen ez nincsen a §-ok által „lefoglalva“ senki részére se. Ugyanazért mi is részt kérhetünk és *kell* kérni belőlük. De „lefoglalni“ sem akarjuk. Tessék e munkát folytatni a tanároknak is, a tanítóknak is, a híveknek is — a maguk körében. Csak így lesz igazi egyház-társadalmi és egyházpolitikai munka belőle. A mi ily irányú munkánk sem a kongresszusra szorítkozik. Ott csak tanulunk, tanácskozunk felőle.

Aztán meg a citátumban is egy kis hiba van a kréta körül, mert az alapszabály nem is említi az „egyházpolitikát“ mint célt. Sőt az „egyház-társadalmi munká“-ról is nem mint célról szól, hanem mint eszközről, „melynek felkarolása által“ előmozdítható az egyház „vallás-erkölcsi és anyagi felvirágoztatása“ (2. §.)

Az egyházi hatóságoktól való „teljes független“-séget sem kell fájlalni egy cseppecskét se, mert az ezt hangsúlyozó mondat így végződik: „munkálkodásában *azonban* szem előtt tartja az egyházi hatóságokkal való anyagi és erkölcsi *kölcsönhatást*“. (4. §.) Vagyis elvileg fenntartja a függetlenséget, de gyakorlatilag („munkálkodásában“) a kölcsönhatást tartja szem előtt. Ez lából való vaskarika ugyan, de ilyen „gálimatiasz“ előfordul az egyházi, állami, iskolai és társadalmi §-okban ezrével.

S hogy a miniszter által erősítettjük meg alapszabályainkat, az is baj?! Ugyan kérem, mért nem mondták meg ezt a belmissziói egyesületnek, amely „talán nem népgyűlés jellegű kongresszusban“ alakult meg, de e tekintetben épp oly avatatlan „népgyűlés“-szagu, mint a mi kongresszusunk?! Aztán, hogy mi a „nép“-hez és a „népgyűlések“-hez közel állunk: azt nem tagadjuk. A mi igazi „világi elem“-ünk: ez. Ez pedig nem mondja, hogy ne kongresszusosuljunk, sőt örvend annak, ha látja munkásságunkat a fórumon is.

Hiszen ma már az „urak“ is azt mondják: „a népért, a néppel“ B. e. Hegedüs Sándor is ezt mondtotta, pedig ő is volt olyan nagy egyházférfiú, mint a ma testben is élők közül akár a legnagyobbak?! Aztán nem is nagyon bölcös dolog a kongresszus nívauját „népgyűlés“-féle titulációkkal farigcsálni, mert még — „Isten ucsce“ — rátalálunk jöni arra a való igazságra, hogy mi, helyzetünk, jogunk, javadalmunk szempontjából egy szerves test vagyunk a „nép“-pel. És e meggyőződéssel kebelünkben, könnyebben alkothatunk „népszövetséget“ is, mint a szerkesztő úr gondolja. De hogy ez különböznék attól a „népszövetségtől“, amely e név alatt népámítás: azt éppen nagytiszteletűséged tudhatja leginkább, ki szakmájából kifolyólag bizonyára foglalkozott a népszikhológiával is, meg a kálomista papok pszikhológiájával is.

Éppen azért nagy örömmel vettük volna, ha szíves „figyelmez“-tetését a kongresszuson hallottuk volna. Hiszen jól tudjuk, hogy nagy mestere a szónak. Az élő szó meg elevenebben hat, mint a holt betű. Hátha akkor az egyházpolitikát se vittük volna „egyházunk határain túl“, meg a „világi elem“ lelkészegyesületbe való felvételét is sürgettük volna.

Egyre azonban „figyelmeztetünk“. S ez az, hogy akkor *egyházpolitikánk* nem lett volna az, amit a fenn-tisztelt cikk elején kijelenteni méltóztat, t. i. „*egyetemes, nagyszabású, a nemzeti és állami életre egyformán kiható*“. Meg az: hogy akkor, mint „*tiszlán papi egyesület*“ sohase tárgyalhatnók: „*az ígéhirdetés, a pásztoracio, a katekhezis, tudományos továbbképzés, fizetés,*

nyugdíj, szolgálati pragmatika stb.“-t, holott pedig erre ugy-e feltétlen szükség van?!

Mindezek után kijelenthetem, hogy a „*lelkészegyesület védelme*“: könnyű dolog. Csak éppen megfelelő logikai sorrendbe kell tenni az ellenvetéseket s maguk az ellenvetések *védik az egyesületet*.

Igy hát ha százszor kiáltatom ki „vezérkedni szerető ember“-nek, úgy is csak azt mondom dr Baltazár (esperes, konventi, zsinati tag) elnökünkkel, hogy igenis egyházmegyénként alakítsák meg az egyesületet a hivatottak, „*ügyünk barátai*“ És pedig alakítsák meg gyorsan. Habozás és várakozás nélkül. Istenes munkát végeznek valamennyien!

Akiknek pedig nem elég ez a biztatás, akik a betűt, a törvényt előbbre becsülik, a jó lelkiismeretükben megnyilatkozó minden hatalmasságok feletti örök Istennél is: ezeknek — ha vannak ilyenek... ezeknek az inkább nyúl, mint embertermészeteknek ideiglatom az „Egyházi Törvények“ megfelelő intézkedését.

Ugyanis az I. t.-c. 56. § a így rendelkezik: „Az egyházmegyei közgyűlés... hatásköréhez tartoznak különösen:... s)... *lelkészi értekezlet* alakítása s ezek előterjesztéseinek tárgyalása“.

Ne remegjenek hát azok se, akik mások hónya alatt szeretnek „vezérkedni“, maguktól erre képtelenek lévén, mert imé védi a § őket is.

Igy maga a § is: a „*lelkészegyesület védelme*“

Csia Kálmán  
ref. lelképásztor  
képesített k. i. tanár.

\*

### Megjegyzések Csia Kálmán cikkére.

Készséggel kiadtam Csia Kálmán cikkét, bár lapunk álláspontjával ellenkezik az ő felfogása; de megkivánta kiadását azon szerkesztői elvem, hogy az E. P. L. nem pártlap, hanem organuma minden vallásunk és egyházunk javára irányuló nemes törekvésnek, ahol szabad folyása kell hogy legyen — az irodalmi tisztesség határain belül — az eltérő vélemények mérkőzésének is.

Szabad utat engedek annak ez ügyben is, abban a reményben, hogy amit előbb kellett volna tennünk, mielőtt az ORLE megalakult — tisztázattván a cél, a munkakör és eszközök, talán sikerülni fog utólagosan — tán egy jövő kongresszuson — az egyesület alapszabályait oly értelemben módosítani, hogy eloszlatván a kifogásokat, oly egyesületet alkotassunk, mely úgy összealkotásában, mint munkájában és annak eszközeiben egyesítheti egyházunk minden jogos igényét és jogosult faktorát.

E szempontból teszem meg észrevételeimet Csia Kálmán előbbi cikkére is.

En cikkemben azt kifogásoltam, hogy a ref. lelkészek, kizárólag mint lelkészek, az egyházon kívül, annak tudta és hozzájárulása nélkül (egyházhatósági vélemény nélküli belügyminiszteri megerősítés alapján) szerves testületet alkossanak oly kérdések tárgyalására (egyházársadalmi és egyházpolitikai) amelyek a ref. egyházat egyetemességében érintik és érdeklik s így az egyházon kívüli politikai hatóság ingerenciájával kizárólag a lelkészek számára foglalják le azt, ami a hivatalos egyházat összes hatóságaival és összes tagjaival (világiak is) egyetemesen és közösen érdeklik. Vitattam, hogy felekezeti, kizárólag lelkészekből álló egyesület jogosultságát, csak az illető egyházi hatóság jóváhagyásával s a szorosabb értelemben vett szak- és osztálykérdések tárgyalására ismerhetjük el anélkül, hogy jogosulatlan hatáskör-kisajátítási törekvés látzatába ne essünk s ezzel ki ne hívjuk a megrövidítettek szembeszálló védelmi akcióját. (Ref. világiak egylete.)

Csia Kálmán ezzel szemben védi a lelkészek egyesülését, amit én nem kifogásoltam, de nem szól a lelkészegyesület *hatásköréről*, amit én kifogásoltam. Ezt sem kifogásoltam, mint munkakört általában, hanem csak mint kizárólagos lelkészegyesület számára lefoglalt munkakört. Azt állítottam, hogy ahhoz a munkakörhöz odatartozik a világiak részvételi joga is s az azt munkálni hivatott egyesületből jogtalanul és helytelenül zárták ki a világiakat.

Védekeznek az „*osztályharc*“ gyanúja ellen s hivatkoznak a *tanító- és tanárregyesületekre*. Osztályharcnal nem gyanúsítottuk; de meg kell mondanunk neki, hogy ha valaki azzal vádolná: jelen védekezése nem kielégítő. Mert az osztályharcnak amint nem szükségképpeni fogalmi jegye a „*nemzetköziség*“: épp úgy nem a „*felekezeti köziség*“ sem. Lehetnek osztályharcok egy nemzet és egy felekezet kebelében is, amint volt *magyar* parasztlázadás és *német* parasztlázadás és amint volt hierarchia-ellenes harca a *katholikusoknak* és ugyanaz a *reformátusoknak* is. Ez a megkülönböztetés a harcnak csak *körére* (nemzeti vagy nemzetközi, felekezeti vagy felekezeti, akár még ezek kombinációja is) de nem *jellegére* (faji, territoriális, osztály stb.) vonatkozik.

De mi, az E. P. L. nem vádoltuk osztályharcnal, annak bármely egyszerű vagy kombinált formájával sem, legalább tudatossal; ám, hogy működésük bizonyos körülmények közt annak jegecesedésére alkalmas szolgáltatathat: ezt most is fentartjuk, annál inkább, mert hisz' a *hatalmi* kérdés nem szükség, hogy kiindulási pont legyen, lehet az mint a jelen esetben is lehet — következmény is.

Ami pedig a tanár-, tanító-egyesületekre való hivatkozást illeti: ez nagyon is végzetesen üt ki az O. R. L. E-re és védőire. Mert lám ezek eredete egyfelől az egyesek felettes hivatalos hatóságai rendelkezésén vagy legalább is engedélyén alapszik, munkaköre pedig a leghatározottabban a szakkérdésekre és azokkal kapcsolatos ügyekre szorítkozik, amelyekkel szigorúan csak a saját hatáskörükben foglalkoznak. De mit szólna az állam hozzá, ha tanítói azon a címen, hogy nekik feladatuk „a magyar nemzet anyagi és erkölcsi virágzását munkálni“, elkezdenének az állam külpolitikai kérdéseiben állást foglalni; mint a hogy a ref. lelkészegyesület állást foglal az egyház külpolitikai kérdéseiben, az egyház többi tagjai kizárásával?! A saját feladatuk munkakörével foglalkozni nemcsak jogosultak, sőt ezt — igaz van Csianak — állam és egyház meg is követeli az ő tanítóitól. De álljunk meg! Ugyanazt a Csia által emlegetett „*Egyházi Törvények*“ a *lelkészek*-től is megkivánja. Ugyanaz az E. T., amelyből Csia kivánja, hogy „*citáljam az egyháztársadalmi és egyházpolitikai munkát szabályozó §-okat*“ No, hát azt igazán nem tette az egyházi törvényhozás. És nem attól való féltében nem tette, mert éppen a lelkészek ugyis folyton azt vetették szemére, hogy mindent a §§-ok békőiba akar szorítani, hanem tudatosan azért, mert *ezt a törvényhozás egyenesen magának tartotta fenn* s amit belőle alsóbb szerveinek adott át kezelésre, azt ki is fejezte az egyházköziség, egyházmegye, kerület és konvent hatáskörének megállapításánál. De lám, nem utalt belőle semmit a „*lelkészegyesületek*“ hatáskörébe. Pedig az E. T. szól a „*lelkészegyesületek*“-ről. S most jövünk a dolog egyházi jogi részéhez! Szól pedig az 57. §. s) pontja alatt, midőn így szól: az egyházmegyei közgyűlés hatáskörébe tartoznak különösen: s) „*az egyházközségeken alakult egyházi jellegű egyesületekre való felügyelet, lelkészi és tanítói egyesület alakítása s ezek előterjesztésének tárgyalása*.“ Több helyt nincs szó az E. T.-ben „*lelkészegyesületekről*“-ről.

Világos tehát, hogy az egyházi törvényhozás elégségesnek tartotta a lelkészegyesületeket *egyház-*

megyénként szervezni s ezt az egyházmegyei közgyűléseknek rendelte alá. A ratio legis-ből következik, hogy ha szélesebbkörű lelkészegyesületet szervezett volna, azt a megfelelő magasabb hivatalos hatóságnak rendelte volna alá és — semmi esetre sem a belügyminiszternek. De következik az is, hogy miután minden hatóságnak meg van a maga szabályrendelet alkotási joga, a saját körében alakuló egyleteket, amennyiben helyesnek látja, ezen jogából kifolyólag szervezi, vagy enged szervezkedni és szabja meg munkakörét. Továbbá következik az is, hogy az egyházmegyei lelkészi értekezletek az egyházmegyei közgyűlésnek a szervei, ez hagyja jóvá alapszabályait, ügyel fel reá, felelős érte s így nem is engedheti meg, hogy rajta kívül még mással is függő viszonyban legyen.

Az egyházmegyei lelkészértekezletek bevégzett önálló egyesületi alkotás, melyek a törvény alapján magasabb szervei összetételeket nem is alkothatnak; hanem, mint egymástól függetlenek, legfennebb ad hoc kongregációs szövetséget, amely azonban a saját egyházmegyéjük közgyűlésétől való törvényes függést nem alterálhatja. Országos Ref. Lelkészi Egyesület egyházi törvényeink alapján csak alólról felfelé így alapon jöhetett volna törvényesen létre. Ez azonban, ami most alakult, az egyháztól függetlenül, belügyminiszteri pártfogás alatt: ez az egyházi törvényeken kívüli, az egyház autonómiáját bomlasztó alakulás, amelyhez a Csia által hivatolt I. t.-c. 56. §. s) pontban említett egyházmegyei „lelkészi értekezlet”-nek semmi köze sincs; sőt világos, hogy munkakör, függés és felelősség szempontjából attól teljesen idegen.

Az ORLE. egyházunkhoz való viszonya alapszabályszerű meghatározását maga Csia is „fából vaskariká”-nak nevezi, de megnyugszik rajta, mert ilyet máshol is látott. Igen, az általa is felemlített „Belmissziói egyesület” alapszabályaiban, amely ellen mi akkor is szóval — tóllal egyformán küzdöttünk. De a két egyesületnek összetalálkozása e „fából vaskariká”-ban nem is olyan véletlen, mint első tekintetre látszik; mert, tudva — nem tudva. mindkét egyület egyházunk dissolutióján dolgozik, egyik egyházunk külpolitikája, a másik belpolitikája terén, az egyik a szekták, a másik a nagypolitika irányában; egymást ugyan kölcsönösen elítélve, kiátkozva, de egyházunkat mindketten más-más oldalról bomlasztva.

A cikk többi részéhez nem kívánok most szólni. Idézõjeles személyes szurkálódásokba sem megyek. Azt azonban megjegyzem, hogy ha Csia e tanácsát: „Tessék e munkát (egyháztársadalmi és egyházipolitikai) folytatni a tanároknak is, tanítóknak is, a hívekneknek (világiak) is — a maguk körében „oly értelmezéssel fogadják meg, mint az ORLE.: abból lenne ám még az igazi felfordulás! Mert gondoljuk csak el, hogy a belügyminiszterileg jóváhagyott „evangelizáló belmissziói egyület”-nek a világiak részéről épp oly eltérő irányzata lehet a lelkészekétől, amint a „lelkészegyesület”-nek eltérő irányzata van a világiak egyházipolitikájától! Tessék csak ezeknek a dolgoknak a következményeit végig gondolni! Nem jó lesz az egyházat „kivülről” támogatni sem evangelizálással sem politizálással! Tessék csak benn érvényesíteni az erőket, mert csak az lesz az egyház erejévé, minden egyéb mankó, amelyben előbb megbotlik, semhogy segítené a járásban.

Ám igaza van Csia Kálmánnak: miért nem mentem a kongresszusra ezeket elmondani?! Hát — őszintén megvallva — az egész mozgalom előkészületeit olyanoknak láttam, amelyek nem sok kilátást nyújtottak arra, hogy ilyen gondolatokat ott komolyan értékeljenek. Arra pedig van már nem egy tapasztalatom, hogy az árral szemben úszni hálátlan feladat. Mégis elmentem volna, ha mindjárt az iskolai

év két első hetében két hivatalos ügyben nem kellett volna előadásaimat megszakítanom. A harmadikra nem volt muszáj mennem s így elmaradtam; de megírtam előre álláspontomat. Így sem ért semmit, ha ott lettem volna sem sokat értem volna vele. A dolog már akkorra más irányban volt eldőlvé.

Ám, mint elől íram, — azt hiszem, hogy még mindig lehetne segíteni rajta utólagos korrekcióval. Gondolják meg a vezetők, mert br. Bánffyval szólva „Valamit tennünk kell!” — de fontoljuk meg, hogy az a valami helyes és jó legyen!

Nagy Károly.

## Igazgatótanácsunk üléséből.

Kolozsvár. 1907. nov. 28.

Jelen voltak: elnök dr. Bartók György püspök aa, Kenessey Béla ehker. főjegyző, Jancsó Lajos ehker. közügyigazgató, Deési Gyula, Kincs Gyula, Lázár István, Lészay Ferenc, Nagy Károly, Ravasz János, Rozsnyay Ferenc, Sófalyv Károly, Schilling Ottó igazgatótanácsosok, Péter Károly titkár, Pünkösti Pál számvevő, Módy Elek pénztárnok, dr. Kálmán János t. ü. előadó, dr. Mihály József ügyvéd, dr. Sárkány Lajos ellenőr.

Elnöklő püspök aa az ülést megnyitja s miután az új szervezetnek megfelelően alakult igazgatótanács első ülését tartja, az igazgatótanács új tagjait meleg szavakkal üdvözli.

Elnök aa bejelentvén, hogy br. Bánffy Dezső, Simó Lajos és Zeyk Dániel ehkerületi főgondnok aai, valamint Bartha Dezső igazgatótanácsos a távolmaradásukat bejelentették: tudomásul vétetett.

Az ülés első tárgyát képezte a főt. ehkerületi közgyűlés meghatalmazása alapján az ujonnan választott s még esküt nem tett igazgatótanácsosok és tisztviselőktől, névszerint Lovassy Andor világi főjegyző, Vásárhelyi Boldizsár főtörvényszéki bíró, Schilling Ottó, Sófalyv Károly és Kincs Gyula igazgatótanácsosoktól a hivatalos eskü bevétele.

### I

Az előterjesztett ügyforalmi kimutatás szerint beérkezett összesen 5981 drb., elintézetlen ebből 415 drb.

Gyulafehérvári esperes aa kérése a balázsfalvi beszolgaló lelkész honorálása tárgyában, nem volt teljesíthető.

Kolozsvári esperes előterjesztése az aranykúti vallás-tanítás honorálása iránt, visszaadatik a fölmerült kérdésekre felvilágosító jeletés tétele végett.

Az erzsébetvárosi papi járandóságoknak az üresedés idejéből való elszámolásáról szóló jelentésre igazoló adatok kéretek be.

Pócsfalvi l.-ehközségnek könyöradomány gyűjtésre a kért engedély megadatott s erről Küküllő vármegye főispánja értesítetett.

A Kis Erzsi és Mária-féle vallásérelmi ügyben a vall. és közoktatási miniszter 2<sup>1/2</sup> év mulva többszöri sürgetés után válaszát megadván, tudomásul vétetett s a miniszter felelete a marosvásárhelyi ehközséggel nyilvántartás végett közöltetett.

A diósadi ehk. felebbezése folytán az ehmegyei közgyűlés határozata tárgyalás alá vétetvén, ennek jóváhagyásával a papi állás mielőbbi betöltése elrendeltetett.

A Bethlen István-alap kamata a marosi ehmegye által ajánlott négy tanítónak utalványoztatott.

Dési esperes kérdése folytán kimondatik, hogy a tanítók és tanítónók választását (ide nem értve a kántortanítókat) addig míg az erre vonatkozó szabályrendelet megalkotható lesz, a VI. t.-c. 46. §-a értelmében az egyházközség presbiteriuma eszközli; a pályázati hirdetés és a választás elrendelése azonban az esperes hatáskörébe tartozik.

A köpeci iskola államosítására vonatkozó szerződés jóváhagyatott, köteleztetvén az egyház a miniszter által is aláírt szerződés egyik példányának betérjesztésére.

Magyarósi István zilahi első lelkész félfizetéssel való nyugalmazása és a nyug. lelkész haláláig segédlelkési állás szervezése jóváhagyatott.

A Protestáns Irodalmi Társaság évi 200 K segély iránti kérése fedezet hiányában nem volt teljesíthető,

kiadványainak pártolására azonban egyházközségeink figyelmé felhívatott.

Maroscsapói egyházközség, könyöradománygyűjtés engedélyezése iránti kérésére, felhívatott a paplakás építése érdekében eddig tett intézkedések eredményének bejelentésére.

A szász nemzeti egyetem szászsebesi egyházközségünk részére évi 2500 korona segélyt szavazván meg, az erről szóló alapítólevél köszönettel jóváhagyatott s az összes alapítólevelek egy eredeti példányának okmánytára helyezése elrendeltetett.

Főt. püspök aa előterjesztésére az egyházkerületi névtárnak a jövő év folyamán leendő kiadása elhatározottat.

Pásztohi Dénes lozsádi, volt marosbogáti lelkész kérelme a n.-enyedi ehmege espereséhez beadott, de onnan elutasított felebbezésének felülvizsgálása iránt, leküldetik az espereshez azzal az utasítással, hogy a felebbezést kellőleg felszerelve terjessze fel az egyházkerületi bírósághoz.

Vulkáni ehközség kérése, melyben 600 kor. segélyt kér a közoktatási minisztertől a segédlelkész honorálására, ily alakban nem volt fölterjeszhető, hanem utasított az ehközség, hogy a segédlelkész fizetését a káplántartási kongrua igénybevételével állapítsa meg s a segédlelkészi díjlevelet megerősítés végett terjessze föl.

A pátronusi jogok szabályozása s a több lelkészszel bíró ehközségeknek parochiális körökre felosztása tárgyában javaslatételre bizottság küldetett ki.

A tordosi kántortanító kántori és tanítói javadalmának megosztása nem hagyott jóvá, hanem a díjvelé leküldetik az ehmegehez tárgyalás végett, utasítván az ehmege, hogy az 1893. évben eszközölt megosztás figyelembe vételével, hozasson új határozatot.

A radnóti iskola államosítására vonatkozó határozat megerősítése, miután az ide vonatkozó felterjesztés nem volt kellően felszerelve, függőben hagyatván, beható tárgyalás után kimondotta az igazgatótanács, hogy jövőre az iskolák államosítása körül a legnagyobb elővigyázattal jár el s megállapította a felküldendő okmányokat, valamint azokat a feltételeket, melyek az iskolák célbavett államosításánál figyelembe veendő s erre nézve tájékoztató körlevelet ad ki.

A görgényszentimrei, magyarpalatkai, tasnádi, szamosujlaki, marosszentkirályi, marosgezsei, vajasdi, sárdi, szőkefalvi, bardóci és mátsfalvi iskolák államosítása, illetve az utóbbinak községgivé tételére vonatkozó iratok visszaküldettek az előbb kimondott elvi határozatban kívánt adatokkal leendő fölszerelés végett.

A kolozsvári egyházmegyében Bácsi Gyula és Lőrinczy Gábor ehkerületi képviselőjelöltek között megejtett pótválasztás ellen Lőrinczy Gábor által beadott felebbezés és az iratok között levő szabálytalan jkvi kivonat ügyében az egyházkerületi közgyűlés vizsgálatot rendelve el, annak végrehajtására Rozsnyay Ferenc igazgatótanácsos és Barabás Samú kolozsvári lelkész kéretett föl.

A kolozsvári theol. fakultás, illetve főt. Püspök aa előterjesztésére örvendetes tudomásul vette az igazgatótanács Ravasz László dr. theol. tanár aának akadémiai istetisztelet tartására vonatkozó bejelentését.

A kézdi egyházmegye 1905—6. évi számadása, 1907. évi költségvetése maig sem érkezvén be, úgyszintén többrendbeli adatok betérjesztése ismételt sürgetésekre sem történvén meg, áttétetik az ügy további eljárás végett az ehkerületi elnökséghez.

Bodoni László marburgi akadémiai papjelölt, stipendium iránti kérésének kiegészítésére utasított.

A székelyudvarhelyi egyházközségnek új harangállványok készítésére s a szükséges költségeknek rendkívüli egyházi adóból való fedezésére vonatkozó határozata, Kovács Dániel felebbezésének elutasításával, jóváhagyatott.

A kolozsvári bérházaknál fölmerült javításokról betérjesztett 24 drb számla összege utalványoztatott.

Septéri leányegyház iskolaépítési ügye és segély kérése visszaadatott kellő előkészítés végett.

## II.

A nagyenyedi kolleg. és tanítóképzői, marosvásárhelyi, szászvárosi, kolozsvári, zilahi és székelyudvarhelyi kollegiumi tanárok mellékfoglalkozásai engedélyeztetettek s a kolozsvári theol. fakultás jelentése a tanárok mellékfoglalkozásáról bekéretett.

Székelyudvarhelyi kollegium kérése Félegyházi Antal tanár nyugalmazása után a fizetési fokozat módosítása tárgyában, nem terjesztett a közoktatási miniszterhez.

Zilahi kollegium előjáróságának előterjesztésére egy magántanuló felvétele nem engedélyeztetett.

A kollegiumi Rendszabályok és Utasításoknak 300 példányban való kinyomatása elrendeltetett, megkérdezők a kollegiumok, hogy kívánják-e esetleg még a tanulók részére, különnyomat készítését, hogy mint eddig az ifjuság kezére is adassék egy-egy példány.

Szászvárosi kollegiumunk központi fűtésére vonatkozó tervek és költségvetések visszaküldetnek azzal, hogy annak műszaki felülvizsgálását kérjék a közoktatási miniszertől.

Kolozsvári kollegium ismételt előterjesztésére sem volt megerősíthető Nagy Jenő tanárjelöltnek gyakorló tanáru való alkalmazása.

A kolozsvári kollegium az évi értesítőbe az érdemjegyeket eddigi gyakorlata szerint nem tüntette ki; tekintettel azonban arra, hogy a többi hat kollegium azt megtette, hasonló eljárásra utasított a kolozsvári kollegium is.

Szászvárosi kollegium határozata Kürthy Sándor énektanár egy évi szabadságolásáról jóváhagyatott azzal, hogy a helyettes, szabadságolt tanár aa kell honorálja.

Sepsiszentgyörgyi kollegium újabb előterjesztése, hogy beteg vallástanáranak csak egy félévi szabadságidő engedélyeztessék a korábban hozott határozat fentartásával, nem volt teljesíthető.

Marosvásárhelyi kollegiumi pénztáros kérése fizetésjavítás iránt, nem volt teljesíthető.

Kolozsvári kollegium jelentésére, Imre Zsigmond ideiglenes óraadóul alkalmazása jóváhagyatott.

Ugyanannak jelentésére a zenetanításról lemondott Seprődi János helyébe Lengyel Kálmán alkalmazása jóváhagyatott, figyelembe ajánlatván a Zsin. Törvénynek rendes zene és énektanárok alkalmazására vonatkozó rendelkezése.

Főt. püspök aa előterjesztésére a kolozsvári középiskolákhoz alkalmazott két hitoktató javadalmának pótlására a szükséges államsegély utalványoztatik s előterjesztetik a közoktatási miniszterhez a vallástani órák számának a törvény rendelkezése értelmében leendő megállapítása tárgyában.

Sepsiszentgyörgyi kollegium jelentésére Péter Mózes, Zayzon Ferenc és Molnár Lőrinc tanárok fizetési fokozatba történt előlépéséről, jóváhagyó tudomásul vétetik.

Székelyudvarhelyi kollegium határozata internatusi díjak mérsékelt felemeléséről, jóváhagyatott.

Ugyancsak a székelyudvarhelyi kollegiumnak 333888 K építési államsegély iránti kérése meleg pártolással terjesztetik a közoktatási miniszter elé.

Sepsiszentgyörgyi kollegiumunk kérésére előterjesztést tett az igazgatótanács a közoktatási miniszterhez az iránt, hogy a nyugalomba lépő tanárok kéréseit sürgősen intéztesse el, hogy a késedelemből kollegiumainkat érő károsodás elkerülhető legyen.

Az egyházi értekezlet elnökségének előterjesztésére Bartha Dezső munkájának a Parochiális könyvek közé fölvétele kimondatott.

## III.

Nagyenyedi kollegium 18 hold miriszloi szőlőjének telepítéséről a szerződéseket betérjesztette, miután azonban az igazgatótanács felette drágának találta a beállítási költségeket s illetve terhesnek a feltételeket, nem hagyott jóvá a szerződés, hanem utasított az előjáróság, hogy intézzen kérést a földmívelési miniszterhez a telepítés tárgyában kedvezményekért, esetleg szakvéleményért.

A Magyar-u. 7. sz. ház eladása tárgyában kezdeményező lépések tétettek.

Leszámitoló bank levele folytán tárgyalta az igazgatótanács a vasúti részvények kisorsolás elleni biztosítás eszközölését, de szükségesnek nem találta.

A nyomdai munkákra beérkezett ajánlatok elbírálására s szerződés megkötésére főt. püspök aa és a számvévo meghatalmaztattak.

Az idő előhaladottságára tekintettel elnöklő püspök aa az ülést berekesztette.

## TÁRCA.

## Új a protestantizmusban.

— Mutatvány *Rawenlohoff-Barlha Dezső* „A protestantizmus története” c. műből. —

Mint mindnyájan tudjuk, a protestantizmus föllépése a tiltakozás alakjában történt. És ha most azt kérdezzük, hogy mi ellen irányult ez a tiltakozás: akkor abban a feleletben, amit e kérdésre kell adnunk, egyúttal a reformáció alapelvének megfejtését is megtaláljuk. Mi ellen is irányult hát ez a tiltakozás? Talán az egyházkormányzat hierarchikus rendszere vagy a pápai uralom ellen? Ennek kérdésében semmi nyoma. Luthernek eszéágában sincs a szentszékeknek háborút izenni. Csak később, mikor már a harc folyamán maga is belátta, hogy ez a rendszer mily szorosan összefügg az egyházban uralkodó általános romlottsággal, csak ekkor szilárdul meg lelkében az a, most már a történelem alaposabb tanulmányozása által is támogatott meggyőződés, hogy a keresztyénségben nincs törvényes helye sem a pápának, sem a katolikus hierarchiának. De Melancthon még 1537-ben is azzal a megjegyzéssel írja nevét a schmalkaldeni hitcikkek alá, hogy a hitcikkek tartal-mával egyetért ugyan, de a pápára vonatkozólag az a nézete, hogy a pápának a püspökök feletti elsősege — *emberi jognál fogva* — továbbra is meghagyható. Ő ugyanis úgy vélekedett, hogy ezt az engedményt meg lehetne tenni az evangélium kára nélkül, mert máskülönben az egyesülésre még csak gondolni sem lehet. Avagy talán az egyházi hagyomány tekintélye ellen irányult ez a tiltakozás olyan értelemben, mintha a reformáció alapját a *hagyomány és szentírás* ellentéte képezné, amiben a különbség nemsokára kifejezésre is jutott? Az volna valóban különös, ha a dolog csakugyan így történt volna. A tapasztalat szerint nem az értelem szokott először megborítákozni valamely hitcikkek fogalmazásának vagy intézmény előállításának helytelen voltán, hanem az az elégedetlenség ejt először gondolkodóba és kényszerít bennünket tiltakozásra, amelyet tulajdon benső életünkben érezünk az efele dolgok felett. A valótlanság érzése rendesen meg szokta előzni annak megértését. Csak miután szükségét érezzük annak, hogy ön-magunkkal tisztába jöjjünk és a saját ellentmondásunkat igazolni is tudjuk: csak azután vetjük fel magunknak ezt a kérdést: min is alapszik hát az a dolog, amivel egyetérteni nem tudunk? — Ily módon kezdjük kutatni annak eredetét és vizsgálni, hogy — mint eredmény — minő úton jött létre. A reformátorok sem jártak el másképpen. Ők sem azt kérdezték először, hogy van-e joga az egyháznak a hagyományt a szentírás mellett, sőt annak fölötte az igazság ismeret forrásának, zsinormértékének tartani. Ugyan mi indította volna őket e kérdés fölvetésére addig, míg lelkiismeretük nem borítákozott meg az egyháznak a hagyományon alapuló tanításain és tényein? A dolog lefolyása a történelem szerint ez volt: a bűnbocsánat-árulás, a Szűz Mária és a szentek tiszteletére rendezett búcsujárások és az ehhez hasonló egyházi szokások bántották lelkiismeretüket. E szokások — mint kárhuzatos üzemek — ellen tiltakozni kezdettek. Ezért elítélik és megtámadják őket. Most már védekezniök kell. De mivel? A saját lelkiismeretükre való hivatkozással? Ez nekik maguknak elég lehet, de az ellenpártot nem elégíti ki. És az ők egyéni lelkiismeretével az egyház impozáns tekintélyét állítja szembe, amely már annyi századon át így hitt és eképpen cselekedett. Azonban az önvédelem itt is önfentartás. És a harcra ez alkalommal két fegyver kínálkozik. Az egyik: annak a kérdésnek feltevése, hogy miképpen jutott hát az egyház ennek a hitnek és ezeknek a szokásoknak a birtokába; vagyis

a jelenlegi állapotot előidéző elfajulás megfejtésének és bizonyító okainak nyomozása a történelemben. A másik: az egyház tekintélyével egy máskinak szembeállítása, amelyet az ellenpárt sem vonhat kétségbe. Ezt a jelen esetben a szentírásban lehetett megtalálni, aminek tekintélyét egy katolikus sem merte volna megtagadni. És a reformátoroknak meg volt a maguk különös oka arra, hogy a szentíráshoz rendíthetetlenül ragaszkodjanak, mert ők maguk is általa jutottak helyesebb nézeteiknek birtokába és a szentírás ébresztette fel bennük annak tudatát, hogy az egyházi szokások és a lelkiismeret kívánalmái egymással ellentétben állanak. Ez szilárdította meg a szentírás tekintélyébe vetett hitüket; és minthogy ezt elvben ellenfeleik is elismerik: mi volt természetesebb, mint az, hogy a harc folyamán ők is ehhez a fegyverhez folyamodtak; és hogy — miután a történelemből megismerkedtek a hagyomány keletkezésével — a közöttük fennálló különbséget a hagyomány és szentírás ellentétével fejezték ki? A reformátorokat a harc folytatás e módjára leginkább azok az ismételt megtagadott vitatkozások tanították meg, amelyeket a két fél theologusai kezdetben egymással folytattak. Es nekik tüstént be kellett látniok, hogy ha elismerik az egyházi atyák és a skolasztikusok nyilatkozatainak bizonyító erejét: akkor a küzdelem rájuk nézve szomorú eredménnyel fog végződni. — Ha tehát a katolikusok őket taktikából a különböző századok egyházi íróitól vett és a pápák valódi vagy költött határozataiból merített idézetek özönével árasztották el: ők csakhamar megtanulták ezzel szemben hivatkozni a történelem kritikájára és a szentírás világos kijelentéseire. Ezáltal a harc egy olyan mezőre tereltetett, ahol a legyőzetés veszélyétől nem kellett tartaniok. Eleinte tehát nem tiltakoztak sem a hierarchia, sem a hagyomány tekintélye ellen s így akkor is, ha a dologról az oldaláról vizsgáljuk, épp arra az eredményre jutunk, amire már korábban eljutottunk; arra az eredményre, hogy a reformáció eredetileg tiltakozás volt a lelkiismeretnek az egyház erkölcsrontó intézményei által történt megsértése ellen. Tiltakozás az Isteni kegyelem árulása, a valódi életkomolyság aláaknázása és ama gúny ellen, amelyet a keresztyénség legszentebb érdekeiből üttek. Ez ellen tiltakoznak a reformátorok a lelkiismeret nevében, amely nem képes ekkora gyalázatot eltűrni. E tiltakozás megtételére Luther nem kért engedélyt sem a pápától, sem a zsinattól. Lelkiismerete parancsolta és ez elég volt neki. E tényével egy új elvet juttatott uralomra a vallásos életben: az *egyéni lelkiismeret jogát*. Ime, ez a tiszta formulája a reformáció lényegének fellépése kezdetén! Luther tényének nagyjelentősége abban áll, hogy az egyház tekintélyével szemben érvényre juttatta a saját egyéni lelkiismeretének tekintélyét.

(Folyt. köv.)

## KÜLÖNFÉLÉK.

Dr. Bartók György püspök úr *Kálmán János* dr. tanügyi előadóval és *Sándor János* tanügyi biz. taggal dec. 2-án Nagyenyedre utazott ottani kollegiumunk meglátogatására és vizsgálatára. Hisszük, hogy a vizsgálat mindeneket ékes és jó rendben talál, a látogatás pedig nagy lelki haszonnal jár különösen az ifjúságra, mely püspökét szemtől szembe láthatja s hallhatja ajkáról közvetlenül a biztató, serkentő, lelkesítő szót: szeretni Istent, hazát, nemzetet, egyházat s szolgálni ezeket a hit lelkese-désével és szeretet odaadásával.

Grf. Apponyi Albert kultuszminiszter nov. 27-én, a múlt szerdán adta meg a választ *Bozóky Árpád* inter-

pellációjára. Egész tenorjából kiérzett, hogy maga is hitelt ad a „néppárt“ azon gyanúsításának, hogy Bozóky megül br. Bánffy Dezső szolt. Válaszának éles hangja, melyben az egzházi hivatalos nyilatkozatokat „félrevezetési szándékon alapulónak“ állította, a jogos aggodalmak kritikáját „frivol játék“-nak bélyegezte s hangoztatta, hogy vannak „oly vakmerők, akik éveken át a hatalom birtokában voltak és az 1848. XX. t.-cz. végrehajtására egy lépést sem tettek s most ilyen múlttal megterhelve vele szemben agítálnak, ki az 1848-iki törvényhozás hagyományait felébresztette“, — egyenesen Bánffynak és Zsilinszkyknak volt szánva, amint a néppárt commentálta is. Az egész beszéd alatt különben a beszéd szellemének megfelelő élesebb megvilágítást Molnár János apát és Szmracsányi György néppártiak szolgáltatták, kik mintha Apponyi lelkiismerete lettek volna hol sarkallólag, hol jóváhagyólag követték közbeszövéseikkel. A „T. Ház“ pedig, mint az „Eggetértés“ megjegyzi, még mielőtt Apponyi szóra nyitotta volna dallamos ajkát oly tomboló ünneplésben tört ki, hogy „e többségi túlsapongás miatt — írja — a beszéd hatása, minden inkább, mint közönytűgavás volt“. Mi többet mondunk. Előttünk az Apponyi beszédében kifejezésre jutó elvi álláspontok és tételek valószínű megdöbbenést keltettek. Ez elvek következményeinek illusztrálására bizonyos statisztikai tanulmányokra is szükségünk lévén, velük csak lapunk jövő számában foglalkozhatunk érdemlegesen.

A kolozsvári ref. egyházközség iskolaállamosító küldöttsége nov. 27-én Apponyi gróf interpellációs napján tisztelgett a közoktatásügyi miniszternél, kérvén iskolaállamosítási kérvényének kedvező és gyors ellátását. A küldöttséget Br. Wesselényi Ferenc és dr. Kecskeméthy István, a város két református képviselője vezette s szónoka Herepei Gergely esperes-lelkész volt, ki az összes lapok egyhangy, nem helyesbített s így minden bizonnyal az igazságnak megfelelő tudósítása szerint azzal argumentált kérésük teljesítése érdekében, hogy: „minden református egyházközségben, hol az állam az iskolákat átvette fellelült és virágzásnak indult az egzházi élet“. Mi természetesebb, mint az, hogy Apponyi gróf, midőn megtudta, hogy évi 14—15 ezer K-ról van szó: a jövő évi költségvetés keretén kívül is, azonnali ellátást ígért, sőt ráadásul megígérte a Farkas-utcai templom restaurációja iránti érdeklődését is. A küldöttség pedig, mint a ki dolgait jól végező, vigan indult hazafelé. Szerzte ez országban pedig másnap szégyenpírral arcán látta minden önértetes kálvinista ember a lapok hasábjain, hogy mint van e küldöttség Apponyi diadalszekerébe fogva, hogy a protektans vezetők felpanaszolt sérelmeiket mint váltóják csengő apr. pénzre. Még szép, hogy Apponyiban volt „nynyi előkelő discreció, hogy maga az országgyűlésen Bozókyknak adott válaszában fel nem emlegette s megelégedett azzal, hogy a lapok vasalják be e szerencsétlen küldöttség révén az egész hazai reformátusságon az ígért uszora-kamatját az Apponyi felekezeti pártatlansága számára. Az a nagyfokú tapintathány, mely a küldöttségnek éppen e napon és az akkori körülmények közti tisztelgésével kerületünkkel, az egyetemes egzházal és vezetőivel szemben, akár tudatosán, akár öntudatlanul elkövetett: jóvátehetetlen és menthetetlen. Az a tétel pedig, amit a lapok a küldöttség szónokának szájába adnak, egyenesen merénylet egvházunk ellen. Hogy a felekezeti iskola az egzházi élet felvirágzásának akadályas az államosítással emelkedése van összekötve? Hallatlan. Hát miért nevezzük mi iskoláinkat egvházunk „veteményes kertjeinek“? Vagy ez is csak frázis? Ez az elismerés a ref. tanítóknak s ámára egy esperes szájából? Avagy a ref. egzházi élet a tanítói fizetésekben való spórlás — talán más fizetésemelésre — fordul meg? S ha Kolozsvárt talán úgy volna — s elhisszük, hogy úgy van — hogy iskolái az egzházi élet emelésére érezhető hatás nélkül vannak: ki ennek az oka? Tessék megkérdezni Barabás Samu, most kolozsvári papot, hogy neki az a tapasztalata volt Magyarlapon, hogy az iskolaállamosítással fellelül az egzházi élet?! — S ha végül kérdezzük, hogy mind e megaláztatásokat miért mérte reánk a kolozsvári küldöttség: a felelet az, hogy azért, mert 10 tanító s 3 iskoláját s 160.000 koronányi törzsvagyont az államnak — sőt a városnak — akarja ajándékozni. 20,000 lélek felé járó gyülekezet — az apákról öröklött elég tekintélyes törzsvagyon mellett — nem tud fenot-

tartani négy papot és három iskolát, hanem fel akarja adni akkor, mikor a más felekezetek új iskolákat állítanak. Hát úgy látszik csakugyan, hogy itt felférne az egzházi élet s vele áldozatkészség „fellelülése“. Hanem, hogy ezt az államosítást hozná meg? — afelől kétekedünk. Tán valami egyéb . . . egy mustármagnyi hit és evangéliumi erő — tisztelt küldöttség!

Lukács Antal borbátvizi ref. lelkész, gondnoksági elnök és takarékpévezetári igazgatósági tag, a gyöngöden szerető hú férj, a páratlan gondos családfő, a jó rokon és önzetlen szívű emberbarát folyó hó 24-én d. e. 10 óraker életének 68-ik, boldog házasságának 37-ik és papi hűséges szolgálatának 40-ik évében, pár hónapi súlyos betegsége következtében — bevégezte híven megfúrtott életpályáját. Neje, két férjezett leánya, fia és két unokája siratják.

## HIVATALOS RÉSZ.

4891 — 1907. szám.

### KÖRLEVÉL

a kollégiumok méltóságos t. Előljáróságaihoz s az egyházmegyék nagytiszteletű esperesi hivatalaihoz.

Több egyházmegye az iránti kéréssel fordulván igazgatótanácsunkhoz, hogy a református szellemben írott napiskolai tankönyvek jegyzékét közölje az egyházmegyékkel, addig is, míg az újonnan alakult egzházkerületi tanügyi bizottság ez irányú működését megkezdhetné, figyelmébe ajánljuk a méltóságos t. Előljáróságoknak és nagytiszteletű Esperesi Hivataloknak a magyarországi református tanítók országos egyletének elnöksége által ajánlott következő, a református szellemnek és felfogásnak megfelelő napiskolai tankönyveket:

#### I. osztály.

##### ABC.

Kozma-Somogyi-Szöllősi-Ember. Hangoztatási abc K 40 f  
Kozma-Somogyi-Szöllősi-Ember. Fonomimikai K 50 f

##### Ének.

Erdői. Énekeskönyv K 24 f  
Sztankó. Szövegkönyv a dalgyűjteményhez I—II. oszt. K 30 f

#### II. osztály.

##### Olvasó és nyelvtan.

Kozma-Somogyi-Szöllősi-Ember. Pista és Juliska. Olvasókönyv K 70 f  
Kozma-Somogyi-Szöllősi-Ember. Magy. nyelvtan K 36 f

##### Számтан.

Több főv. tanító. Számolókönyv K 30 f  
Sziklás-Walter. Számтан K 40 f  
Faludi. Számтан K 30 f

##### Ének.

Erdői. Énekeskönyv K 30 f  
Sztankó. Szövegkönyv I—II. o. K 30 f

#### III. osztály.

##### Olvasó és nyelvtan.

Kozma-Somogyi-Szöllősi-Ember. Tótfalu. Olvasókönyv K 84 f  
— Magyar nyelvtan K 48 f

##### Számтан.

Több főv. tanító. Számolókönyv K 30 f  
Sziklás-Walter. Számтан K 40 f  
Faludi. Számтан K 36 f

##### Ének.

Erdői. Énekeskönyv K 50 f  
Sztankó. Daloskönyv III—IV. o. K 70 f

A földrajz tanításához a megye, nemkülönbben Magyarország színezett térképe is kapható.

#### IV. osztály.

##### Olvasó és nyelvtan.

Kozma-Somogyi-Szöllősi-Ember. A szabadsághős unokái. Olvasókönyv K 96 f  
— Magyar nyelvtan K 48 f

##### Számтан.

Több főv. tanító. Számolókönyv K 40 f  
Sziklás-Walter. Számтан K 50 f  
Faludi. Számтан K 50 f

|   |                                      |
|---|--------------------------------------|
| <i>Földrajz.</i>  |                                      |
| Asztalos-Mártonfy. Földrajz   | K 70 f                               |
| <i>Ének.</i>  |                                      |
| Erődi. Énekeskönyv  | K 60 f                               |
| Sztankó. Daloskönyv III—IV. o.  | K 70 f                               |
| <i>V—VI. osztály.</i>   |                                      |
| <i>Olvasó és nyelvtan.</i>  |                                      |
| Kozma-Somogyi-Szőllősi-Ember. A faragó család. Olvasókönyv                          | 1 K 30 f                             |
| — Magyar nyelvtan   | K 88 f                               |
| <i>Számítan.</i>  |                                      |
| Több főv. tanító. Számolókönyv V o.   | K 70 f                               |
| — Mértannal VI. o.  | K 80 f                               |
| Székely-Walter. Számítan, mértannal V—VI. o.  | K 80 f                               |
| Pantó. Mértan.  | K 60 f                               |
| <i>Földrajz.</i>  |                                      |
| Asztalos-Mártonfy. Földrajz V. oszt.  | K 80 f                               |
| — Földrajz VI. oszt.  | K 80 f                               |
| <i>Történet.</i>  |                                      |
| Ballagi-Nagy. Történet  | K 60 f                               |
| Sebestyén. Történet V. o.   | K 54 f                               |
| — Történet. VI. o.  | K 72 f                               |
| <i>Alkotmánytan.</i>  |                                      |
| Dr. Csiky K. Alkotmánytan   | K 48 f                               |
| Hajnóczy J. Alkotmánytan  | K 50 f                               |
| <i>Természettud.</i>  |                                      |
| Báthory-Kneif. Természettud.  | 1 K — f                              |
| <i>Természettan.</i>  |                                      |
| Bein. Képes természettan  | K 60 f                               |
| <i>Ének.</i>  |                                      |
| Erődi. Énekeskönyv  | K 70 f                               |
| Sztankó. Daloskönyv   | K 70 f                               |
| <i>Gazdaságtan.</i>   |                                      |
| Kozma-Mihályi. Gazdaságtan az elemi népiskolák és az ismételő iskolák használatára. |                                      |
| A jelzett tankönyvek a <i>Franklin-társulat</i> és <i>Lampel-cég</i> kiadványai.    |                                      |
| Kolozsvárt, 1907 november hó 20.  |                                      |
| Bartók,<br>püspök.  | Dr. Kálmán János,<br>tanügyi előadó. |

5914—1907. szám.

## KÖRLEVÉL.

a kollégiumok méltóságos t. Előljáróságaihoz.

Értesítjük a méltóságos t. Előljáróságot, hogy a nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi Miniszter úr 121963—1907. sz. intézkedésével a *naggyenedi* ref. főgimnáziumnál folyó évi december hó 21-én megtartandó *javító érettségi vizsgálatokhoz* az 1883. évi XXX. t.-c. 23. §-ából kifolyólag *dr. Erdélyi Pál* kolozsvári egyetemi könyvtárigazgatót küldötte ki kormányképviselőül.

Kolozsvárt, 1907 november hó 25.

Bartók,  
elnök.Dr. Kálmán János,  
tanügyi előadó.

Sz. 5218—1907.

## KÖRLEVÉL

az egyházmegyék nagytiszteletű Espereseihez.

Az 1906. évi november 10—13. napjain tartott egyházközségi közgyűlés 74. jkvi sz. határozatával — addig is, míg az egyházközség egész népiskolai ügyét felölölő s annak irányító elveit magában foglaló program megállapítottatik — követendő elvként utasításul adta igazgatótanácsunknak, hogy „felekezeti iskoláink államosítása körül a legnagyobb körültekintéssel s felekezeti érdekeink minél meszszebb menő megóvásáért járjon el és semmi esetre se engedélyezzen államosítást olyan helyeken, ahol az egyházi és iskolai szükségletekre most fizetett évi adózása a híveknek az azon helyen lakó református hívek állami egyenes adójának 5%-át eléri.”

Nyom. az „Ellenzék” könyvnyomdájában Kolozsvárt, Szentegyház-utca 22. szám.

Hogy igazgatótanácsunk ez utasításnak megfelelően, felkérjük nagytiszteletű Esperes aait; sziveskedjenek az iskolák államosítására, illetve jellegváltóztatására vonatkozó kérvények elbírálásánál a hivatkozott határozatot szem előtt tartani s felterjesztendő kérvényekhez a következő kimutatásokat, illetőleg melléleteket csatolni:

1. Az egyházközség *presbiteriumának és közgyűlésének határozata*, jkvi kivonatban, 4—4 példányban. Mindkét határozat névszerű szavazással hozandó s úgy a határozathoz hozzájárulók, mint az azt ellenzők nevei jegyzőkönyvbe irandók.

2. Az egyházközség *vagyonleltára* és 5 évre vizsgálható *számadása*. Az iskola vagyona külön tüntetendő ki.

3. A református és más vallású *tankötelesek*, továbbá a református és más vallású *lakosság* számának kimutatása, annak jelzésével, hogy melyik felekezethez van papja, temploma és iskolája? Milyen állapotban van iskolájuk s hány tanító működik benne? Élvez-e a tanító fizetésekiegészítési államsegélyt és mekkora összeget?

4. A *ref. iskola* hány tanterem és milyen állapotban van? Lehet-e renoválni és mekkora költséggel? Van-e erre az egyháznak fedezete? *Évenkénti fentartására* mekkora összeg van előirányozva? Miből áll az iskola *felszerelése* s ennek gyarapítására évenként mily összeg fordítottatik? Élvez-e a ref. tanító fizetésekiegészítési államsegélyt és mekkora összeget?

5. Részletes kimutatás a ref. hívek állami és iskolai adózási viszonyairól.

6. Az új adókulcs (III. t.-c. 13. §.) életbeléptetésével és az adócsökkentési segély igénybevételével, hogy jönne ki az egyház? Nem tudná-e iskoláját az 1907. XXVII. t.-c.-ben biztosított államsegéllyel fentartani és megerősíteni?

7. Ha az egyház iskoláját átadja az államnak s iskola és tanítói lak építésre vállalkozik: kimutatandó, hogy mennyibe kerül az építkezés? Miből felezi a költségeket? S ha kölcsönt vesz fel, hány év alatt törleszti, mennyi az évi törlesztési összeg és honnan fizeti azt?

Midőn a fennebbieket nagytiszteletű esperes aai figyelmébe ajánljuk, egyben arra is felkérjük, hogy felekezeti iskoláink ügyét felkarolni s azoknak fenmaradását elősegíteni méltóztassanak.

Az erdélyi reform. egyházkerület igazgatótanácsának  
Kolozsvárt, 1907. november hó 28-án tartott üléséből

Dr. Bartók György,  
elnök.ifj. Péter Károly,  
titkár.

Sz. 1195—1907.

## PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben az udvarhelyi egyházmegyébe kebeleztetett *bögözi* egyházközség papi állomására pályázatot hirdetnek.

Javadalom: egyházközségileg megállapított díjlevél szerint, jó karban levő, gazdasági épületekkel és 125 l □ öl kerttel ellátott lakás. Földhasznélvezet: 7 hold, 172 □ öl szántó 68 kor. értékben, kaszáló 70 kor. értékben; műveltetéséről a lelkész gondoskodik. Terményjövodelem: búza, zab, fa a hívektől, melynek értéke: 628'07 kor. Munkabébi szolgálmányok értéke: 8'67 kor., összesen: 774'74 kor. Miniszteri jóváhagyással megállapított kongrua: 825'26 kor., mely összegben a dobói leányegyház gondozásáért járó 200 kor. is benne foglaltatik. Összes javadalom tehát: 1600 kor. Ezen felül az állami iskolába járó ref. növendékek vallástanításáért 200 kor. tiszteletdíj.

Kötelességek: az egyházi törvények és a díjlevél által előírt összes lelkesi teendők végzése s a Dobó, Vágás, Béta községekben lakó ref. hívek lelki gondozása. Az állomás a választás jogerőre emelkedése után azonnal elfoglalandó, mikor is az új lelkész a teljes fizetés birtokába lép, minden megterhelés nélkül.

Pályázati határidő: 1907. évi december hó 26.

Kellően felszerelt folyamodványok Vajda Ferenc esperes aához küldendők, Székelyudvarhelyre.

Kolozsvár, 1907. évi december hó 3.

Dr. Bartók,  
erdélyi püspök.



# Erdélyi Protestáns Lap

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: NAGY KÁROLY, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és magán előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre  
félévre

12 kor.  
6 kor.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

## A hajnal.

Róm. XIII. 11—14.

Pál apostol ezt a jelenvaló világot éjszakának mondja s a világ szerint való életet kinzó, rossz álomnak. Joga volt erre. A damaskusi úton vakító fényben gyúlt fel előtte életének új igazsága, sugárzó napja: a Krisztus. Csodálatos fény hajnalott föl benne: a lelke eltelt mennyei ragyogással, amely új világítással sugározta be egész életét. A mi pedig elmúlt, mintha tűnő, rossz álom lett volna. Mintha sötét éjszakában viaskodott volna az üldözés véres fegyverévei, mintha lázbeteg vízió lett volna mindaz a dühösködés, öldöklés, amelyel Isten anyaszentegyházát pusztította s lelke békéjét földülta. Elröppent a kinzó álom; felébredett, meg van gyógyulva. Ez az ő igazi élete: hatalmas lendületű munka, diadalmas harc az evangélium-rt.

A jelenvaló világ éjszaka, cselekedetei rossz, kinzó álmok, szemben az üdvösség országával, amely a Krisztusban fölvirradt reánk. Láttad már a hajnalt? Először sejtelmes félhomály támad a vak éjszakában, mely tele van igérettel, reménnyel. A sötétség sűrű, fekete fátyla egyre vékonyabbá válik; íme átdereng már rajta a szürkület, míg végre az átlátszóvá lett fátyol szétszakad és foszlányai körül kimosolyog az első fényugár. Növekedésben özönlenek utána új meg új sugarak, bearanyozzák a bércek ormait s küzdenek a völgyek ködével. Végül hajnali párák biborában kél a királyi nap: mosolygása diadalmas erő, támadata győzedelmes fenség. Behintí hő aranyával az egész világot, ég és föld csupa sugár, csupa fény — hol a sötétség, a félelem, hisz itt nevet, ragyog minden?

Vond el e földről mind azt a fényt, sugárt, amelyet a szív onnan felülről nyer: sötét, vak éjszaka lesz a világ. Itt a földön csak félelem van — a biztatás onnan felül árad a gondviselő, atyai szeretetből: ne félj; — egy sugár az éjben. E világban csak gyűlölet, csak egymástartó, csak háborúság van, — onnan felül hangzik a szelíd parancs: bocsáss meg, túrj, szeress, áldoz; — megannyi sugár az éjben. Ez a szív elhagyatva, magára, árván tele van önző vágyakkal, rossz szenvedélyekkel, tele van dülyffel, irigységgel: onnan felülről száll alá a megbocsátó kegyelem, a könyvet letörlő irgalom, az újjászülő lélek, mennyei erő; — sugarak az éjben. Az első ígért volt az első sugár s az ember sötét létszövetébe egyre több aranyzálat font bele a gondviselő atyai kéz. Történelmünk örökös hajnal, örökös advent. Azaz istenországa nem kész birodalom, intézményekben főnálló státus, hanem szüntelenül megvalósuló szellemi folyamat, örökös fejlődés, a megszentelő kegyelemnek végtelenbe vesző útján.

Az éjszaka elmúlt, közelget a nap, mondja Pál apostol. Az a nap, amely lebírta az éjszakát és fényvel, meleggel hinti be a világot: a Krisztus. Benne teljességben van minden, amit előtte sugarakként kaptunk: a szeretet, az irgalom, a remény, a béke. Jó és megítéli a világot, mint a nap a sötétséget. Ami nem fény: az árny, az sötétség. Ami nem jézusi, az bűn. Aki velem nincs, ellenem van az: értékünket hozzá való viszonyunk adja meg s akár akarjuk, akár nem, ő a mi bíránk az örökkévalóságig.

Ideje hát nekünk felszökennünk az álomból. A nap fenn van, sőt egyre közeleg: veszteni való idő nincs. Mert az, hogy a Krisztusban új nappal támadt a sötét

föld felett, még mind nem elég, ha mi alszunk. Nekünk is fel kell serkennünk, munkára kell indulnunk, hogy ne csak felettünk legyen meg a hajnal, hanem mi bennünk is. Hiszen igaz, hogy felvirradt a szeretetnek és megváltásnak napja egykor, régen, de vajon ott dereng ez a te szivedben minden ó békességével és mennyei örömeivel? Hiszen igaz, bűnbocsánatot hirdetett ő benne az Atya és hozzánk megengeszteltetett, de vajon nem tapad most is reánk vétek, hiba; lelkiismeretünk nem szól-e vádat ellenünk? Hiszen igaz, hogy ő így szólt: „meggyőztem e világot“, de vajon nem vagyunk-e rabjai annak, ami földi, ami múló? Ah, nekünk kell felszökenni az álomból, nekünk kell átélni az adventet, hogy az új erő járja át egész mivoltunkat és szentelje meg minden lépésünket. Nem kegyes emlékezést követ-l az apostol, hanem munkát, életfolytatást: *mint nappal ékesen járjunk*. A világság öltözete alatt az apostol *fegyverzetet* ért, mert az igazi élet nemcsak elmélkedés vagy érzélgés, hanem kemény munka, több: harc. Az apostol egy teljes életet kíván tőlünk, a maga egészében, a maga realitásában. *Legyen vége az álmatag életnek, melynek urai nem vagyunk, amelyben idegen hatalmak játszanak velünk s nem a mi akaratunk parancsol*. Eddig a pillanatnak, avagy a sorsnak rabszolgái voltunk: legyen hát életünk egy szent cél szolgálata, egy mennyei parancs öntudatos végbevívése.

*Öltözzétek fel az Úr Jézus Krisztust*. Nem egyes tanokra feledkezni rá, szavakhoz tapadni, törvényeket vagy parancsokat tartani be, de egész személyed, jellemed a Jézushoz kapcsolódjék s ő legyen úrrá feletted. Titkos, szent egyezés ez a kapocs, a léleknek békéje, ereje innen van. Minden perc új feladat, de új — eredmény is. Minden lépés új küzdelem, de új diadal is. Egyre új sugarak szövik át életünket s mi egy örök hajnalhasadás munkái és örömei között élünk. És szemünk előtt csodás távlatban nyílik fel az örökkévalóság útja: e földön csak virradatot látunk: a teljes nappal odafönn vagyon.

Dr. Ravasz László.

## A szekularizáció és a ref. papság.

A szekularizáció kérdése oly nagy hullámokat vert fel, hogy azok nem egyhamar fognak elcsönvedesedni és a református papok, kiknek elég bátorságuk volt, hogy ezt a kérdést a társadalmi és állami átalakulások küzdelmei közé dobják, hogy számításba vett terveket zavarjanak, politikai irányzatokat képtessé tegyenek: bizonyosan el voltak és el vannak készülve arra, hogy erősen megálljanak és szembe nézzenek azzal a sok gyanúsítással, rágalommal, kicsinyléssel, melyekkel lépten-nyomon találkozunk. Helyesen tette-e vagy nem? hogy a szekularizáció kérdését éppen akkor vetette fel, mikor az egyéni, egyházi, állami, társadalom gazdasági erők vívják elkeseredett harcaikat s keresik az elhelyezkedés arányait: csak annyiban merülhet fel, mint az, hogy miért fakad virágba a rügy, ha eljött annak ideje. A virág fakadása az elértéktelenség bizonyossága. A szekularizációnak is elértéktelenség a maga ideje. Dér,

jégeső, vihar, rakoncátlan gyermekek kedvtelése vagy valami egyéb leverhetik a virágot, a gyümölcs érését megakadályozhatják: de a szerves élet fejlődésében működő hatóerőket meg nem semmisíthetik. Nincs különben a szekularizációval sem.

A ref. papi kongresszus a szekularizációt nem a forgalomba hozott merevségben vetette fel. Egy szentesített törvénynek az 1848. évi 20. t.-cikknek végrehajtását követelte. A végrehajtás mikéntjével, mint hatáskörén kívül eső ténykedéssel nem foglalkozott.<sup>1</sup> Hogy ezen törvény végrehajtása junktimban van-e a szekularizációval vagy nincs — nem érdekelte — csak egy törvényhozásilag szentesített jog funkcionálását kívánta. Hogy ezt a követelést rajta kívül eső tényezők a szekularizációval hozzák kapcsolatba, az egész országban félreverték a harangozat és a ref. papokat forradalmároknak, mások vagyona éheseknek, hazaárulóknak, darabontoknak s isten tudja mi mindennek nevezték és nevezik — ennek a ref. papság nem oka, nem is tehet róla.

Azonban — ha már a ref. papságon kívül eső tényezők csak azért, hogy ezt a testületet a közvélemény előtt mentő jobban befeketíthessék — az 1848. évi 20. t.-c. és a szekularizáció között junktimot állítottak fel, megvagyok győződve, hogy a ref. papság a junktimot készséggel fogadja, erős meggyőződéssel és felemelt fővel hirdeti, hogy „*igenis van junktim*“ és az 1848. évi 20. t.-c. végrehajtása maga *szekularizáció*. Sőt a szekularizációt az 1848. évi 20. t.-cikkre függetlenül megérlelte a társadalom és a nemzetgazdaság fejlődése, megérlelték a szociális kérdések, mozgalmak, törekvések — úgy hogy a ref. papság két szilárd talapzatra — az 1848. évi törvényekre és a társadalom nemzeti gazdaságtan követeléseire támaszkodhatik. Ezek közül egyik, önmagában véve is elég erősséget szolgáltat nekik, a kettő együtt bevehetetlenné teszi álláspontját. Nyugodtan, minden érzékenység nélkül fogadhatja a támadásokat s haladhat a megkezdett uton.

De tudatával kell birnia annak, hogy saját személye, hazája, nemzete, egyháza sőt az egész társadalommal szemben roppant kötelességet és felelősséget vett magára. A ref. papság ugyanis a többi társadalmi osztályok sajátkörű érdekeitől egészen különböző, ezektől nem ismert, vagy más világításban ismert, legtöbbször lenézett reformatori térre lépett, tetteinek rugója nem lehet a világ muló hatalma és gazdagsága, hanem istennek dicsősége, az ő országának építése. Minden vigyázások felett kívánja az ember, hogy ez iránytól el ne tereltesse, amely veszélynek lépten-nyomon ki van téve. Már is oly sok és egymásnak ellentmondó szempontból ítélik meg álláspontját, intézik támadásaikat, hogy igazán a lélek sugallatára van szüksége, hogy meg ne tántorodjék s hitét, tetterejét ne veszítse el.

Báró Prónai egyetemes felügyelő, a lutheránusok egyetemes gyűlésén a tulajdonjog elleni merényletnek tekinti. Ezt a felfogást a hivatalos egyház egyeteme felháborodással utasította vissza. Prónaival összhangban viszik a lármadobot s lövik mérgezett nyílveszszőiket az ultramontánok. Erősségük, mint hangosan hirdetik a jogi álláspont.

Ezektől eltérő jelentősége van a Darányi és gróf Apponyi az előbbiekkal hasonló értelmű, tartalmú és minőségű nyilatkozatainak. Ők a jog elhalgatásával politikai szempontból ítélik el a ref. papok mozgalmait. Úgy vélekednek, hogy a szekularizáció felszínre hozásával az egységes magyar állam kiépítésére irányult törekvéseiket zavarják, ennek keresztül vitelét gátolják.

Gróf Tisza István a hivatalos egyház szem-

<sup>1</sup> De bizony foglalkozott s mi éppen ezt kifogásoltuk! Szerk.

üvegén át ítélte meg a mozgalmat, midőn a szekularizáció kérdésének helyét a politikai pártok hatáskörébe utalta. (Helyesen. Szerk.) Tényleg azt sem nem helyeselte, sem nem kárhoztatta, (De igen. Szerk.) csak az egyház illetékességi körébe vonását ítélte el.

A ref. konvent halgatással siklott el a tárgy felett s mintegy jelezni kívánta, hogy a hivatalos egyház a jelen időt és viszonyokat nem tartja alkalmasnak a szekularizáció bolygatására.

A szociáldemokratáknak álláspontja az: hogy nekik a fennálló társadalmi rend minden szervei és így a kálvinisták is ellenfeleik ugyan: de a szekularizáció felszínre hozását üdvözlük s a ref. papoknak szövetségüket, taktikáiból felajánlják.

Ezek az élesebb körvonalakban kiemelkedő hullámgyűrűk, melyeket a szekularizáció kérdése felszínre hozott. És van valami, nem tudom komikum vagy tragikum abban, hogy a történeti fejlődés, a jog és nemzeti politika képviselői, vezetői a ref. papokat, jól lehet ők is a történeti fejlődés, a jog és nemzeti politika letéteményesei, magukra hagyják, tőlük mintegy elfordulnak — hogy ne mondjam — bojkottálják, míg a szocialisták, előre bocsátva, hogy ellenfeleink minket is gyűlölnék, felajánlják szövetségüket.

Bárha a kilátásba helyezett taktikai szövetségnek sem horderejét, sem következményeit még gyanítani is alig lehet, bár ha a szocialisták és ref. papság rokonszenve ezeket mintegy rossz hirbe hozza — én részemről — és azt hiszem kollegáim tekintélyes része a viszony ily alakulásának örvend, mert abban a társadalmi evolúció egy eddig szendergő törvényét sejtí: de a szövetséget el nem fogadhatja, már csak azért sem, mert jelen álláspontjuk az, hogy a történelmi társadalmi rend teljes megsemmisítésével, ennek romjain és romjaiból alkossanak új társadalmi rendet, amihez a ref. papok segédkezést nem nyújthatnak. Van nekünk a gazdasági, politikai taktikánál sokkal nemesebb, fönségesebb érintkezési pontunk, melyet ez idő szerint a társadalom és nemzetgazdasági materiális tényezők, a termelés, fogyasztás, a jövedelem egyenletes eloszlása és ezer meg ezer, ezekkel kapcsolatos kérdések lekötve tartanak és így nem érvényesülhetnek, de idővel felszabadulva egy táborban egyesítenek. És ez egy érintkezési pont az *emberi természet méltóságának egyetemes érvényre jutására irányult törekvés*. Ezt a törekvést a szocialis irányzatokban — legalább a jelenben felismerni nem lehet; az ember értékét munkával, pénzzel, élvezettel, boldogsággal mérik, jobban mondva magát az embert elejtik s a kultura igavonó barmává teszik. Azt mondják, hogy a természet az ember környezete; a kultura az ember hatalma a természet felett: de arra, hogy mi az ember? és az embert mi teszi emberré? arról halgatnak. Egy öreg hallgatómig élt, sokszor így sóhajtozott: „minden ember, ember, de nem minden ember emberséges ember“ És ebben tökéletesen igaza volt.

Napjainkban a szociális rendszerek között a Marxizmus, tudományos néven a *kollektívizmus*, vulgo *antikapitalizmus* vezet. Befolyása érezhető az állami élet centralisztikus törekvéseiben; a kormányzás hatalmának a magánélet viszonyokra irányult mentől több oldalú kiterjesztésében, a honpolgárok követeléseiben, kik lépten-nyomon az állam segélyét veszik igénybe. Ennek a szociális rendszernek sark-tétele az, hogy „*a termelési eszközök — a föld, a tőke és a többiek a magántulajdonból kivétessenek s közössé téssenek* — mondhatnók: *államosítottassanak*. Ha a szekularizáció kérdése ezzé lenne, annak keresztül-vitele nagyon hasonlítani fog a suba és guba cseréhez. Mert a szekularizáció tárgyát képező vagyont tekintélyes része — bár sokan ezt tagadják — nem magán, hanem állami. Már most egészen közönyös,

hogya a vagyontalan embereket — a kollektívizmus szerint minden ember vagyontalan — az állam, az egyház, Rotschild, vagy valami ezután születő ismeretlen táplálja, ruházza, élvezeteikről, neveltetésükről gondoskodik, kiosztsza köztük a munkát, kielégíti szükségleteiket stb. stb. Az is közönyös, hogy olvasóval, gyónással, párthatározatokkal, sztrájkokkal vagy egyébvel gyakorolnak kényszert az egyénre. Egyik, mint a másik közel áll a zsarnoksághoz. Nehéz eldönteni, hogy melyik zsarnokabb — a tőke vagy a munka; csak az az egy bizonyos, hogy mindkettő kielégíthetetlen s mindkettő az embert áldozza fel, a személyiséget semmisíti meg. A magántulajdon az ember lényegével szoros kapcsolatban van, azt onnan kiszakítani nem lehet. Ha az embernek nincs tulajdona, a mit szeressen, a miért áldozzon, a mit magáénak mondhasson — lehet, élhet gondtalanul, vigan, mint a mezőnek liliomai a közös földből, levegőből, világosságból, melegből — de az ilyen emberi élet élősdiség, degeneráció. A szocializmus, mely a társadalom élettanából sok értékes kincset hozott felszínre, bizonyosan ismer a társadalom fejlődési fokán oly állapotot mikor minden termelési eszköz közös volt; a magántulajdon kialakulásának mozzanatait és az erre alapított társadalmi, állami, jogi, politikai alakzatokat is jól ismeri: de vajon arra gondolt-e, hogy a tulajdon megszüntetése, a termelési eszközök közössételei mily társadalmi, állami alakulásokat, erkölcsöket, szokásokat hoz létre? Vajon ez által nem a közösségen alapuló társadalom ős típusa felé vezet-e a fejlődést?

Sok dolog van, melyek homályosak, érthetetlenek, még több olyan, amely hamis világításban kerül forgalomba s mint igazság követi az érvényesülést. Ma mindenki a szocializmusról beszél, anélkül, hogy biztosan tudnák, mi az a szocializmus. Némileg kidomborodott az a nézet, hogy a *szocializmus ellentéte az individualizmusnak*. Individualizmus alatt pedig értenek oly társadalom nemzetgazdasági berendezést, melyben a társadalmi élet túlnyomóan az egyének ösztöneire, szenvedélyeire, versenyére — szóval természeti kategóriákra van alapítva. Ez feltételezi a *szabadságot*. Szabadság nélkül az ember természeti hajlamai nem érvényesülhetnek. Legyen tehát szabad az ember; ha neki úgy tetszik dolgozzék, aludjék, fűtyölgjön vagy táncoljon, úgy a mint kedve tartja; szabjon árt önmagának, munkájának, aszerint mint több hasznot, élvezetet vagy előnyt remélhet; legyen szabad a föld, hogy a tulajdonos tetszés szerint hagyhassa pusztán, termelhesse benne krumplit, zabot vagy egyebet, ajándékozhassa, kártyázhassa el, aszerint, mint szeszélye, vagy jobb meggyőződése sugálja; legyen szabad a verseny, hadd hulljanak a gyávák, az élehetetlenek, a férgesek; legyen szabad az ipar, kinek miköze ahhoz, hogy harangöntéssel, csizmatápalással, kukoricakapálással, vagy mivel foglalkozom; legyen szabad a kereskedelem, 10, 100 vagy 1000 percentet nyerek — mit érdekel ez másokat? legyen szabad a sajtó, legyen szabad minden — mint a francia mondja *laissez faire*.

Igy keletkezett az individualizmus, liberalizmus és utilitarizmus triumvirátusa, melynek uralma alatt orgiákat ült és ül az önző kapzsiság; roppant tőkék halmozódtak fel kevesek kezében, terjedt a szegénység, egykor jobb napokat látott osztályok koldusbotra jutottak, a munkások fülelni, öntudatra ébredni kezdtek, mint ellenfelek kerültek egymással szembe a *munka* és a *tőke*, szaporodott a proletárok száma, a társadalom betegsége nyilvánvalóvá lett, megszületett a szocializmus — mint az individualizmus, liberalizmus és utilitarizmusnak ellentéte — sokaknak réme, ijesztő mumusa.

Maga Carlyle, az a bölcs, kinek befolyása alatt alakul Angliában a keresztyén társadalom, elítéli az

individualizmust és utilitarizmust. Nézete szerint „nem élvezet teszi a boldogságot és nem az „*En*“ célja az életnek, hanem a lemondás, önmegtagadás, de nem olyan, mint az ind fakiré, hanem a munkának való élés a feladat. Az individualizmus különben már magával a társadalom fogalmával is ellenkezik. Az emberi társadalom ugyanis egy sok tagból álló test, nem pedig egymás ellen harcoló átomok tömege, igazi munkások, nem versenyzők, a forgalomban nem az önzés képezheti a szabályt, hanem az igazságosság.” (Idézve dr. Földy Béla gazdaságtanából.)

És mi protestánsok, demokratikus érzelmű és gondolkodású kálvinisták mind ezek dacára elég merészek vagyunk az individualizmus letéteményeseinek tekinteni magunkat, minden munkánk, alkotásaink kidomborításában erre törekedni s nem rettenünk meg felvenni a küzdelmet azokkal, kik e munkánkban háborgatnak. Ezt nekünk minden oldalról hibául, megbocsáthatatlan bűnül rójják fel, vesélyeseknek, önzőknek, tulajdon rablóknak s isten tudja mi mindenféle gonoszságra képeseknek ítélnék.

(Folyt. köv.)

Horváth István.

### Az ORLE ügyei.

1. A „*Sárospataki Ref. Lapok*“-ban Révész Kálmán kassai esperes a következő kérdésekben foglalja össze az ORLE jelenlegi alakulása és szervezete elleni kifogásait, amelyek nagyjában lapunk kifejtett álláspontjával találkoznak:

1. A kálvinista zsinat-presbyteri rendszerrel és egyházalkotmánnyal megegyeztethető-e a lelkészeknek egy olyan szerves testületté alakulása, mely, egyebek mellett, egyháztársadalmi és egyházpolitikai kérdésekben is állást foglal, vagyis más szóval: egyház politikát űz?

2. Micsoda jogon és alapon mondotta ki az ORLE alakuló gyűlésén egybegyűlt mintegy 500 lelkész, a távólmaradt 1500 lelkésszel, tehát a háromszoros többséggel szemben az egyesületbe lépés erkölcsi kötelezettségét?

3. Ha az ORLE az egyházi hatóságotól teljesen független egyesület, hogyan támaszkodhatik mégis, mint külső szervekre az egyházmegyei lelkészi egyesületekre, melyek az egyházi hatósággal, vagyis az egyházmegyével szerves kapcsolatban voltak és vannak?

4. Ugyanez az egyházi hatóságoktól teljesen független ORLE, illetőleg annak elnöke hogyan tarthatja mégis a legkívánatosabbnak azt, hogy az egyesület érdekében az akciót minden egyházmegyében az esperes, tehát az egyházi hatóság egyik functionáriusa vezesse?

5. Az ORLE. különben igen nagybecsült elnöke mi jogon és mi alapon tűz ki az egész ország összes megyei lelkészi egyesületei elé tétéleket, melyeket „sürgősen tárgyalni *kell*“?

6. De különben is, mi gyakorlati eredménye van vagy lesz a mai állásponton e kérdések (nyugdíjintézet, adóügy) lelkészértekezleti tárgyalásának?

7. A már megalakult s a rokonszenv és támogatás napról-napra növekvő jeleinek örvendő ORLE kebelébe lépni akarók részére miért kell discretiot ígérni mindaddig, míg a discretiot magok a csatlakozók és támogatók fel nem oldozzák? Mi szükség van itt a titkolózásra? Hát ennek az ORLE-nek vannak és lesznek titkos és nyilvános tagjai?!

8. Megegyezik-e az alkotmányosság legelemibb követelményeivel az ORLE. negyérdemű elnökének az ország összes ref. lelkészeihez intézett következő felhívása: „Amelyik egyházmegyében a már eddig is megvolt lelkész-egyesület többségi határozattal ellene foglalna állást az országos ref. lelkészegyesületnek és ennél fogva azzal minden érintkezést és kölcsönhatást megtagadna, ott ügyünknek barátai alkossa-

nak külön lelkészegyesületet s válasszák meg a központi választmányba küldendő választmányi tagot“?

9. E felhívás nam a legbiztosabb út és mód-e az egyes egyházmegyék lelkészei közt eddig fennállott békés egyetértés megbontására és szomorú viszályokodások előidézésére?

10. Ha ekép egyik vagy másik egyházmegyében a régi lelkészi egyesület mellet megalakul az újjászervezett lelkészi egyesület, micsoda hatóság fogja ennek alapszabályait megerősíteni?

11. Általában a lelkésznek, mint ilyeneknek, lehet és szabad-e az illetékes egyházi hatóságok tudta és beleegyezése nélkül egyházi jellegű egyesületeket alakítani?

12. A magyar kir. belügyminisztérium vajjon nem tartja-e szükségesnek az ORLE. hozzá felterjesztett alapszabályait, illetékes véleményadás végett az Egyetemes Konventhez, mint a magyar ref. egyházat zsinat együtt nem léte esetén képviselőtestülethez áttenni?

2. A „Debr. Prot. Lap“ erre 49. sz.-ában az egész „cselvetés“-nek minősíti s el sem ismerve annak a lehetőségét, hogy az ORLE egész mostani szelleme elleni kifogások egyházunk magasabb érdekeiért való komoly, lelkiismeretes aggályokból is származhatnak, a következő feleleteket adja:

ad 1. A hivatalos egyház maga nem elégséges a keresztyénség nagy feladatainak megfelelni; ezért alakulnak különböző egyesületek (Belmészói, Élő Keresztyén, Irod. Társ., Tanár, Tanító.) Ilyen a Lelkesi is, mely egyházpolitikával is foglalkozhatik, mert az nem a hivatalos egyház privilégiuma.

ad 2. Ők úgy tartják 500 lelkész véleménye alapján; de ki adott mandátumot a kifogásolóknak?

ad 3. A kettő két különböző dolog, az első alapszabály nélkül, a második azzal; az nem egyesület, ez pedig az.

ad 4. Itt a lelkészt nem a hív. egyház funkcionáriusának, hanem nagytekintélyű lelkésznek tekintik.

ad 5. Az utasítás, mely nem elnöki despotikus parancs, csak az ORLE szervezett fiókjainak szól.

ad 6. Kérni a törvény megváltoztatását — szabad. Vagy jó eszméket vehetnek fel a végrehajtásra nézve.

ad 7. Diszkrétciót csak azoknak ígér, akik nem tartoznak hozzájuk, de működésüket helyeslik.

ad 8. Az esetleges kisebbség szervezkedése is jogosult, különben többségi zsarnokság fejlődik ki.

ad 9. Az egymást meg nem értők tömörítése a surlódási felületeket távolítja el.

ad 10. Hát a belügyminiszter!

ad 11. Eppen úgy, mint a tanároknak és tanítóknak. Különb is ez csak annyiban egyházi jellegű, hogy egyházi férfiakból áll és első sorban az egyházat szolgálja.

ad 12. Egyenesen a klerikális kormánytól való denúciálás.

Az E. P. L. állásfoglalása az 1., 10.; 11., 12. pontokat érinti s mindeniket egyenesen az egyház autonómiájára szempontjából kifogásoltuk, melyre a felelet ügyet sem vet. Azaz sejtet valamit; valami nagyon szomorút. Azt hogy fél a hivatalos egyháztól. Mert tudván azt, hogy ha a belügyminiszter nem is erősíti meg „alapszabályait“, megerősítheti a konvent: nem írta azt, hogy a kormány megerősítésének megtagadása „bölcsőjében fojtja meg az egyesületet.“ Pedig nem; csak a születés processusát teszi normálissá. A rendes utra téríti, hogy a ki a lábával indult kifelé az anyaméhből, megfordítva, fejével induljon s így szerencsés legyen az aktus a gyermekre is, az anyára is.

Hát ezt valóban óhajtanunk kell!

## EGYHÁZMEGYEI ÉLET.

### A nagyenyedi egyházmegye őszi rendes közgyűlése Nagyenyeden.

Legszébbek és legtanulságosabbak a természet és embervilág életében azok a képek, melyek az ellentétek összehatásából keletkeznek, mert ezek a szemlélőre mindig maradandó benyomással vannak, sőt hatásuk annál nagyobb, minél számosabb és tevőlegebb az a tapasztalat, mely a szemlélők lelki világában a képek hatása alatt felfakad.

Egy ily maradandó kép tanulságait mutatta a nagyenyedi egyházmegye november 26-án tartott közgyűlése, mikor az elmúlt és letűnt verőfényes napok után az elmúlást, az enyészetet hirdető borongós őszi időben gyülekezett össze tevékeny vezérének messze harsogó kürtölésére, hogy keressen az enyészetben is életet, az elmúlásban igazságot, mely ha le nem is rontja a Jerichó falait, de a falakon belül már is tökéletesebb műveket talál s munkál ezeken is tovább, mert a tökéletesedés mindig és állandó munkát tételez fel s az igazság oly magas és abszolút cél, melyet csak munkálni, de kizárólagosan birtokolni itt e földön halandónak nem lehet soha.

Az esperes imája után a tovább kialakulandó képhez igen szép és találó árnyalatot adott az az ecset, melyet Egerházi Lajos egyházi és Lovassy Andor alispán világi részről a közérzület vegyületéből hűen és igazán kezelt, mikor Jancsó Lajos esperes, mint az egyházkerület harmadik dignitáriusát üdvözölték, de a megérdemelt üdvözletből Lovassy Andor, Torda-Aranyos vármegye alispánja is részesült, hogy mint egyházkerületi világi főjegyzőt, erős, magyaros kálvinistaságával, fenkölt gondolkozásával, széleskörű tudásával egyházmegyénk tagjává birhatja.

Névsorolvasás és megalakulás után a tanító-képviselőkre beérkezett szavazatok számbavételére s az esperesi kezelési naplóknak az esperesi jelentéssel való összehasonlítására egy bizottság küldetett ki Váró Ferenc, Veress Károly és Pap István személyében. Ugyanez a bizottság, kiegészítve Tunyogi János és Bartha Géza tagokkal, a tárgysorozat rendjén előkerülő választások szavazatainak összeszedésével is meg lett bízva s minthogy Szécsi Ferenc eddigi nyomtatványkezelő ettől az állásától felmentését kérve, ajánlja, hogy minden nyomtatványt — a kezelő fáradtsága és idővesztése kárpótlásául — 2 fillérrel a megállapított díjon felül adhasson: a gyűlés elfogadta. A gyűlés további folytatása felfüggesztetett, hogy a nagyobb közönséget érdemlő O. Weress Sándor harasztosi lelkész János I. lev., 4. r., 1. verse alapján tartott, szépen előadott s találó színezéssel megírt egyházi beszédét a tagok meghallgathassák. És érdemes is volt meghallgatni nemcsak az ellentétek összehatásából keletkezett kép gyönyörködtetéseért, hanem azért a lelki élvezetért, melyet az istenbéli szeretet megrajzolásával előadott. Kár, hogy többen nem hallgatták.

Templomozás után, a közgyűlés folytatásában tudomásul vették a felsőbb rendeletek kihirdetése, ismertetése, az esperesi, főjegyzői, számvevői jelentések, a választások megejtésére kiküldött bizottság jelentése, mely szerint tanácsbírák lettek: egyháziak: Ferencz Samu, Sándor János, Barabás József, Szilágyi Farkas, Bartalus János; világiak: dr. Horváth Miklós, Bocz Vilmos, Lovassy Andor; ügyész: dr. Garda Kálmán; világi főjegyző: Váró Ferenc; aljegyző: Bartha Géza; levéltáros és nyomtatványkezelő: Kovács István, felenyedi lelkész; al-levéltáros: Málnási Lajos. Egyházmegyei tanácsosok: egyháziak: Ferencz Samu, Bartha Lajos, Veress Károly, Bartalus János, Egerházi Lajos; világiak: Mészáros István, Fogarasi Albert, Fogarasi József.

A mindennemű számadások, a bizottság jelentése alapján, helyeslő tudomásul vétele és elfogadása után a nyomtatásban megjelent főjegyzői előterjesztések utáni ügyek jöttek napirendre, melyekből kimagasló annak a 12 lelkésznek a megbírságolása, kik a záros határidőre elhanyagolták az egyházmegyei képviselőválasztási jegyzőkönyvet az esperesi hivatalhoz beküldeni. Mint szokatlan és új dolog, szóba is jött, de hát a huszadik század erősen távol van attól a századtól, amely az ünnepi szónok szeretett Jánosát szülte; aztán meg most már gőzerővel haladva, nevelésügyi ügyeknek tűnik fel az a régen letűnt patriarchális kor, mikor az egyházit kellett mozgósítani az ilyen költséget hozó hanyagság leküzdésére. Ma már vannak álló, fali, függő és zsebnaptárak s a gyenge emlékező tehetség vegye igénybe azt, a melyekben legjobban megbízhatik.

A főjegyzői előterjesztés rendjén több egyházközség vagyoni ügyét érintő dologban kellett személyes szavazást eszközölni. Ez is új dolog; a törvény rendel; a felelősség megosztását célozza igen helyesen; aki nem látja jónak az ügyletet, vétőt mond ellene s neve bekerül a jegyzőkönyvbe s ha idők folytán talán károsodás, veszély állana elő, abban a mértékben felelős érette, amint szavazatával hozzájárult. Hanem az új törvények új viszonyokat szülnek; most már képtelenség egy tárgysorozatot, akár milyen rövid is az, egy délelőtt letárgyalni a vagyoni ügyek feletti szavazással; a délutánra is kell maradjon, sőt még a késő estébe is benyomulhat s minő különössé válhatik itt is az a kép, mely a gyűlés végén a választottakkal intéztet el fontos ügyeket! Valami megoldás kellene ide is, talán több érdeklődés, kevesebb „haza“-gondolás, vagy korpótlék, fizetésrendezés!? Majd csak hoz az idő valamit, mi pedig csak kutassuk, keressük, munkáljuk az igazságot, rövidebbre szabjuk, vagy együttesen le sem foglaljuk a fehér asztalt; sietni kell, mert sok az aratásra váró gabona!

— r — l.

## TÁRCA.

### Új a protestantizmusban.

— Mutatvány *Rauwenhoff-Barta Dezső* „A protestantizmus története“ c. műből. —

(Folytatás.)

Ő maga korántsem adott számot önmagának azokról a beláthatatlan következményekről, amelyek ezen elvben benne rejlettek, sőt tiltakozása megtételkor még csak tudatával sem bírt annak, hogy ezáltal két örökre kibékíthetetlen elvet vitt egymással harczba; ő maga a saját elvét csupán egy ténynél alkalmazta, amit ezen elv nélkül soha sem hajthatott volna végre. Ez a tény azonban vallásos téren egy új irány első kijelentése volt, amely egyedül lehetett az új kor vallása.

A katholicizmusban minden az egyháztól függ. Az embernek — mint vallás-erkölcsi lénynek — jelentőségét kizárólag az egyházhoz való viszonya szabja meg. Az egyház teszi őt Istenországába részesevé; az egyház ismerteti meg vele az isteni igazságot és szabja meg erkölcsi magaviseletének törvényét. Az egyház kölcsönzi oda neki a maga kegyelem eszközeit ez ezek által biztosítja számára a sírontúli idvességet is. Az egyház minden, ő tesz mindent, az ember önmagára semmi és önmagától semmi sem lehet. Ezzel szemben a protestantizmusban most egy egészen más rendszer lép föl. Az ember ettől az objektívól — a hivatalos egyháztól — függetleníti önmagát, alámerül tulajdon kedélyvilágának mélyébe és szabad erkölcsi alanyának ismeri meg

önmagát. Érti, hogy jelentőségét az erkölcsi világrendben nem az egyháznak reá vonatkozó véleménye, hanem saját lényének erkölcsi értéke adja meg. Megtanulja az érzületet a cselekedetnél, az önelhatározást a vak engedelmességnél többre becsülni. Ily módon egyúttal tudatára jut ama jogának is, amely őt magasabb képességeinél fogva megilleti, ama jogának, hogy a saját hitét és cselekvését egy szóval saját tökéletesedésének útját önmaga határozza meg. A protestantizmus tehát — műkifejezésekkel elve — a heteronómiát és autonómiát, a tekintély és az erkölcsi szabadság elvét ellentétekként állítja egymással szembe. És Luther halhatatlan érdeme abban áll, hogy ő volt az első, aki az erkölcsi szabadság elvét érvényre juttatta és föntartotta az egyházzal szemben. Bár ő maga ezen elvhez bizonyos tekintetben hűzetlen lett, bár követői azt általában megtagadták: miután egyszer a vallásos élet új alakjának fundamentuma lett, azt többé sem elvetni, sem erejétől tartósan megfosztani nem lehetett. Mert azoknak, akik ezen elvet tisztábban és tökéletesebben alkalmazták, mint kortársaik, mindig joguk volt arra, hogy magukat ezeknél jobb protestánsoknak tartassák és hogy a protestantizmus elvére hivatkozva, megköveteljék az egyházi hit és élet reformálását. Valahányszor a katholicus rendszer módosított formában ismét uralkodó lett a protestánsok között; valahányszor a hitvallomások és az egyházi szabályok tekintélye megbénította a lelkiismereti szabadságot: mindannyiszor éppen a protestantizmus elve adott a jobb érzésűeknek elvitázhatatlan jogot arra, hogy a reformátorok példáját követve, az ellen újból tiltakozzanak. Ily módon a protestantizmusba is becsúszhatott ugyan egy időre az egyház-istenítés és a dogmatizmus, de ezen irányzatokat az önálló és szabad lelkiismeret kritikája elől tartósan elvonni többé már nem lehetett. Ez az oka annak, hogy a protestantizmus fejlődésmenete a katholicizmuséval homlok-egyenest ellenkező irányt vett. A katholicizmus folytonosan arra törekszik, hogy a szellemit érzékileg minél felfoghatóbbá tegye, hogy azt úgyszólván mindinkább a hitrendszer, az istentisztelet és az egyházi élet változhatatlan formáiba öltöztesse. Benne az egyházi szentesítés megnyerése után minden megállapított forma örökre megtartja a maga becsét és tekintélyét. Soha sem ad föl semmit a régiből; a későbbinek soha sem ismeri el azt a jogát, hogy a korábbi helyébe léphessen. A katholicizmus egy örökké tartó továbbépítés az egyszer megvetett alapon és elfogadott terv szerint, úgy, hogy benne egy követ nem szabad többé arról a helyről újra elmozdítani, ahova egyszer beépítettett. A protestantizmusban pedig mindennek épp az ellenkezője történik. Maga a protestantizmus örökké tartó lerombolása annak, amit a megelőző nemzedék épített; épp azért soha sem törekszik arra, hogy a vallást érzékileg minél felfoghatóbbá tegye, ellenkezőleg, törekvésének célja mindig az, hogy ismét széttorzít azokat a formákat, amelyekben a szellemi egy időre kifejezésre jutott; és ezt teszi azért, hogy belőlük a szellemi ismét kiszabadítsa és egy másik, tisztább formába öltöztesse, amelyre a maga rendén nemsokára ismét ugyanez a sors vár. Nem csoda, ha a katholicus ebben a saját álláspontján nem képes egyebet látni egy céltalan Penelope-munkánál, amelynél az ember mindig szétfejtí azt, amit nappal fáradságosan összeszött. Azonban e munka az előtt, aki fel tudja azt fogni, éppen a protestantizmus nemességének bizonyítéka gyanánt tűnik föl. Mert belátja, hogy az éppen nem egy örökös önmegsemmisítés, hanem örökös önmegújulás; hogy a formák folytonos feláldozása az elvnek tisztább megőrzése céljából történik; hogy az egy soha meg nem szűnő tiltakozás a vallásnak érzékivé tétele ellen azért, hogy a val

lás ily módon az embernek minél szellemibb tulajdonává tétessék. A katolicizmusban a vallás mindinkább az egyház, a protestantizmusban pedig mindinkább az ember ügyévé válik.

Ezen elvi különbségből kifolyólag a keresztyénység e két főtípusának az általános fejlődéshez és műveltséghez való viszonya is nagyon eltér egymástól, a minthogy az nem is lehet másképpen. Ha a protestánsoknál az ember benső értéke a fődolog: akkor a protestantizmusnak önkéntelenül is keresnie kell a szövetséget azon világi erőkkel, amelyek az emberben szunnyadó magasabb szellemi képességeket felébresztik és tevékenységre sarkalják. Elő kell mozdítania a népoktatást és a tudományt, kötelessége pártolni és igénybe venni a művészetet, fölkarolni az ipart és kereskedelmet, támogatni a polgári és politikai szabadságot. Mindezek semmiféle veszélyei nem fenyegetik. Az általános felvilágosultság és a szabadságérzés előmozdítása csak akkor lehetne rá nézve veszedelmes, ha bizonyos fogalmakat vagy egyházi szokásokat kellene megvédenie. De ugyan mitől félhetne akkor, midőn a saját elvén — az egyéni lelkiismeret igaz jogán — kívülről egyebet nem kell megvédenie? Ezt az elvet pedig mindezek a dolgok nemcsak, hogy nem fenyegetik, de sőt biztosítják. Mert ugyan kinél volna jobban biztosítva ez a jog, mint az olyan embernél, akit sokoldalú fejlettsége megtanított a saját lábán járni, mint egy olyan társadalomban, ahol mindenkinek alkalmá nyílik arra, hogy ilyen emberré váljék? A katolicizmus ellenben ezt az általános fejlődést se nem kívánhatja, sem elő nem mozdíthatja. Saját követőjének egyéni jelentőségére semmit sem ad; sőt minél kevesebb az önmagától gondolkozó, annál könnyebben tarthatja az egyház tekintélyének igája alatt. Következőleg gyanús szemmel nézi az általános műveltség terjedését, a szabadelvű eszmék uralmának növekedését és ha csatlakozásra vagy a nagy tömegnél csak támogatásra kéri föl, e kérésre, saját elve szerint, az igazságnak teljesen megfelelőleg ezt a választ adja: *lehelleten, non possumus!*

Távol áll tőlem annak vitatása, mintha Luther vagy a reformátorok közül bárki is teljesen tisztába lett volna, saját alapelveinek eme következményeivel, sőt még azt sem mondom, hogy egész világosan tudták, hogy minő elv képezte alapját reformatori működésüknek; még kevésbé ragadtatom magam azon az állításra, mintha a protestantizmus és a katolicizmus mindig saját elveik hamisítatlan képviselőiként állottak volna egymással szemben. A történelem folyása az ellenkezőről fog minket meggyőzni. De ha — mint itt is — az a kérdés, hogy minő elvből indul ki a protestantizmus és annak minő jelentősége van az emberiség vallásos fejlődésének történetében: akkor e kérdésre adott felelettemmel bizonyára nem csaptam túlzásba; akkor teljesen jogosult az állítás, hogy a protestantizmusban — a katolicizmussal, mint a múlt vallásával szemben — a jövő vallása lép föl, mert a protestantizmus egyedül csak az ember vallás-erkölcsi alapképességéhez van kötve és az emberiség minden előhaladásától — történjék az bármelyik téren is — új megtisztulást várhat és életerejének megújódását remélheti.

(Vége következik.)

## KÜLÖNFÉLÉK.

A Bethlen-kollégium egyházkerületi vizsgálata — mint az ottani „Közérdek“-ből olvassuk — a múlt csütörtökön nyert befejezést s mindeneket ékesen es jó rendben talált.

**Akadémiai istentiszteletek.** Theológiai fakultásunkon a múlt vasárnapról kezdve — a külföld mintájára — akadémiai istentiszteletek tartatnak a theol. fakultás imatermében vasárnaponként délelőtt 11 órakor. Az egyházkerületi igazgatótanács örömmel vette tudomásul a fakultás előjáróságának e bejelentését, mely a theol. ifjúság nevelésére is nagy horderejű. A vezetés és rendezés természetesen a gyakorlati theológia tanárának kezébe van letéve, de a munkában részt vesz az egész tanári kar. A múlt vasárnap *Kenessey* Béla igazgató tartotta az első adventi predikációt, a jövőn *Nagy* Károly tanár végzi az istentiszteletet. A theológiai fakultás ifjúságán kívül egyetemi hallgatók s szép számú városi közönség is vett részt az istentiszteleten, főleg azok, kik a hideg télen egészségük veszélyeztetése nélkül nem vehetnek részt fűtetlen templomainkban az egyházközség közistentiszteletein, de lelkük vágyik az Isten igéjére.

**Az ORLE választmányi gyűlése** december hó 5-én és 6-án tartatott meg Debrecenben dr. *Balthazár* Dezső esperes előklete alatt. Egy insinüációkkal teljes elnöki megnyitó után, mely csak úgy hemzseg a durva gyanúsításoktól, a hivatalos egyház lecsepülésétől s amely elárulja, hogy az egész egyesület a M. Sz. keresztyévekben fűrdött (visszatérünk rá!) kezdetét vette a tárgyalás, melyet a D. P. L. után a következőkben ismertetünk; 1. A „Prot. Szövetség“ alapszabályait, mely „összes hivatalos testületeinket, az összes prot. egyházi és iskolai egyesületeket, köröket, mind összefoglalja és fényes tisztikarával, nagyszámú előadóival a protestantizmus és a velünk rokonaszenvező közönség felvonulását, irányítását lehetővé teszi“ és további sorsát a sajtóbizottság kezébe tették le. — 2. Alkottak egy bizottságot a 48:XX. életbeléptetésére, szorgalmazására és előkészítésére; 3. egy másikat a törvényhozási és más intézkedések figyelemmel kísérésére; 4. megvitatták *egy új konfesszió készítésének ügyét*; 5. egy rendszeres Hittan; 6. a főbb hitvallások jegyzetes kiadását; 8) nevesebb lelkipásztorok tapasztalásairak közreadását; 9. a ref. egyházi életet felölelő szövetségi reformot és pénzügyi szervezkedést; 10. *Révész* Imre művei kiadását; 11. az *Agenda* ügyét; 12. lelkészi nyugdíjintézeti járulékok fedezését; 13. az 1907:27. t.-c. életbeléptetését egyházunk szempontjából.

A „Prot. Szövetség“ megalakításán részt vettek gróf *Dégenfeld* József egyházkerületi és *György* Endre egyházmegyei gondnokok is. A protestáns napilap ügyében még csak a tervezetnél tartanak, de az „egyesületnek addig is lesz egy szerény hivatalos közlönye“.

Mi készül itt? Uj egyház (új konfesszió alapján) vagy új üzlet (pénzügyi szervezkedés szövetségi alapon)? És hogyan akarja e részvénytársaság a „ref. egyházi életet felölelni“? Valóban ilyen gyümölcsöt csak a „tiszántul, a tiszta kálvicsizmus, a megvesztegethetetlen egyházi szabadelvűség klasszikus földje“ (elnöki megnyitó szavai) — teremhetett. Ha ugyan „a tiszántul“ azonos volna *Balthazár* Dezsővel és társaival — amit — bocsánat — nem hiszünk. „A lelkeket pedig megpróbálgátok, ha Istenből vannak-e? (I. Ján. IV, 1.) A zofia-ból im, ektroma született. Van benne isteni, jó gondolat, de időtlen-született a megvalósulásában. Szótér kell, hogy megváltsa ez alakból. Az új alak már helyesebb formában jelentkezik is az elnöki megnyitóban így: „Az Orsz. Prot. Szöv.-ben a lelkészegyesület csak egy része lesz, egyik alosztálya az egésznek“. Így gondoltuk ezt mi is, mely csak a maga szakkérdéseivel foglalkozik, — az egész pedig a hivatalos egyház védnöksége, felügyelete alatt. Lám t. elnök úr! meglehet az embereknek érteni egymást s nem szükséges mérgezett nyilakkal lövöldözni minden más véleményre s alattomosan „fizetett pennákat“ stb. emlegetni. Vagy a tiszántuli egyh. liberalizmusa más véleményűek lebunkozásában áll?

**Balthazár Dezső dr.** — mint az „Alkotmány“ írja — cikket irt a zsidó felekezeti lapban, az „*Eggenlőség*“-ben, a klerikalizmus elleni közös harcra híván fel a zsidóságot a protestantizmussal. Az „Alkotmány“ azon kívül, hogy kiemeli a zsidó lap visszautasítását a szekularizáció mozgalmában való részvételre nézve, gunyos megjegyzéseket fűz „a protestáns papságnak a zsidókkal való szövetségére“. Ha csak az „Alkotmány“ véleménye volna ez, szóvá sem tennők; de megütkezést keltett ez saját hitfelekezetünk tagjainál is, mert úgy itélik meg, hogy *Balthazár* most az ORLE nevében és

szellemében jár el. Lám, lám, nem jó az, ha „pap“ üz magas politikát és pedig a „papság“ nevében és keres szövetségeket akár a zsidók, akár a szocialisták táborában — saját szakállára!

**Egyházmegyei közgyűlés.** Az udvarhelyi ref. egyházmegye november 27-én tartotta ez évi rendes közgyűlését. A gyűlés Vajda Ferenc esperes imájával kezdődött s a megnyitó beszédet is szintén ő mondotta. Beszédében az egyházmegyéek feladatáról elmélkedik, mely nem más, mint a csendes, zajtalan munka, az egyházi élet fejlesztése és a magyar nemzeti állam megerősítése. Névsor olvastatván, kitűnt, hogy a gyűlésre igen nagy számban jelentek meg a tagok, különösen a papok. Az egyes bizottságok kiküldése után, Koszorus István alsósófalvi papot kebelezték be az egyházmegyébe. A tárgysorozat megállapítottán, annak értelmében első sorban az egyes választásokat ejtették meg. Az adóügyi bizottságba beválasztották: Vajda Ferenc esperest. Biró Sándor a tanügyi előadói állásról lemondván, helyébe megválasztották Csutak István mátfisfalvi lelkészt. Egyházmegyei tanácsosok lettek: Jakab Albert, Biró Áron, Bedő András, Menyhárt András, Baczó Lajos és Csutak István egyházi részről; dr. Nagy Samu, dr. Ráczkövy Samu, dr. Solymossy Lajos, Gönczi Lajos, Molnár Károly, Biró Sándor világi részről. A közigazgatási és fegyelmi bíróságba beválasztották: Jakab Albert, Mester János, Kovács István, Menyhárt András és Kádár Dénes lelkészeket; továbbá: dr. Domokos Andor, Solymossy Lajos, Solymossy Endre, dr. Nagy Samu dr. Ráczkövy Samu világi egyénéket. A két főgondnok, esperes és jegyző hivatalból tagjai úgy a tanácsnak, mint a bíróságnak. Ezután az egyes jelentéseket tárgyalták le. Elsőbben az esperes, Vajda Ferenc tette meg évi jelentését. Dacára, hogy négy hónapja annak, hogy elfoglalta az esperesi széket, jelentésében mégis apró részletezéssel kiterjedt az egyházmegyei élet minden mozzanatára. A jelentés szerint az egyes egyházközösségekben rend és békeség van, kivéve Parajdot, melynek anyagi ügyei nagyon ziláltak. A főjegyző jelentését, Csia Kálmán hozzászólása után, szintén tudomásul vették; úgyszintén a számvevő és tanügyi előadó jelentését is. A süköi egyházközösség Bod Károly ny. tanár, ref. lelkész híván meg papjának, a közgyűlés a választást végleg megerősítette. Az egyes egyházközösségek költségvetésének a megerősítésével az egyházmegyei tanácsot bízták meg. Ezenkívül még volt több apróbb ügy, úgy hogy a tárgyalás délután végződött be csupán. Közgyűlés végével lelkészi értekezlet volt.

**Tisztújítás a kézdi egyházmegyében.** A kézdi egyházmegye f. évi nov. 30-án tartotta tisztújító közgyűlését, melyen a főbb tisztségekre mind a régi tisztviselők választattak meg. Esperes lett Bodor Géza, egyh. főjegyző Kiss József, egyh. aljegyző Ósz Lázár, világi főjegyző M. Székely János ig. tanító, világi aljegyző Kocsis András ig. tanító, pénztáros Vollenocs Miklós, számvevő Czirmay Zoltán, ügyész dr. Réz Béla, könyv- és levéltáros Meggyaszai Mihály. Egyházmegyei tanácsnokokká választottak: Zajzon Lajos, Szabó Jenő, Vollenocs Miklós és Czirmai Zoltán egyházi, M. Székely János és Könczey Domokos világi részről; tanácsbírákká Zajzon Lajos, Szabó Jenő, Czirmay Zoltán, Vollenocs Miklós egynázi, M. Székely János és Domokos Dénes világi részről.

**A kidei vándorgyűlés.** Sok áldással biztató törekvés nyert megtestesülést, amikor a kolozsvári egyházmegye borsamenti és kajántóvölgyi lelkészi kara elhatározta, hogy egymás egyházközösségeiben kéthónaponként ismeretterjesztő, vallás-erkölcsi irányú és hitelesítő vándorgyűléseket rendez. Az első vándorgyűlés a fraternitás minden tagjának jelenlétében, Kideben tartatott meg f. hó 8-ikán. A templomban Máté Sándor ördögkeresztúri lelkész predikált.

Innen átvonulva a gyülekezet az áll. elemi iskolába, a 90. zsoltár elhangzása után Tunyogi Béla bádoki lelkész olvasott fel egy kedves, derűs epizódot, a templomvédők kidei hősi asszonyok történetéből. Bácsy Gyula választói lelkész a családi élet vallás-erkölcsi tisztaságáról beszélt, különösen kiemelve, hogy a Szabadító nélkül nincs és nem is lehet igazán tiszta erkölcsi élet. Végül Elek Lajos borsai lelkész tartott előadást az alkoholizmusról, népies, mégis művészi módon csoportosítva azokat a szomorú életképeket, bibliai bizonyítékokat és statisztikai adatokat, amelyek az alkohol nemcsak mérgező, de életölő hatását kétségtelemné teszik. Az első vándorgyűlésnek fájdalmasan megrázó befejezése volt. Gaál Sándor áll. isk. tanító, aki 38 évig maga is igaz lelkesedéssel osztotta meg forrón szeretett népével szívének nemesebb tartalmát, szavainak igazságát halálával pecsételte meg. Előbb lelkesült eragadtatással ismételte a hallottakat, majd felemelő prófétai ihlettel intette a hallgatóságot, hogy zárja mélyen szívébe az apostolok szavát, azután ezzel a szívéből szakadt szent vágygyal: „az Isten áldja meg munkájukat“: utolsó lobbant élete lángja és a még életerősnek látszó férfi élettelenül esett össze a földön. Megdöbbenve siettünk segítségére. Szeretettel költöztünk, élesztgettük, de mindhiába. Lélekben megrázva, búsan mentünk haza, gondolkozva a felejthetetlen végrendeletéről, amelyet apostoli buzgalmú tanítótársunk nem csak a kideieknek, hanem nekünk is hagyott.

**Egyházi törvények.** Az 1904. évi november hó 10. megnyitott második budapesti országos református zsinat által alkotott s a Felsőlegfelsőbb jóváhagyásával és megerősítésével 1907. február hó 14. ellátott egyházi törvények példányonként 3 korona 24 fillér (azaz három korona és huszonnégy fillér) beküldésé mellett portómentesen megrendelhetők *Debrecenben* (városháza) *Keresztessy István* nyomdai művezető urnál, kit az egyetemes konvent a törvények hivatalos kiadású példányainak rak-tározásával és árusításával megbízott. Az ugyanott személyesen átvett példányokért csak 3 (három) korona fizetendő. Kelt Debrecenben, Hatvan-utca 3. sz.) 1907. szeptember 1. *Sass Béla* ref. theol. akad. tanár, zsinati jegyző.

„A protestantizmus története“ c. munkát, melyet a híres *Rauwenhoff* után *Bartha Dezső* szilági esperes fordított magyarra, mint mai számunkból látható az Ig. tanács felvette az erdélyi egyházak parokhiális könyvtárai számára megvásárolható művek közé. Ez alapon lapunk mellett új előfizetési felhívást küldünk szét kérve lelkésztársainkat, hogy — miután az Orsz. Ref. parokhiális könyvtárba az 1908. évről — a 10 kor. illetményt nem kell az egyházaknak befizetniük, hanem maguk önállóan használhatják fel azt, sziveskedjenek presbyteriumaikban oda hatni, hogy abból 6 koronával e munkát rendeljék meg parokhiájuk könyvtára számára. Egy korábbi előfizetés során 5 korona volt ugyan az előfizetési díj, de tekintettel az azóta drágult viszonyokra, most kénytelenek voltunk ez összeget mérsékelten felemelni. Miután 500 előfizető nélkül a mű meg nem jelenhetik s eddig csak 100 előfizetőnk van, kérjük a Ntű esperes urakat, sziveskedjenek lelkésztársainkat buzdítani, hogy híveik körében is előfizetőket gyűjtve, tegyék lehetővé e nagy-értékű munka megjelenését. Tartozunk ezzel magunknak s annak a derék paptársunknak is, ki nagy fárad-sággal lehetővé tette, hogy e munka magyar prot. népünk kezébe is eljusson. Gyűltőknek 5 példány után 1 tiszteletpéldány jár.

**Elszámolás.** A kökösi ref. egyház előjárósága, annak öröme, hogy 1200 koronán vásárolt új orgonája megérkezett, mely igen sikerült alkotás és Einschenk Károly brassói orgona-építőt dicséri, továbbá azért, hogy a járási papi értekezlet is gyűlését e napra és ide tette, különböző ünnepeket rendezett, melyek eléggé sikerültek és következőleg folytak le. Az istentiszteleten felekezeti különbség nélkül vettek részt úgy a helybeliek mint a vidéki érdekeltség. Jelen volt még tizenöt lelképásztor és két kollegiumi tanár. Legkiemelkedőbb pontja volt Demes Péter hosszafalusi lelkész orgonajátéka és soló éneke, aki mint esperesi kiküldött az orgona szakszerű vizsgálatával is megvolt bizva. Ezután papi értekezlet következett melynek főtárgya Kis Lajos étfalvi lelkésznek azon felolvasása volt, melyben azt fejtegette, hogy secularizáció nélkül lehet-e a 48 XX-iki t.-c. szellemében a papifizetéseket kellőképp rendezni. Ezt követte délután 2 órakor a 44 terítékű közebed, mely Györgybiró Dániel tanító énekvezér

jókonyháját dicsérte. Ebéd ideje alatt megeredt a hónapok óta hiában várt eső sárrá változtatva az utca porát: öröme a gazdáknak, bújára a bálozni akaróknak, mely sok vidékét visszatartoztatott. Este 6 órakor kezdtek meg a műkedvelők előadásait, mely érek, magánjelenet, szavalat és egy felvonásos darab előadásából állott nagy gyakorlottságra mutató és nagy dicsőséget szerevezve a kökői ifjúságnak felekezeti különbség nélkül. Nyomban jött reá a bál, reggelig tartva a községháza dísztermében. Összes bevétel volt 172 K 60 fill. Kiadás 156 K 96 fillér, tiszta maradék 15 K 64 fillér, mely „orgona javítási alap” címén takarékbba helyeztetik. Felülfizettek vagy jegyeiket megváltották, bár el nem jöhettek. Plugor András 2 K, Vancsa János 4 K, Soos János 1 K, Bagoly Lajos maratonosi lelkész 1 K, Pap János járásbíró 1 K, Kóréh Endre lelkész 1 K, Vancsa Mihály 1 K, Ilyés Mészáros Miklós 1 K, Péter Mózes igazgató-tanár 1 K, Bartha szotyori jegyző 1 K, Nagy György szotyori tanító 1 K, Demeter Béla tanár 1 K. Vas Mihály 2 K. Fogadják úgy az érdeklődők, mint a jóakarók a ref. egyháztanács szíves köszönését. Kőkös, 1907 nov. 4-én *Thamó Gyula* lelkész.

**Nyilvános köszönet.** Éltető Józsefné-Jeney Lenke úrnó öngyásága, még a reformatiót megelőző korban épült pókakereszturi kicsiny kőtemplom stilszerű restaurálása és szép új tornya építése alkalmából: szószerke, úrasztalára és papiszékére egy-egy gazdagon aranyozott, ízléses, gyönyörű bibliai textusokkal hímzett bársonyterítőt ajándékozott. A gyermek-leány édes álmai s egy szentelt fájdalom fűzik erdőkoszorúzza kicsiny falunkhoz a menes szívű úrnót. Áldja meg az Isten, mikor nem is látja, mikor nem is várja! A pókakereszturi református egyház nevében: 1907 nov. 19. *Farkas Károly*, ref. pap.

**Köszönetnyilvánítás.** Székely berei ref. leány-egyház! özségünk kedves meglepetésben részesült folyó év október hó 27-én. Ugyanis ekkor tétel és szenteltetett fel templomunkban a katedra feletti korona, mely 11 évvel ezelőtt épült templomunkból mindez ideig hiányzott. Hogy e mi kicsiny gyülekezetünkben sem kell mindig terméketlen talajba az Úrnak szent ígéje, ezt fényesen igazolták sz.-berei Istvánfi Gergely és neje Nagy Eszter azon cselekedetük által, hogy 100 korona költséggel egy csinos, díszes koronát készíttettek. Nem hagyhatom említés nélkül azt sem, hogy ezt a koronát egy egyszerű székely fiu, névszerint, ifj. Istvánfi János, ki soha semmiféle mesterséget nem tanult, készítette, mondhatni, csaknem ingyen, oly ízlésesen és oly remekül, hogy bármely építőmesternek is dicséret válnék. Méltó volna ez egyszerű székely fiu, hogy Istentől nyert faragászati képességének tökéletesítése végett állami költségen kiképeztessék! Midőn ezen szép cselekedetért úgy az ajándékozóknak, mint a készítő ifjú legénynek egyházközségem nevében itt a nyilvánosság előtt is köszönetet mondok, egyszersemind kérem a mindenható Istent, hogy az Ő életüket nyújtsa hosszúra, hogy az Ő nemes szívök kedves ajándékait gyülekezetünk még sokszor élvezhesse. Berekereszturon, 1907 nov. 5-én. *Kolozsvári József*, ref. lelkész.

**Pályázat.** A Protestáns Zeneközöly szerkesztősége pályázatot hirdet egy templomi karénekre. Feltételek: a karének dallama a protestáns liturgiával összhangzó, egyszerűen nemes legyen. Szövege a protestáns egyház hitelveivel megegyezzen. A karének négyes férfi- és vegyeskari partitúrában dolgozandó ki és adandó be. A szólások dallamosságára kiváló gondot kell fordítani. Általában főírányelv, hogy a műben az egyszerűség ölelkezzék a művészettel. Terjedelme nem lehet nagyobb a Protestáns Zeneközöly hangjegymelléklete öt partitúra — soránál. Díjazás: A beérkezett művek közül legjobbnak ítelt mű 80 korona, a második 50 korona díjazásban részesül. A pályázaton való részvétel egyszersemind beleegyezés abba, hogy a dicséretet nyert s közlésre méltónak ítelt mű 15 korona díjazás ellenében leközzölhető lesz. Az első és második díjat nyert mű a Protestáns Zeneközöly tulajdona marad; a 15 korona díj ellenében leközzölt művek a szerző tulajdonát képezik. A díj az illető mű közlése után adatik ki. Határidő: A pályaművek, idegen kézírással s jelíggel levélkével, a Protestáns Zeneközöly szerkesztőségéhez (Sárospatak) 1907. december 25-ig adandók be. Az eredmény az 1908. január 1. számban lesz közzölve. Mutatványzámmal szívesen szolgál a szerkesztőség

Nyom. az „Eilenzék” könyvnyomdájában Kolozsvárt, Szentegyház-utca 22. szám.

## HIVATALOS RÉSZ.

6031—1907. szám.

### KÖRLEVÉL

a kollegiumok méltóságos t. Elöljáróságaihoz.

Felkérjük a méltóságos t. Elöljáróságot, hogy a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak 110.068—1907. sz. intézkedésével a főgimnáziumok igazgatói címére megküldött s a *svéd-tornarendszer* paedagogiai alapgyakorlatait feltüntető táblázatokban foglalt tananyagot a gimnáziumi tornatanítás rendszerébe és tervébe leendő beillesztése iránt intézkedni méltóztatassék. Kolozsvárt, 1907. dec. hó 10.

*Dr. Bartók György*,  
elnök.

*Dr. Kálmán János*,  
tanügyi előadó.

5987—1907. sz.

### KÖRLEVÉL

a kollegiumok, theol. fakultás méltóságos t. Elöljáróságaihoz s az egyházmegyék nagytiszteletű Espereseihez.

Értesítjük a méltóságos t. Elöljáróságot, illetőleg nagytiszteletű esperesi hivatalt, hogy igazgatótanácsunk fenti sz. határozatával a *Rauwenhoff—Bartha Dezső-féle „A protestánszizmus története”* c. művet az 1903. évi egyházkerületi közgyűlés 54. jkvi sz. határozatával a kerületi parochiális könyvtárbizottság javaslata alapján ajánlott tudományos theologiai művek sorába felvette.

Az erdélyi ref. egyházkerület igazgatótanácsának Kolozsvárt, 1907. nov. 28-án tartott üléséből.

*Dr. Bartók György*,  
elnök.

*Dr. Kálmán János*,  
tanügyi előadó.

Szám 829—1907.

### FELHIVÁS

a dési ref. egyházmegye t. lelképásztoraihoz.

A méltóságos igazgatótanácsnak 2462—1907. sz. körrendelete értelmében felhivom lelképásztortársaimat, hogy folyó hó 22—29-ig a presbiteriumokkal az egyházmegyei világi képviselőket 3 évre (1908—1910.) szóló megbízatással választassák meg s a választási jegyzőkönyv másolatát pecsét alatt 1908. január hó 10-ig hivatalomhoz terjesszék be. A választásoknál figyelembe veendő az I. t. c. 51-ik §-ának b) pontja.

Folyó évi július hóban tartott közgyűlésünk az I. t. c. 51. §-a é) pontjának figyelembe vételével a tanítói képviselők számát 3-ban állapította meg, kiknek megválasztása, a hivatolt számú igazgatótanácsi körrendelettel szintén a presbiteriumok jogkörébe lett utalva. E szerint a jelzett időben lajstromos szavazással választandó lesz az egyházmegyei református tanítók közül, 3 évi megbízatással, három tanítói képviselő is.

Ezen választási jegyzőkönyv is, a lepecsételt szavazólappal, fent jeleztem határidőig hivatalomhoz beterjesztendő.

S.-Magyarberkeszen, 1907. dec. 8-án.

*Pap István*, esperes.

Sz. 1355—1907.

### MEGHIVÓ.

A sepsii ref. egyházmegye f. hó 30-án d. e. 9 órakor Sepsiszentgyörgyön a városház helyiségében rendes közgyűlést tart, melyre a közgyűlési tagok tisztelettel meghívom.

**Tárgysorozat.** 1. Ima 2. Elnöki megnyitó. 3. Megalakulás s ezzel kapcsolatosan új papok, kántorok bekebelezése, utóbbiak eskütétele. 4. Esperes jelentése a végrehajtott vizsgálatról. 5. Főjegyző jelentése az egyházmegyei tanács működéséről, orsz. özvegy-árva gyámintézetéről, orsz. közalapról. 6. Mult évi számadások felülvizsgálása, jövő évi költségelőirányzat megállapítása. 7. Tanügyi előadói jelentés. 8. Mellékfoglalkozások engedélyezése. 9. Nagyborosyói egyházközség kepeváltó szabályzatának tárgyalása. 10. A bodolai egyházközségnek újabb teher kivetése tárgyában hozott határozata. 11. Pénztáros, egyházmegyei tanácsbírák és tanácsosok választása. 12. Indítványok.

Lelkész fiaikat kérem. szíveskedjenek a régi egyházmegyei világi képviselőket ezen gyűlésre kellő időben meghívni.

Ilyefalván, 1907. dec. 6.

*Józsa Sándor*, esperes.



# Erdélyi Protestáns Lap

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: NAGY KÁROLY, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és magán előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre  
félévre

12 kor.  
6 kor.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

## Karácsonyi emlékek.

*Karácsony ünnepe édes közelében  
Bűbajos igézet játszadzik vélem.  
Ezer édes emlék rajzik át fölöttem,  
Egész gyermekkorom itt zsong körülöttem.*

*E tájt minden este ünnep volt minálunk,  
Minden alkonyatra templom lett a házunk.  
Együtt imádkoztunk, együtt énekelünk.  
Fehér angyalszárnyak szálltostak felettünk!*

*Csodás története a szent éjszakának:  
Édes anyánk ajkán nem látszott csodának.  
És mi estelenként — Jézuskára várván,  
Ott aludtunk el mind Betlehem határán!*

*S az utolsó este, karácsony estéjén,  
— Nincs szentebb öröm a gyermek örömenél! —  
Éreztük az égnek hozzánk hajolását,  
A magas mennyország minden boldogságát.*

*Karácsony bűbája, karácsony estéje,  
Úgy szállj le ma is a szívem közepébe.  
Hozz egy-két sugarat abból a világból,  
Gyermekkori hitem tündér világból!*

Szabolcska Mihály.

## A szent éjszaka.

„az Úrnak dicsősége körülvevé őket és nagy félelemmel megfélemlenek“. Luk. 2: 9.

Nemsokára körülhang az áldott, szent karácsony-nak bűbajos költészete s valami szelid, forró áhitat lopózik szívünkbe: a gyermek-emlékek édes varázsa. Ráfeledkezünk a szent éjszaka csodás, titkos igézetére s egy pillanatra békességben hagynak a gondok, a kínzó kérdések, a problémák, a lelkünk pedig fénylő világok szent titkú mélyein jár. A karácsony a gyermekség ünnepe s mi újra gyermekeké váltunk.

Azonban ez csak hangulat; édes, de tűnő; szép, mint az álom, de ép oly röppenő is. Szent a poézis, szentek az ábrándok, de mégis, legszentebb maga az élet. S ha most elgondoljuk azt a *valóságot*, amit jelent karácsony, ha átérezzük azt, ami a szent éjszakában megtörtént: körül vesz az Úrnak dicsősége

és nagy félelemmel megfélemlünk, mint a betlehemi pásztorok. A földi, az emberi mindig megroksad a végtelennek az isteninek súlya alatt. Mózes arcra borul az égő csipkebokor előtt; a proféták arcát mennyei szeráf kéz takarja el az Úr közeledtére s az égi seregek világbetöltő kardalokban zengik szent, szent, szent a Seregeknek Ur! Istene! De ott a betlehemi mezőn az angyali sereg azt énekelte, hogy jó az Isten, hogy békességet ad és azzal biztatott meg: ne féljete, mert hirdetek nektek nagy örömet. Es mégis: nagy félelemmel megfélemlének.

Nagy örömet hirdettek nekünk. Oh, ha az az öröm kisebb lett volna! Arról szólott, hogy született nekünk megtartó, aki élet, út és igazság. Minél inkább rátapad a lelkünk, annál nagyobb, *nehézebb* az öröm: született nektek Megtartó. Az Ő alakja karácsonyról-karácsonyra folyvást nő, csodásabbá, menyneibbé válik, isteni ereje egyre fenségesebb s vele együtt a követelések is, amelyeket veled szemben támaszt. Minél nagyobb az Ő méltósága, annál többet kíván tőled, annál erősebben ítél meg. Ime, Ő a szeretet s te követed-e? Ő az igazság s te igaz vagy-e? Ő maga az önteláldozás és — te? Ő a mennyei Atya gyermeke s téged is fiúságra hív. Szabad volt minden földi viszonytól, fölötte állott hivatásnak, osztálynak, kenyérkeresetnek, családi gondoknak; isteni prófécia hordozója, a gondviselő kegyelem választott eszköze, — mi pedig ezer meg ezer acél-szállal vagyunk belekötözve a földi viszonyok kúsza szövétébe, az elmulás zűrzavaros viszonylatai közé. Hogyan is merjük a mi földi vándorlásaink összevisszaságait a tőle áradó mennyei fény világítása alá tartani! És mi lesz még akkor, ha megkérdezi tőled: tudsz-e *élni* az Ő világosságában? Hogy akarsz, az bizonyos, de tudsz-e? Nem tulságosan sok-e a fény, nem igen nagy a világosság? Ebben a fényben nem tudsz dolgozni, küzdeni, teremteni, győzni, mert földre ver hatalmas ereje, mint a bethlehemi pásztorokat.

A pásztorok csak félig értették meg az öröm-üzenetet, de azért — ha hiányos is volt az ismeret — teljes volt a szív jóakarattal, igaz vágyódással, szent megilletődéssel. Nem bírták a fiúság teljességét, igazak sem voltak a törvénytudók szerint, bölcsék pedig épen nem, — s mégis nem tudtak ellenállani szívük indításának, odavonzotta őket a jászolbölcsőhöz az angyali üzenet. Egyszerű lelkük egész áhitatával borulnak a Gyermekek elé, gyöngeségük, szegénységük teljes tudatában, még csittuló félelemmel. Ime, a bölcsőnél kegyelem várja őket s a szívök eltelik szent örömmel, mennyei erővel. A rémületből bizalom leve és az ítéletből megbocsátó, felmentő igazság.

Jézus személye mindnyájunk számára ítélet, de kegyelem is. Ha körül vesz szent alakjának mennyei fényessége, hogy e káprázatos ragyogás megvilágítja

sötét arcunkat, sáros ruhánkat, mint a mezőben alvó pásztoroknak: csak menjünk el hozzá, mert ő irgalommal vár. Földi pályánk útvesztőin törtetünk tovább, emberi kötelességeink sokszor hideg, sötét mezőin éjszakázunk tovább, de ezen az estén útra kelünk a sугárban úszó jászolbölcső felé, hol a világ világossága anyja emlőjén szendereg. Jöjünk bár félelemmel, jöjünk szegényen, betegen: egyforma szeretet fogad mindnyájunkat.

Beszéli a legenda, hogy egy kemény, büszke lovag keresztshadban indult Jeruzsálem felé. A város ostrománál ő volt az első, aki a falakra hágott s legelőször ő gyújtotta meg a szent sír örök lángjánál a maga viaszgyertyáját. És akkor erősen megfogadta, hogy azt a lángot megoltatlanul haza fogja vinni Itáliába s a szűzanya oltárára helyezi örök mécses gyanánt. Tervét beváltja szörnyű veszélyek és mondhatatlan küzdelmek árán; de eközben bensőleg egészen megváltozik; más emberré lesz a szent láng védelmében: szelid, igaz és jó. Nincs más gondja mint az a láng, nincs más öröme, mint annak a fénye. Lám, az a lovag mit cselekedett meg egy földi gyertyalángért! Nekünk pedig mennyei lángot gyújtott fel Isten szivünkben, midőn a szent éjszakán, újjászületésünk titkos percein, körül vesz az ő dicsőségének fénye. Ezt a lángot óvni, ápolni, éjjel-nappal csak erre vigyázni, szolgálatában legtöbb örömünket lelmi s majd egykor visszaadni a mennyei Atyának tisztán lobogó hatalmas fény gyanánt — oh, ez a boldog élet, ez az igaz élet!

(Naumann után.)

*Aleph.*

## A szekularizáció és a ref. papság.

(Folytatás.)

Ha valahol itt tűnik ki, hogy mily társadalompolitikai jelentősége van egy forgalomban levő fogalmat tervszerű céltudatossággal, önkényes tartalommal telíteni s azt fegyverül használni. Alig lehet raffináltabb impertinenciát kigondolni, mint azt, mikor ellenfeleink a gazdasági individualizmust és liberalizmust egyjelentőségűnek veszik a protestánsok erkölcsi, benső, személyi individualizmusával és liberálizmusával. Azok az ember állati ösztöneiből fakadnak, ez hitet tételez fel; hitet Istenben, Jézus Krisztusban, az ember magasabb rendeltetésében, hitet Isten országában — szóval egy magasabb felfogású életben. Az ezen hitből táplálkozó individualizmus és liberalizmus bizonyosan élesebb ellentétben áll az önzéssel, szenvedélyekkel, utilitarizmussal, mint a szocializmus, sőt önérzettel állíthatni, hogy ez a protestáns individualizmus és liberalizmus van egyedül hivatva, hogy a társadalom fejlődésének helyes irányt adjon.

A protestáns keresztyénséggel szembe állították a keresztyény szocializmust is. Azt még meg lehet érteni, ha szociál keresztyénségről, szociál demokráciáról, szociál arisztokráciáról, szociál oligarchiáról, szociál plutokráciáról, szociál hierarchiáról, agrár szocializmusról, merkantil szocializmusról s más hasonlókról beszélnek: de hogy mit akarnak a keresztyény szociálizmussal pártpolitikai célok elérésén kívül — ezt a keresztyény szociálisták maguk sem tudják. Azért olyan türelmetlenek, fennhéjázók, erőszakosok, mert a tudomány fegyvereit ügyesen forgatni tudó szocialistákkal szemben az anathema, az átkozódás hatálytalan. Azok is, kik magukat keresztyény szocialistáknak nevezik, valószínűleg tudják, hogy a szervetlen elemek saját erejükön nem emelkedhetnek fel a szervek birodalmába; az életelv száll le hozzájuk; ez eleveníti meg őket, különben örökre a holtak birodalmában maradnának. De vajjon arról elmélkednek-e, hogy éppen így a társadalmi gazdasági

életet élő állatelemek, a méhekhez, farkasokhoz, hollókhöz vagy más társaságban élő állatokhoz hasonlóan, természeti, önző állapotjukból saját erejükből fel nem emelkedhetnek; ha az isteni lélek alá nem száll, a halottat életre nem hozza, mint a theológusok mondják, Istennek országába fel nem emeli, csak állatoknak maradnak. És nem csak a kiterjesztett erősségekben és a teremtett állatokban ismertetik meg Istennek dicsősége, hanem sokkal inkább a tudományok és felfedezések által folytonos fejlődésre, evolúcióra kényszerített társadalom gazdasági életében is. E között és istenországa között azonban oly élet és elválasztó fal van, mint a szerves és szervetlen élet között. Keresztyény szocializmus éppen oly anakronizmus, mint szerves-szervetlen élet fa-vaskarika.

A társadalmi evolúció forgatagában vergődünk. A társadalmi életben valami olyan forma történik, mint történt valamikor az ős khaossal. Mint akkor valami kibcszélhetetlen erő kényszerhatása alatt típusok után kezdettek kiválni a kigyó, a bagoly, harkály, birka, hiena és a többi ezer meg ezer nemei, fajai a szerves életnek: úgy válnak ki napjainkban a társadalmi életben, a munka felosztás következtében a különböző osztályok, karok, rendek, egyesületek, testületek, kamarák és ezeknek mindmegannyi alosztályai. Azt mondják, hogy ezek a kiválások az erők egyesítése, a gyöngék védelme, az érdekek biztosítása végett történik.

Lehet, hogy ez így van, de lehet az ellenkezője is, lehet hogy a kiválások által megszűnik a termelés és szükséglet közötti bizonytalanság, egyenletesebben oszlik meg a jövedelem, megszilárdulnak az értékalakulások, kiegyenlítődnek a társadalmi ellentétek, mindenki megtalálja, jobban mondva mindenkinek ölébe hullanak boldogulásának feltételei: mindez megtörténhetik: de nincs kizárva az ellenkezője sem. Annyival is inkább nincs kizárva, mivel a szocializmus az ember természeti, tehát minden szerves lényvel közös jogra, az élvezetre, a faj- és létfenntartás elméletére építi fel rendszerét, a társadalom történelmi fejlődését csak kárhóztató kritikára méltatja, figyelmen kívül hagyja, hogy az állat-ember, a bestia csak azon történelmi fejlődési vonalon juthatott azon magaslatra, melyen most áll s ha az annyira hangoztatott közös természeti jogra tereli az ember és társadalom fejlődését: logikai kényszerűséggel haladhat az ős típus megközelítéséhez. De különben is az a természeti jog nagyon gyanús egy fogalom. Hiszen e szerint a tigrisnek is természeti joga, hogy ha éhes jóllakjék s ha történetesen emberhusra éhez, joga van az embert felfalni. Minthogy pedig a jog kötelességekkel jár — a tigris természeti jogából következik, hogy bőrét — mint kötelességtudó bestia. szolgáltassa át valamely diszöltöny számára. Nó a fiziokraták, naturalisták, szabadszerelem lovagok, veristák, feministák és a szocializmus többi hasonló vitéz katonái ha ily nyíltan nem beszélnek is: de alighanem ilyenforma elméletet lepleznek. Az azonban kétséget nem szenved, hogy a gazdasági individualizmus, liberálizmus, utilitarizmus helyébe az egyénnek élvezeti jogára alapított individualizmust, liberálizmust, eudajmonizmust ültetik trónra.

Ezek szerint a mai helyzet ez: a régi iskola individualisztikus kapitalizmusa és liberalizmusa, a szocializmus (fiziokraták) eudajmonizmusa és a kollektívizmus abszolútizmusa az individualizmusnak és liberálizmusnak egy egészen új nemét hozta felszínre. Ez a testületi individualizmus és liberálizmus. Külön testületekké, osztályokká csoportosulnak a társadalmi elemek, különválnak a polgárok és katonák, a kereskedők és iparosok, a tudósok és tisztviselők, a kocsisok és utcaprók, a bábák és szobaleányok, szóval az ezer meg ezer foglalkozás, hiva-

tás mértéke szerint. Izlésőknek megfelelőleg szervezettek, karokká, rendekké, kamarákká s isten a megmondhatója mi mindenféle testületekké csoportosulnak, ugyanannyi speciális érdekekkel, törekvéssel. Ennek befolyása hatalmába kerítette a magyarországi ref. egyházat is. Látjuk, mint különül el a világi és papi elem, kialakult a kongruás és nem kongruás, a falusi és városi papi elem, a jegyzői, esperesi, püspöki, gondnoki kar, meglehetősen körvonalozott válaszfalakkal, érdek ellentétekkel és összeütközésekkel. Történi fognak ma még alig sejtett kiválások, csoportosulások is, mert az evolúció rohanását feltartoztatni — legalább ez idő szerint nem elég erős.

Ezen csoportok szerinti kiválásoknak sajátja az, hogy az egyént annyira abszorbeálja, hogy helyette a párt és ennek érdeke lépik előtérbe, az egyén helyett a párt gondolkozik, cselekszik, akar, az egyén csak mechanikai végrehajtó közeg. Minket református papokat is már agyon kormányoznak, megtanulunk tisztességesen hazudni, — mi érdem, — beadványozni, kiadványozni, iktatni, lineázni, rubrikálni, ügydarabok sokaságával dicsekedni, de egyszerűen panaszkodni, hogy milyen sok dolgunk van, belénk suggeráltak, vagy legalább akarják szuggerálni, hogy mi önállóan, bírói felsőbb parancs nélkül munkaképtelenek vagyunk, ilyeneknek kell lenni.

Ez lehet a kollektívizmus individualizmusa és liberálizmusa: de nem az evangéliumszerű protestantizmus individualizmusa és liberálizmusa; éppen úgy, mint nem az, a kapitalizmus féktelensége és a szociálizmus eudajmonizmusa.

Miután azonban az individualizmus és liberálizmus részint a lasser faire, részint a fiziokraták eudajmonizmusa, részint a kollektívizmus szakszövetkezeti terrorizmusa következtében gyanus és bizonytalan fogalmakká váltak: miután a protestantizmus mindezek dacára nem ejti el azokat, sőt még szorosabban öleli magához: igen természetes, hogy számtalan ellenségtől környezve egymagára maradt.

Egyedül a szociáldemokraták ajánlották fel a taktikai szövetséget, jól lehet Luther, Kálvin, a reformátorok, a protestánsok védelmére, kik a társadalmi fejlődés folyamában oly nagy átalakító szerepet vittek és visznek, talán éppen ezért egyetlen szavuk sincs, sőt ezeket is ellenfeleiknek tekintik.

Legyen az ők hite szerint, mi másképpen vélekedünk s nyilvánosan hirdetjük, hogy a szociális kérdéseket az egyes individuumokban megnyilatkozó isteni léleknek újjászülő, az evangéliumi szellemnek megelevenítő ereje képes helyesen megoldani, a termelésnek és fogyasztásnak, a tőkének és munkának, a tudománynak és művészetnek stb. stb. valódi becsét, értéket kölcsönözni, mert a szívből fakadnak az élet cselekedetei. Éppen ezért állandó a protestantizmus tiltakozása az ellen, hogy a vallást, a hit általi megigazulást, s szív rejtekeiben működő isteni kegyelmet egynek vegyék — mint rendszeren teszik — a dogmákban, hitcikkeken, kultuszban, egyházszervezetben megcsontosodott rendszerekkel, világnézettel, alakzatokkal, melyek idő és szükségszerű változások alá vannak vetve. És ha ezekben, mint emberi alkotásokban vannak hibák, fogyatkozások, ellentmondások, tarthatatlan tételek: ez még nem igazolja, hogy ezért a lélek általi újjászületést álmodók álomlátásainak tekintsék.

(Vége következik.)

Horváth István.

## Nyilatkozat.

Az Erdélyi Protestáns Lap legközelebbi (50 ik) számában a különfélék rovatában, annak írója *A kolozsvári református egyház iskolaállamosító küldöttsége* címen, a lapoknak téves közlése nyomán, a küldöttség szóknak a szájába a következő általa u. n. argumentációt adja: „minden református egyházközségben, hol az állam az iskolákat átvette: fellendült és virágzásnak indult az egyházi élet.” Hát e frázist — amelyből lám meg lett a frázis is — a küldöttség szónokája nem mondta. Hanem igen is azt, hogy az erdélyi viszonyok között — többféle szempontból — nemcsak kulturmissziót, hanem valóságos haza és nemzet megtartó, államerősítő hivatást is teljesíthetne minden felekezeti iskola. De fájdalom, ez nincsen úgy, egy részénél a fentartó testület szegénysége, másnál nemzetiségi vagy éppen felekezeti elfogultsága miatt. De ott, ahol az állam veszi át az iskolát: ott remélhetőleg kulturális és nemzeti szempontból is csak erősödést látunk.

Kolozsvárt más szempontokból kell nézünk az állapotokat. Ez egyetemi és felsőbb iskolákkal bővülő városunkban nincs elég elemi iskola. Úgyannyira, hogy három ezernél több tanköteles iskolázatlan nő fel. A város nem bírja, a felekezetek is csak nagy erőfeszítésekkel tudják fentartani iskoláikat. A mi református egyházunk pedig több rendbeli nagy áldozatai és beruházásaival s hozzá téve a legkisebb iskolai alap nélkül, most már oda jutott, hogy alapjai veszélyeztetése nélkül teljesen képtelen, minden jóakarata mellett is, iskolaépületeinek tovább szaporítására vagy a meglévőknek bővítésére és azoknak a kor kívánalmainak megfelelőleg felszerelésére, úgy, hogy az iskolákból kiszorult 2 ezernyi ref. vallású növendéket befogadhassa. Ezen valóban szomorú és már rég aggasztó kényszerhelyzet vezetett minket az államosításra. Erre vonatkozólag egyházközségünk presbiteriuma, iskolaszéke, képviseleti közgyűlése, továbbá az egyházmegye tanácsa, közgyűlése, az egyházkerület igazgatótanácsa, szóval minden egyházi hatóságunk hosszas és beható tárgyalásain átment ez ügy és mindenik hatóság jóváhagyta. A kir. tanfelügyelőség is elintézte e tekintetben teendőit és most itt fenn, Nméltóságod miniszteriumában van ez ügy. Ezért adjuk át ez alkalommal az erre vonatkozó memorandumunkat is Nméltóságodnak küldöttségileg és egyházközségünk nevében tiszteletteljes bizalommal kérjük, hogy amint más felekezetekkel szemben is ilyen esetekben hozzájárult iskoláik államosításához, méltóztassék velünk, protestánsokkal szemben is e méltanyosságot gyakorolni. Ennyi volt a küldöttség szóknak beszéde.

A miniszter e beszédre így válaszolt: „Örülök, hogy bizalommal fordultak hozzám. Legyenek uraim meggyőződve, hogy kulturmissziót teljesítő állásomban és eljárásaimban, előttem különbség nincs felekezet és felekezet között. Kérésükre vonatkozólag sajnálom, hogy a költségvetésnek már készenléte után fordulnak hozzám.” Erre egy közbeszólás után, hogy hiszen csak 12—14 ezer koronáról van szó, jelentette ki a miniszter, hogy ha ez így van: akkor lehet, hogy módunkban lesz még az 1908-ra beilleszteni a költségvetésbe s ha nem: de 1909-re minden esetre.

A miniszter e válasza után a küldöttség szónokája kérte a minisztert, hogy még egy más ügyre, t. i. a farkasutcai templomnak az orsz. műemlékek bizottsága által leendő restaurálására nézve is sziveskedjék memorandumokat átvenni és azon kérésüket méltányolni és a már ezelőtt 6 évvel az orsz. műemlék-bizottság által 60.000 kor. összeggel felvett templomuk restaurálására jóváhagyását adni. Mert a templom romladozott s annak kiigazítása már alig halasztható. A miniszter erre azt felelte: „nem ismerem ez ügyet, még nem fordult meg előttem. Azonban a legsürgősebben magamhoz kéretem az aktákat és intézkedni fogok.” Tehát nem minden kérdés nélkül ígérte meg ez utóbbit is, mint a Protestáns Lap hírelője írja, hogy „sőt ráadásul megígérte még ezt is.”

Imé a kolozsvári egyházközség küldöttségének eljárása és erre a miniszter válasza. Hogy van-e ez eljárásunkban, mint a hírelő írja, „arcpirító szeggyen”, avagy éppen „merénylet egyházunk ellen”, annak megítélését az elfogulatlan közvéleményre bízunk.

Nem értjük, hogy miért akarja a hírelő a ref. tanítói kart azon frázissal szemben, amely nem mondatott, ellenünk lázítani, mikor ezt írja: „ez az elismerés a ref.

tanítók számára egy esperes és pap szájából! Hiszen derék tanítói karunkat sem akkor, sem pedig máskor soha nem becsméreltük. Nem akkor, amikor az átnyújtott memorandumban és a miniszter előtt elmondott beszédben az van jelezve, hogy kolozsvári egyházunk eddigi nagymérvű áldozatai s jelenlegi nagy terheivel nem képes megfelelni annak a misszióknak, hogy a kétezernyi iskolázatlan növendékei számára iskolákat építsen és tovább fejlesszen; és nem becsmérelte akkor sem, mikor éppen annak a tanítótestületnek tagjait, mint jóra való tanulókat, feltétlenül alkalmaztatni ajánlta, kötötte ki az államosítandó iskolákban is.

Különben legyen meggyőződve cikkíró úr, hogy az a „mustármagngi hit és evangéliumi erő“, mit a küldöttségnek kíván, eddig is meg volt s ezután is meg lesz bennünk anyaszentegyházunk vitális érdekei munkálására. Hogy nagytiszteletű Nagy Károly úr egyedül és eleitől fogva ellene volt az államosításnak: ez lehet legjobb meggyőződése szerint való, de mindenesetre mindvégig egyéni felfogás. De ez nem jogosíthatja fel a hírelő urat, hogy egyházunk jól felfogott közérdekében becsületesen fardozott megbízottakat „szégyen és arcpírulás“ és „merénylet“ jelzőkkel honorálja.

Még egyet; mi nem készakarva és előre kiszámítva az u. n. „interpellációs napon“ mentünk gróf Apponyhoz s nem azért, mint gúnyosan szól a hírelő, hogy az interpellációra adott választ, tüntető tapssal fogadókkal, magunkat az Apponyi gróf diadalszekerébe befogjuk. Hanem mentünk akkor, amikor a hosszúra nyúlt ügy letárgyalása után mehettünk. A miniszter interpellációs választát nem is hallottuk, mert akkor (d. u. 4 órakor) ott sem voltunk az országban. Aztán nem mi, hanem a miniszter tűzte ki az előző héten fogadása napjára a szerda vagy csütörtök napot. Az is mondatott hírelő cikkében, hogy az államosításba s annak a miniszter előtt reprezentálására azért mentünk fel, hogy a tanítói fizetésekben való spóroláson talán más fizetésemelés fordul meg? Hát e tisztességtelen insinuatívát a leghatározottabban visszautasítom, mind a magam részéről, kinek fizetése már 1906-ban felemeltetett, mind pedig paptársaim nevében, kiknek részben megtörtént, részben díjlevélileg biztosítva van.

Az egyházközség presbiteriumához tett jelentésünkre vonatkozó 549—1907. sz. jegyzőkönyvi határozatot hiteles másolatban alant mellékelem.

Herepey Gergely,  
esperes.

A jkvben, melynek beküldött formájában való közlését helyszűke miatt mellőzzük, az áll, hogy miután a bizottság azt jelentette, hogy „a Miniszter államiutkárjával együtt megígérte, miszerint mérlegelve egyházunk nagyon is terhes anyagi helyzetét, a legjobb indíattal azon lesznek, hogy a lehetőség körében, legkésőbb az 1909. évi országos költségvetés keretében felekezeti iskoláink az állam gondoskodási körébe végleg átvésszenek s addig is valami úton és módon arra törekednek, hogy tanítóink fizetését az állam már a jövő 1903. évi január 1-től kezdődőleg az állampénztár terhére átvállalja“: az egyháztanács a jelentést örvendetes tudomásul vette s a küldöttségnek eredményes fardozásaiért jkvi köszönetet mondott.

#### Megjegyzés a „Nyilatkozat“-ra.

Minden tiszteletünk mellett a kolozsvári ref. egyházközség hatóságai és hivatalosai s főleg ntü Herepei Gergely esperes ur iránt, e „Nyilatkozat“-ra egy pár megjegyzést kell tennünk.

Rovatvezetőnk cikke az 50. számban egy tényen, ennek tényekben nyilvánult következményén és egy suppozición épült. Azon a tényen, amit a bizottság sem tagad, hogy éppen azon interpellációs nap délelőttjén voltak Apponyi grófnál, amikor ő Bozókynak felelendő volt. S bár egy héttel azelőtt minden újságolvasó ember tudta ezt, hogy Apponyi e napon fog válaszolni: a küldöttség mégis éppen e napon járult elébe, jóllehet — mint most látjuk — módja lett volna azutánvaló nap is tisztelegni. Ebben a tényben láttunk mi tudatos vagy öntudatlan tapintatlanságot egyházunkkal szemben. E tapintatlanság abban nyilvánult, hogy azon napon való kérelemelőterjesztésükkel alkalmat adtak arra, hogy Apponyi válaszára támaszkodva, lapjai egyfelől a miniszter felekezeti pártatlanságát ünnepelejk, másfelől, hogy gunyos megjegyzé-

sekkel hivatkozzanak arra, hogy ime, míg vezéreik felekezeti sérelmekről jajonganak, az alvezérek aprópénzért tartják a markukat. Erről írtuk, hogy ezt arcpírulással olvasta minden önérzetes prof. ember. Nem azt mondtuk tehát, hogy a küldöttség cselekedete volt arcpírító, hanem azt, hogy a küldöttség eljárásában levő tapintathiany adott alkalmat ily arcpírító kommentálásra. Megírtuk és fenntartjuk, hogy ez helyrehozhatatlan hiba volt. Annyival inkább, mert tényleg magunk is bizonyos belső elégedetlenséggel tapasztaljuk, hogy némelyek azt a politikát folytatják, hogy felekezetünk országos elégedetlensége tudatát arra használják fel, hogy apróbb igényeik kielégítésével alkalmat adjanak a miniszternek arra, hogy ezekre való hivatkozással, a pártatlanság látszatával tagadhassa meg egyetemes nagy igényeink kellő méltatását.

A másik kifogásunk azon a suppozición épült, hogy a lapok egyhangú és meg nem cáfolt hiráda megfelelő az igazságnak s a szónok csakugyan azt mondta, hogy „minden református egyházközségben, hol az állam az iskolákat átvette, fellendült és virágzásnak indult az egyházi élet.“ Erről írtuk és fenntartjuk, hogy „az a tétel pedig, amit a lapok a küldöttség szónokának a szájába adnak, egyenesen merénylet egyházunk ellen.“ A szónok tagadja, hogy így nyilatkozott volna. Jól van. Készséggel, sőt örömmel vesszük tudomásul. Azonban elég-e az, hogy a szónok az egyházkerület lapjában, mintegy házi használatra megtagadja a tétellel való közösségét, de türi, hogy az ország előtt a tétel, mint általa mondott szerepeljen továbbra is? Mert — bocsánatot kérünk — de azt tudnia kellett a szónoknak, hogy itt nem valami vidéki riporternek saját szakállára adott téves tudósításáról van szó, hanem a kormány sajtóirodájának hivatalos tudósításáról, amelyet a kormányzat szempontjából — az aktabeli nyilatkozatokból megkülönböztetendő — félhivatalos-nak szokás nevezni. A küldöttség fogadásáról s ott tett nyilatkozatokról adott ilyen tudósítás a kultuszminiszterium félhivatalos nyilatkozata. Ez a nyilatkozat tehát a Herepei ntü ur beszédének kultuszminiszteriumi értelmezése gyanánt kell, hogy szerepeljen. És a ntü ur minden megjegyzés nélkül türe, hogy beszédjé hivatalosan és a nyilvánosság előtt így értelmezessék. Egy, a sajtóirodába beküldött rövid nyilatkozatába került volna, hogy ezt rektifikálja és szavainak helyes értelmezése megjelent volna mindazon lapokban, amelyek a helytelen értelmezést közölték. Ezt megkövetelte volna nemcsak papi és esperesi magas állása, hanem az egyszerű kálvinista ember felekezeti öntudata is, hogy szájába adott nyilatkozattal ne alázzák meg egyházunknak oly fontos alkategy részét, aminő iskoláink, tanügyünk és tanítókarunk. Nem mondjuk, hogy a ntü ur alázta meg; de megaláztatott a szájába adott nyilatkozattal és ntü ur nem tiltakozott ellene, míg arra kívülről nem kényszerítettet s akkor is nem kielégítő módon, mert a nyilvánosság nem ugyanazon orgánumaiban.

A „Nyilatkozat“ többi részére nem kívánunk reflektálni, de azt szeretnők tudni, hogy honnan állapította meg azt, hogy Kolozsvárt 2000 ref. gyermek nem jár iskolába? Vállalkozunk a névsor lenyomatására, ha a 2000-et csak megközelíti is. Melyik papi irodában kapjuk meg? Aztán, ha igaz az, — amint mondják —, hogy Kolozsvár városának olyan szerződése van az állammal, hogy az állam az iskolát fenn nem tartó felekezeti lakosság 5% os iskolai pótdóója igénybevétele nélkül, annyi iskolát fog fenntartani, amennyit éppen a tankötelesek száma igényel, csak a város gondoskodik az épületről és annak fenntartásáról: mi szükség a nem is iskolai törzsvagyonból 160.000 kor. elajándékozására? Hát a belvárosi ref. leányiskolát miből szándékozik az egyház felállítani és fenntartani?

Hanem ezek más lapra tartoznak. Most legyen elég ennyi, amelyet bizony nem örömmel és kedvveléssel mondtunk el, annál kevésbé kellemetlenkedési szándékból, hanem súlyos közelességből.

Hogy a küldöttség tagjai iránti személyes tiszteletünket kifogásaink nem érintik, tán mondani is felesleges. Am a közéleti ténykedést bírálat nélkül nem hagyhattuk.

Rovatvezető.

## IRODALOM.

*E rovatban minden munkát megemlítünk, ami szerkesztőségünkbe elküldetik, de hosszabb, bírálatos ismertetésre nézve a szerkesztőség fentartja saját elhatározását.*

Legközelebb a következő új könyvek jelentek meg:

1. „In Memoriam“ címmel gr. Kuun Gézáné, szül. br. Kemény Vilma kiadta marosnémeti kastélyuk 1870—1905 közti vendégei többnyelvű emlékkölteményeit, előszóval és függelékekkel ellátva. A Kegyelmes Asszony a 122. oldalos szép kiállítású könyvvel, melyet csak a jó ismerősök szűk köre számára nyomtatott 100 számozott példányban, első sorban a néhai férje dr. gróf Kuun Géza emlékének kívánt áldozni, melyet soha el nem muló szerető kegyelettel ápol a lélekben válhatatlanul összefort hitves odaadásával. Azonban kedves adalék lesz ez mindenha a marosnémeti kastély irodalmi, egyházi és családi történetéhez is, amit megkönnyít főleg a Kegyelmes Asszony sajátkezűleg írt tájékoztató előszava.

2. „Debreceni Lelkészi Tár.“ Szerkesztette S. Szabó József felszentelt lelkész, debreceni kollégiumi tanár. Ára kötve 10 kor. Debrecen 1907.

3. Vasárnapi és ünnepi imádságok. Irta: Csiky Lajos debreceni theol. akad. tanár. Ára kötve 7 kor. Debrecen 1907. Hegedűs és Sándor könyvkiadóhivatala.

4. Papi dolgozatok. Irta Fánosi Zoltán debreczeni ref. lelkész. II. kötet. Szeretlári beszédek és alkalmi imádságok. Ára kötve 6 kor. Debrecen. Hegedűs és Sándor könyvkiadóhivatala.

5. Jézus élete. Irta Szabó Aladár. Kókai Lajos könyvkereskedő bizománya Budapest IV., Károly-utca 1 sz. Ára fűszve 3 kor., kötve 5 kor.

6. A református tanárok áll. fizetékjegyzítése. Irta Csorba György főgimn. tanár. Miskolcz, 1907. 16 oldal. Ára ?

7. A felsőbb ember és az Embernek Fia. Nietzsche és Jézus erkölcstana. Irta Szász Béla magyardécsei ref. pap. Ára 3 kor. Szamosujvár 1907.

Konfirmációi Kité. Felserdült református gyermekek számára készítették: Bartók György püspök, Tárkányi György vallástanár. Kolozsvárt, 1907 Ára 1 korona, Kapható a püspöki hivatalnál.

8. Mielőtt bővebben foglalkoznánk e kis könyvecskével, amely kétségtelenül hosszú tapasztalásnak, nagy tudomány- és kiváló didaktikai képességnek az érett gyümölcse, csupán jelezni akarjuk az öröndetes irodalmi hirt, felhívni reá lelképástörtársaink szíves figyelmét. A könyv 3 részből áll (a III. rész függelékek is neveztetik). Az I. rész szól a keresztyén ember hitéről, még pedig a következő fejezetekben: 1. A vallás és kijelentés. 2. A váltáság munkája. 3. Krisztus és az üdvösség. 4. Az egyház, szentek egysége és bünbocsánat. II. rész tárgyal a keresztyén ember életéről Istenországá és kötelességeink Isten iránt, embertársaink iránt és önmagunk iránt alcímek alatt. III. Rész a különböző felekezetek tanait adja s az azok között levő különbségeket precizirozza. Végül jó a konfirmálás liturgialis része, énekekkel és imákkal. A könyv mintaszerűnek látszik.

## TÁRCA.

## Új a protestantizmusban.

— Mutatvány Rauvenhoff—Bartha Dezső „A protestantizmus története“ c. műből. —

(Folytatás.)

A protestantizmus őskoráról eddig rajzolt képből hiányzik még egy igen fontos vonás. Az egyéni lelkiismeret joga volt a protestantizmus nagy elve. Azonban ezen elv fenntartása mindig az Istentől való legteljesebb függés tudatában történt. Maguk a reformátorok azt a bátorságot, hogy az egyházzal szemben önállók legyenek és maradjanak, éppen abból a meggyőződésből merítették, hogy ők Istennel szem-

ben semmik, hanem csak általa akarnak mindenek lenni. Míg a katholicizmusban a szabadakaratról szóló pelagiusi tan lassanként elősegített és igazolt minden botrányos visszaélést: addig a protesantizmus visszahatásként lép föl ezzel szemben. Augustinus eme nagy elvének szellemében és érdekében: „Minden Istentől!“ A reformáció különböző vezérférfiai ebben elinte teljesen egyetértettek. Úgy hisszük, hogy ez az állítás Zvinglit és Kálvint illetőleg nem szorul semmiféle bizonyításra. Kérdés tárgyát csupán az képezhetné, hogy vajlon a későbbi lutheránusoknak nem volt-e igazuk, mikor azt állították, hogy Luther e tekintetben nagyon is lényegesen eltért a református egyház alapítóitól. A dolog azonban nem így áll, mert Luther már 1516-ban Augustinus mellett nyilatkozik ellentétben Erázmussal szemben, aki Hieroninus-sal rokonszenvezett inkább. És később is amaz ismeretes vita folyamán, amelyet Erázmussal folytat az akarat szabadsága vagy megkötöttsége felett, a leghatározottabban aképen nyilatkozik, hogy az ember önmagától teljesen képtelen valami jót akarni vagy tenni. Sőt e meggyőződésében még azok a bibliai helyek sem ingatják meg, amelyek kiválasztás és elvetés ellen látszanak nyilatkozni.

Ezeket minden jelentőségüktől megfosztja ama szerencsétlen megkülönböztetés által, melyet Istennek kijelentett és elrejtett akarata között tesz. Midőn azt a nehéz kérdést vetik föl előtte, hogy vajlon az isteni elrendelés összeegyeztethető-e az emberi szabadsággal; — e kérdésre eképen felel: „E két dolog teljesen összeegyeztethetetlen, ép oly ellenséges egymásnak, mint a tűz és a víz; az isteni gondviselés létezése csattanós bizonyítéka annak, hogy nem vagyunk szabadok. Ez bizonyára kétségbeesésben keserves állapot, de ép a kétségbeesés mögött lakozik a kegyelem.“ Azonban még maga Melanchton is, — akinek iskolája később a legnagyobb mértékben helyet adott a szabad akaratnak, — eleinte egészen egy nézetben volt Lutherrel. Loci communésének első kiadásában eképen nyilatkozott: „Az isteni eleveelrendelés megfosztja az embert szabadságától. Isten eleveelrendelése szerint történik minden az egész teremtett világban: úgy a külső cselekedetek, mint belső gondolatok. És kérdezlek titeket, ugyan hol van ez világosabban kifejezve, mint ezen igében: „Az Úr mindenedet önmagáért cselekedett, még az istentelent is ő rendelte a büntetésnek napjára.“ (Példabesz. könyve XVI. rész 4. vers.) Van ugyan különbség a lutheránusok és a reformátusok között, de az egészen más természetű. Ugyanis a reformátusok az Istentől való függést helyesebben és tökéletesebben úgy fogták fel, mint amely a teremtő és a teremtmény egymáshoz való viszonyából következik. Szerintük még ha bűn nem volna is a világon, az ember még akkor sem volna képes önmagától semmire, mert akkor is mindent Isten határozná el és mindent ő tenne. A lutheránusok ellenben a megkötöttség amaz állapotát, amelyben az ember leledzik — a bünbeeséstől származtatják, mi által a jónak akarására és tehetésére irányuló képesség elveszett. Világos, hogy a reformátusok sokkal magasabb szempontból fogják föl ezt a kérdést. Azonban ez a különbség most, — a katholicus pelagianizmus első megtámadásakor még nem lépett annyira előtérbe és a protestánsok az Istentől való teljes függést egyértelműleg vallották mindnyájan.

Hogyan egyeztethető össze az Istentől való teljes függés elismerése a lelkiismeret önállóságának protestáns elvével? Hogyan egyeztethető össze az akkori világnézet mellett, a mely az Istenet és embert egymással szembe állította és így az ember akaratát és cselekvését Isten akaratával és munkásságával — mindig mint valami idegen dolgot — kellett hogy szembehelyezze? Ez a kérdés egyike azoknak, a melyeknek értelmével akkor még nem voltak egészen

tisztában. Vallásos érdekből védelmezték azt az elvet, hogy az embernek joga van a hitre tartozó összes dolgokban önállónak lenni; és ugyancsak vallásos indokokból kinyilatkoztatták, hogy az ember ne akarjon önmagáért semmi lenni Istennel szemben. Az egyiket ép oly nélkülözhetetlennek tartották, mint a másikat. Es joggal, mert egyik a másik nélkül nem állhat meg. De hogy mind a kettőt meglehessen tartani, előbb szakítani kellett a deizmussal, a mely az Isten és ember között fenálló viszonyt két emberi lény egymáshoz való viszonyaképpen fogta föl. Meg kellett tanulni előbb az istenit az emberiben olyanak látni, hogy a mit az ember tesz, azt egyúttal Isten tényének lehessen tekinteni. Ekkor megszűnik az ellenmondás e két kifejezőmód között: „*lelkiismeretem követeli tőlem!*” — és „*Isten parancsolja nekem!*” — mert mind a kettő összeolvad ebben az egyben: „*Isten így szól az én lelkiismeretemben!*” De ez a világnézet még nem volt uralkodó a reformáció korában. Ekkor még úgy képzelték, hogy a teremtő és teremtmény között gépies viszony áll fenn; és éppen ezért az ember önállóságát csakis az isteni mindenhatóság rovására védelmezheték, emezt pedig viszont csakis az emberi önállóság rovására taníthatták. E korszak protestantizmusa tehát egy olyan problémát adott föl önmagának e két tényező egyesítésére irányuló törekvésével, amelynek megoldásán még azután is nagyon sokáig kellett fáradoznia.

(Vége.)

## GYÁSZROVAT.

*Nemes Elek* mezővári református lelkész életének 42-ik, boldog házasságának 10-ik évében hosszas szenvedés után meghalt.

A jó pásztor, hinek élete sem volt drága a Krisztusért, ki szerette az Úr házában való lakást, itt hagyta szerette nyáját, itt mindazokat, a kikért élni olyan édes, olyan boldogító. Most már nyugszik immár, ki annyit szenvedett; itt hagyta a kint, itt hagyta övéinek a könnyhullatást. De itt hagyta a hitet is, hogy az Úr mindeneiket jól cselekszik és a kik őt szeretik mindenek javokra szolgálnak. Az Úr, aki sebet üt gyógyítani is tud; könyeket fakaszt, de meg is vigasztal.

Temetése f. hó 15-én délelőtt M.-Záhon tartott búcsúztatás után az nap délután Mező-Csáváson volt nagy részvét mellett. Özvegye, egy leánya, szülei és kiterjedt rokonság siratják.

*Molnár Lőrinc* felszentelt pap, református főgimnáziumi vallásánál buzgó tanári működésének 4-ik, életének 41-ik évében 1907 december hónap 15-ik napján hosszas szenvedés után meghalt. Az Úrnak szőlőskertjéből oda egy buzgó, lelkiismeretes munkás! Elnémult ajkán az ige, melylyel harcolt a világgal, az emberekkel, önmagával... Hányszor győzött... s végre mégis legyőzöttetted... de „aki hiszen a Fiúban, örökölete van annak!”

Temetése folyó hó 17-én Désházán a szülői háztól volt nagy részvét mellett. Öreg, atyja, három testvére, köztük Molnár Gyula ref. lelkész, s számos tanítványa siratják, áldják emlékét. — Mi is szomorúan mondunk utolsó „Isten hozzád!”-ot a férfi kor legszebb idejéből elhívott régi barátoknak, tanuló társaknak, pályatársaknak. Nemes buzgósággal és nagy ambícióval harcoltá harckat; az Isten adja meg nekik méltó jutalmukat!

## KÜLÖNFÉLÉK.

Az egyházkerületi igazgatótanács e havi ülését br. *Bánffy* Dezső főgondnok elnöklése alatt 19-én d. u. 4 órakor tartja. Napirendjén sok igen fontos kérdés, főleg anyagi ügyek vannak.

A theol. ifjuság ének- és zeneegylete f. hó 14-én tartotta meg táncal egybekötött hangversenyét a városi vígadóban. Az est kiemelkedő pontja volt *Kenessey* Béla theol. igazgató felolvasása és egy nagyobb zenemű, a *Virágok királyné-választása*, vegyes kartól előadva.

Az igen élvezetes és magas színvonalú estélyt nagy közönség látogatta s fesztelen mulatság zárta be. Az egyletnek a nagy költségek leszámítása után is tisztességes összegű jövedelme maradt.

**Új tanfelügyelő Kolozsmegyében.** A dr. Csernátony Gyula hosszabb betegsége folytán szükségessé vált helyettesítésével a kultuszminiszter *Váró* Benő eddigi fogarasi kir. tanfelügyelőt bizta meg, ki kiváló adminisztrátori és paedagógiai tevékenységével hivatva van a Csernátony szépen indított munkáját fentartani és folytatni.

**Az akad. istentisztelet theol. fakultásunkon** e hó 22-én is meg fog tartatni. *Ravasz* László tanár fog predikálni.

**Segély róm. kath. tanítók gyermekei nevelésére.** Az „Alkotmány” azt adja kiril olvasóinak, hogy a kath. tanügyi tanács közbenjárására a kultuszminiszter 40.000 K segélyt helyezett kilátásba róm. kath. tanítók gyermekei nevelterési segélyére, tekintettel arra, hogy az 1907: XXVII. t.-c. szerinti fizetéselemelés a tanítóknak az idén nem volt végrehajtható. S a ref. tanítók?

**A felekezeti tanítók állami fizetéskiegészítése ügyében** mi számunkban megjelent hivatalos körlevelet a magunk részéről is szives figyelmébe ajánljuk az érdekelteknek.

**A görgényi egyházmegye közgyűlése.** A görgényi ref. egyházmegye december 6-án tartotta őszi rendes közgyűlését Szászrégenben az egyházmegye tanácstermében. *Esperes* buzgó imádsága és rövid megnyitó beszéde után a csaknem teljes számban megjelent közgyűlési tagok névsora felolvastatván, *Pálfi* Endre maroshévízi lelkész az egyházmegyébe bekebelezetett és *Szell* *Jakab* tanügyi előadó, aljegyző hivatali esküt tett. *Esperes* részletes jelentésben számolt be az egyházmegye külső és belső életéről, melyet megnyugvással vett tudomásul a közgyűlés. Főjegyző terjedelmes jelentése kapcsán közgyűlés tudomására hozza, hogy egyházmegyénk két kiváló munkását veszíti el egyszerre, amennyiben *Dénes* *József* (m. számv. öreg korára való tekintettel), *Papp* *Lajos* em. pénztáros, mert egyházmegyénkbeli eltávolszókészül, állásaikról lemondottak. Közgyűlés nevezetteknek hosszas, buzgó és sikeres munkálkodásukért hálás köszönetet mondott és Isten áldását kérte a távozó derék munkásokra. Pénztárosi, számv. tanügyi előadói jelentések meghallgatása és egy pár kisebb ügy elintézése után következtek a választások a következő eredményel: Egyházmegyei pénztáros lett: *Kiss* *Ferenc* holtmarosi lelkész, számv. *Keresztesi* *Gyula* péterlaki lelkész, egyházi tanácsosok: *Farkas* *Károly*, *Lénárt* *József*, *Kiss* *Ferenc*, *Keresztesi* *Gyula*, *Szell* *Jakab*; világi tanácsosok: *Éltes* *Albert*, dr. *Tóth* *Endre*, *Szász* *Béla*; egyházi tanácsbírák: *Lénárt* *József*, *Dénes* *József*, *Szász* *Márton*, *Farkas* *Jenő*; világi tanácsbírák dr. *Tóth* *Endre*, gróf *Teleki* *József*. Elnök üdvözölve az új tisztikart, a gyűlést bezárta.

**Küküllői ev. ref. egyházmegye** december 13-án, pénteken Nagy Domokos kuryfalvi ev. ref. lelkész, küküllői esperes elnöklése alatt közgyűlést tartott. A gyűlés megnyitása előtt elnöklő esperes felolvasta *Kabos* *Ferenc* főgondnok lemondó levelét, melyet a közgyűlés mély sajnálattal vett tudomásul és érdemeit jegyzőkönyvileg megöröklötte. A közgyűlés letárgyalta az egyházmegye múlt évi számadását s megállapította az 1908. évi költségvetést. Azután az egyházmegyei tanácsosok és az egyházi fegyelmi bíróság tagjait választották meg titkos szavazás útján. Egyházmegyei tanácsosok lettek: Egyháziak: *Hegyi* *Károly*, *Hegyi* *Sándor*, *Sámuel* *Aladár*, *Nemes* *Arpád*, *Farkas* *Károly*. Világiak: *Fekete* *György*, *Gyalay* *József*, *Kis* *Ál* *László* és *Nagy* *János*. Az egyházmegyei fegyelmi bíróság tagjai lettek: Egyháziak: *Hegyi* *Károly*, *Sámuel* *Aladár*, dr. *Szakács* *Albert*, *Lakatos* *Áron*. Világiak: *Fekete* *György*, dr. *Keszegh* *Ferenc*, dr. *Szentmiklósy* *László*. Több próbb egyházi ügy megvitatása után a közgyűlés véget ért.

**Fölvívás.** Az elzúllás veszélyének kitett és árva gyermekeknek vallás és nemre való tekintet nélküli nevelő otthon, a budaörsi kamara erdőben levő *Erzsébet-házat* alapított és fentartó *Nagypénteki Református Társaság* e hó 6-án tartotta meg ez évben utolsó s igen látogatott közgyűlését. A gondnok jelentései tudomásul vétettek s a jövő évi költségvetés 30.500 korona remélhető bevétellel

szemben 32.000 korona kiadással elfogadtatott. A mutakozó hiánynak fedeztetésére a társaság női osztályának buzgóságára számít s azokat itt is fölkeri, hogy új tagok és adományok gyűjtésével a társaságnak anyagi helyzetén segítsenek s a társaság nemes céljainak kivitelét lehetővé tegyék. A társaság intézetében a karácsonyfa-ünnepélyt e hó 22-én, vasárnap délután 3 óra után tartják meg. Intézkedés történt, hogy a budaörsi vasuti állomáson a résztvevni szándékozokat előfogatok várják. A gondnok terjedelmes jelentéséből megemlíti, hogy a társaság ma 52 gyermeket tart, nevel és ruház Erzsébetházán, 6 felnőttet felsőbb iskolában neveltet és ruház, 4 felnőttet iparra képeztet, tart és ruház s ezenfelül 14 árvát segít a vidéken. Alapítványainak összege ma 60.000 koronát ért el. Ezen nagy csendben működő, valóban hézagot pótló emberbaráti társaságot, amelynek neveltjei között csaknem minden felekezet képviselve van, igen melegen ajánljuk a nagyközönség szíves pártfogásába különösen most, midőn a karácsonyi gyűjtését rendezi a társaság. Minden adomány a *gondnoki hivatalba, Budapest, II., Fő-utca 71. II. 9.* küldendő, honnan minden tudakozódásra azonnal adatik fölvilágítás.

**Köszönetnyilvánítás.** Széll Gizella m. kir. postamesternő nyárádmagyarósi egyházközségünknek a nők részére egy szép ezüst urvacsora-osztó kelyhet adományozott 50 korona értékben, mely keresztényi szép cselekedetért fogadja egyházközségünknek ez úton is háláját és köszönetét. Nyárádmagyarós, 1907. nov. 4. Dengel Géza, ev. ref. lelkész.

**Kimutatás a folyó évi szeptember hó 1-én pusztított tűzvész alkalmával elhamvadt kolozsborsai ref. templom és torony újrakiépítésére befolyt kegyes adományokról. II-ik közlemény.** Mezőszámsondi ref. egyház 4 korona. Özv. gróf Dégenfeld Gusztávné szül. gróf Karacsay Melánia Téglásról 63 korona. Sándor János ref. lelkész Miriszlórol 2 korona. Bedő Károly birtokos Nagyenyedről 4 korona. Fejérdi ref. egyház gyűjtése 22:40 korona Csengeri ref. egyház 3 korona. Balogh Ferenc és családja Debrecenből 8 korona. Pénzes Sándor árvaszéki elnök Debrecenből 5 korona. Kőrösladányi ref. egyház 5 korona. Magyarregeni ref. egyház 4 korona. Magyarói ref. egyház 5 korona. Kápolnay Lajos építész Kolozsvárról 20 korona. Nagy Sándor földbirtokos Kolozsgyűléről 10 korona. Kőrösladányi hitelszövetkezet 5 korona. Sándor János ref. lelkész gyűjtése Miriszlórol 4 korona. Dr. Öreg János főiskolai tanár Debrecenből 3 korona. Névtelen Kalozsvárról 10 korona. Liszka Nándor nyug. tanár és családja Debrecenből 10 korona. Vitéz János nyug. lelkész Sajósejénről 2 korona. Kemény István ref. lelkész Szilágy-Varsolcrol 1 korona. Erd. ref. egyházkerületi pénztár 826:98 korona. Ippi ref. egyház gyűjtése 23 korona. Dési ref. egyház 20 korona. Pap Gábor gör. kath. lelkész Fellekről 5 korona. Kidei ref. egyház gyűjtése 38:90 korona. Székelyvajai ref. egyház 5 korona. Kunmadarasi ref. egyház 4 korona. Bethleni ref. egyház 3 korona. Varga Domokos ref. s. lelkész gyűjtése Makórol 6 korona. Toczaer Károly körjegyző gyűjtése Bonchidárol 55:10 korona. Gaál Gyula országgyűlési képviselő Magyarokyalánról 40 korona. Vizaknai ref. egyház 9 korona. Makói ref. egyház 10 korona. Hegedüs Zsigmond Makórol 3 korona. Török István ref. lelkész gyűjtése Verese egyházáról 12:12 korona. Dr. Pálffy József ügyvéd Kolozsvárról 10 korona. Pucsoji ref. egyház 4 korona. Náda Lajos reáliskola tanár Debrecenből 2 korona. Fazekas Sándor reáliskolai igazgató Debrecenből 50 korona. Beczner Frigyes reáliskolai tanár Debrecenből 2 korona. Kőröstarcsai ref. egyház 4 korona. Szacsavay Sándor Kolozsvárról 200 korona. Macskásy Pál Kolozsvárról 10 korona. Kolozsborsai gör. kath. egyház gyűjtése 45 korona. Kolozsborsai ref. egyháztagok adománya 202 korona. Alólírott napig befolyt adományok összege 2829:18 korona. Fogadják a nemes szívű adakozók kisdéd és szegény gyűlekezetünk hálás köszönetét. Kolozs-Borsa 1907. október 31. A ref. egyház presbitériuma s annak nevében Báró Bánffy Ernő egyházközségi gondnok, Elek Lajos lelkész.

**Egyházi törvények.** Az 1904. évi november hó 10. megnyílt második budapesti országos református zsinat által alkotott s a Felsőlegfelsőbb jóváhagyásával és megerősítésével 1907. február hó 14. ellátott egyházi törvények példányonként 3 korona 24 fillér (azaz három korona és huszonnégy fillér) beküldése mellett portómentesen megrendelhetők *Debrecenben* (városháza) *Keresz-*

*tessy István* nyomdai művezető urnál, kit az egyetemes konvent a törvények hivatalos kiadása példányainak raktározásával és árusításával megbízott. Az ugyanott személyesen átvett példányokért csak 3 (három) korona fizetendő. Kelt Debrecenben, Hatvan-utca 3. sz.) 1907. szeptember 1. *Sass Béla* ref. theol. akad. tanár, zsinati jegyző.

## HIVATALOS RÉSZ.

6255—1907. sz.

### KÖRLEVÉL

nagytiszteletű Esperes és tiszteletes lelkész aaihoz.

A vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr folyó évi 127358. sz. a. a következő körlevelet intézte az egyházi főhatóságokhoz:

„Az 1898. évi XIV. t.-c. szempontjából történt *lelkészi jövedelmek megállapítása* alkalmával, ezen törvény 11. §-ának, valamint az ezen törvény végrehajtása tárgyában kiadott 4433—1898. eln. sz. útasítás 10. §-ának értelmében a lelkésziségek nyers jövedelmeiből levonásba hoztattak a lelkészi jövedelemre kirótt és tényleg a lelkész által fizetett állami, törvényhatósági, községi adók, valamely törvényben gyökerező egyéb közterhek, a viszbályozási költségek, valamint az országos és az egyházmegyei gyámintézeti nyugdíj- és egyéb alapok számára teljesítendő rendes évi fizetések.

Az 1901. évi 30.353. sz. utalványozási eljárás 9. pontjában megengedettett, hogy ezen levonásba fennemlített tételek közül az országos gyámintézeti, az egyházkerületi gyámintézeti, az egyházmegyei gyámintézeti járulékok, valamint a görögkeleti román egyházban a püspöki sidoxiát és esperesi bért az egyházi főhatóságok a lelkészt illető állami jövedelmi kiegészítésből visszatartsák, illetőleg közvetlenül juttassák rendeltetési helyükre.

Mint hogy azonban már ismételt esetekből arról győződtem meg, hogy a lelkészek az annak idején a B. jelzésű bevallási ívekben feltüntetett és lelkészi jövedelmek megállapításakor levonásba hozott különféle adókat nem juttatják pontosan rendeltetési helyükre, mi által az adóhátrálék évről-évre szaporodik és különféle kellemetlenségekre okot szolgáltat, az egyházban uralkodó rend és fegyelem érdekében, tisztelettel felkérem a főhatóságot: méltóztatásuk az iránt a legszigorúbb ellenőrzést gyakorolni, vajjon a B. jelzésű bevallási ívekben feltüntetett és levonásba hozott különféle kiadási összegeket a lelkészek juttatják-e rendszeresen minden egyes kiutalványozás alkalmával rendeltetési helyükre.

Ha pedig a Főhatóság egyes esetekben azt tapasztalná, hogy egyes lelkészek ezen kötelezettségüknek, jelesül közadók és közadók módjára behajtandó tartozásaik fizetésére vonatkozó kötelezettségüknek pontosan és lelkiismeretesen eleget nem tesznek, felhatalmazom a Főhatóságot, hogy szükség esetében ezen összegek, illetve köztartozásokra vonatkozólag levonásokat eszközöljön, illetve az illető összegeket közvetlenül juttassa rendeltetési helyükre.“

Midőn a vallás- és közoktatásügyi miniszter ezen rendeletét az érdekelt lelkészek tudomására hozzuk, egyben felkérjük nagytiszteletű Esperes aait, sziveskedjenek a fennebbi rendeletben említett járulékok pontos befizetését ellenőrizni s ha lelkész aai kötelezettségüket nem teljesítik, igazgatótanácsunknak jelentést tenni.

Kolozsvárt, 1907. december hó 16.

*Dr. Bartók György,*  
elnök.

*Ifj. Péter Károly,*  
titkár.

5879—1907. szám.

### KÖRLEVÉL

az egyházmegyek nagytiszteletű Espereseihez.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter ur 1907. évi október 12-én 89.985. sz. a. kelt rendeletében kijelentette, hogy csak azon iskolák *tanítói részére* lesz módjában az 1907. XXVII. t.-c. 2. és 3. §-aiban biztosított *fizetések és korpótlékok fedezésére a szükséges államségélyeket* már a folyó évi július hó elsejétől visszamenőleg kiutalványozni, amely iskolák kérvényei legkésőbb 1908. évi február hó végeig eléje terjesztetnek.

Felkérjük ennél fogva nagytiszteletű Esperes aait, sziveskedjenek a hatóságuk alá tartozó összes iskolaszé-

keket utasítani, hogy amennyiben ilyen államsegélyre igényt tartanak, az iránt az idézett t.-c. végrehajtása tárgyában az 1907. évi 76.000 sz. rendelettel kiadott Utasítás 25. §-ában felsorolt okmányokkal felszerelt kérvényeiket legkésőbb a folyó polgári év végéig nyujtsák be a vármegyei közigazgatási bizottsághoz, hogy azok szabályszerű tárgyalás után és a fennirt határidőig a miniszter urhoz felterjeszhetőek legyenek.

Kolozsvárt, 1907. december hó 15.

*Dr. Bartók György,* elnök. *Ifj. Péter Károly,* titkár.

6171—1907. szám.

#### KÖRLEVÉL

a református iskolaszékek elnökeihez.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter f. év 124.776. sz. rendeletévei a kir. tanfelügyelők mellé ideiglenes szakértő iskolalátogatókat küldött ki, akiket a felekezeti iskolák látogatására is feljogosított. Egyházkerületünk népiszkoláinak látogatásával megbizattak: 1. Alsófehér vármegyében Bedő Dénes áll. elemi iskolai igazgató; 2. Fogaras vármegyében Pál Ferenc kir. tanfelügyelői tollnok; 3. Hunyadvármegyében Poppov Péter kir. tanfelügyelői tollnok; 4. Kolozs vármegyében dr. Berze Nagy János kir. tanfelügyelői tollnok; 5. Marostorda vármegyében Hrusztek Károly kir. tanfelügyelői tollnok; 6. Nagyküküllő vármegyében Benedek Mihály állami iskolai igazgató; 7. Szilágy vármegyében Zoványi Lajos áll. iskolai igazgató; 8. Szolnokdoboka vármegyében Rakasz Lajos kir. tanfelügyelői tollnok és 9. Szeben vármegyében Nisztor Joakim állami iskolai igazgató.

A vallás- és közoktatásügyi Miniszter ezen intézkedéséről a református népiszkolák helyi hatóságait, az iskolaszékeket és tanítókat tudomásvétel végett értesítjük.

Kolozsvárt, 1907. december hó 14.

*Dr. Bartók György,* elnök. *Ifj. Péter Károly,* titkár.

5927—1907. szám.

#### KÖRLEVÉL

az egyházmegyei nyomtatványkezelőkhöz.

Hivatkozással f. évi 4970. sz. körlevelünkre, értesítjük nyomtatványkezelő aait, hogy a vagyonteltári nyomtatványok és a rovatos kimutatás ára ívenként 3 fillérben állapított meg. Sziveskedjenek a megküldött ívekért járó összeget az egyházközségektől beszédni s az egyházkerület pénztárába sürgősen felküldeni.

Kolozsvárt, 1907. december hó 17.

*Dr. Bartók György,* elnök. *Ifj. Péter Károly,* titkár.

755—1907. szám.

#### KÖRLEVÉL

az egyházmegyéek nagytiszteletű Espereseihez.

Igazgatótanácsunk a különböző jellegű iskolákba járó református tankötelesek pontos nyilvántartása céljából rovatos íveket nyomtatott s azokat minden esperesi hivatalnak megküldötte további intézkedés végett.

A tanulók nyilvántartására szolgáló kimutatásba az egyházközség területén (anya-, leány-, fiókegyházban és szórványokban) levő összes ref. tankötelesek névszerint beirandók, jelezvén a megf. leelő rovatban vagy a „Jegyzet”-ben, hogy az illető tanköteles milyen jellegű iskolába jár, vagy hogy egyáltalán nem jár iskolába.

A kimutatásban külön tüntetendő ki a mindennapi és az ismétlő (vagy középfokú iskolákba járó) tankötelesek.

Az egyházközségek által egybeállítandó névszerinti kimutatások legkésőbb 1908. évi január 15-ig beküldendő az illetékes espereshez, aki e kimutatások alapján a tanügyi előadó által az egyes egyházközségek külön-külön feltüntetésével készített összesítő kimutatást 1908. évi január végéig köteles igazgatótanácsunkhoz felterjeszteni.

Az egyházközségek által beküldendő kimutatás helyességéért az illető lelkészek, az egyházmegyei kimutatás hitelességéért pedig nagytiszteletű Esperes és tanügyi előadó aai tétetnek felelőssé.

Az egyházközségekből beérkezett névszerinti kimutatásokat nagytiszteletű Esperes aai őrizték meg a tanév

végén bekívánt népiszkolai statisztikai adatok helyességének ellenőrzése céljából.

Kolozsvárt, 1907. december hó 17.

*Dr. Bartók György,* elnök. *Ifj. Péter Károly,* titkár.

Sz. 1215—1907.

#### KÖRLEVÉL

az erdélyi egyházkerületben alkalmazott összes segédlelkészeknek.

Felhivom az erdélyi egyházkerületben alkalmazott összes segédlelkészeket, hogy az illető egyházmegye esperesi hivatala utján tegyenek részletes és sürgős jelentést arról, hogy mikor és miféle lelkészi funkciókat, miféle irodai és hitoktatói teendőket teljesítenek, hány órát tanítanak? És az összes végzett munka heti hány órát veszen igénybe? Mekkora összegre megy pénzértékben évi javadalmuk?

Jelentésüket az illető rendes vagy beszoigáló lelkészszel láttamoztassák, ez évi december 31-ig az esperesi hivatalokhoz küldjék be, a nagytiszteletű Esperes urak által hozzám leendő felterjesztés végett.

Kolozsvár, 1907. december 18.

*Dr. Bartók György,* erdélyi püspök.

Sz. 1227—1907.

#### PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a nagyenyedi egyházmegyébe kebelezett *kercesdi* egyházközség papi állására pályázatot hirdetek.

Javadalom: 1. tisztességes lakás melléképületekkel és 1 h. 200 □ öl gyümölcsös és kertilletménnyel, a kertilletményben a berekalyi 4 nyil veteményes is bennefoglaltatik; 2. készpénz félévi előleges részletekben a kepealpból évi 1293 K 48 f., áldozói pénz címen 23 K 28 f.; 3. tíz k. hold szántó tagosítva, lelkész által művelve, 100 kor. évi jövedelemmel; 4. két darabban mintegy 600 □ öl pusztá szőlő 1 K 60 f. évi jövedelemmel; 5. nyolc hosszú ölfá a hívek által vágva és a papi telekre fuvarozva 64 K értékben; 6. két hold legelő illetmény, 3 darab marhatartás 12 kor. értékben; 7. stóla temetésért 2 K, keresztelésért 40 f., kiadványokért 1 K, átlag évi 10 K; 8. az épületek jókarban tartása az egyház kötelessége s így e haszonélvezeten kívül a lelkész javadalma 1504 K 36 f.

Megjegyzendő, hogy a kiegészítés az igazg. tanács 794—1906. leiratával közölt 80071—1905. kultuszminiszteri rendelet értelmében 1908-ra van kilátásba helyezve.

A fent körülírt javadalmon kívül az allami iskolától vallástanításért évi 100 korona.

Kötelességek: az egyházi törvény és díjlevél által előirt összes lelkészi teendők végzése.

Az állás a választás jogcörre emelkedése után azonnal elfoglalandó, mikor az új lelkész a teljes fizetés élvezébe lép.

Pályázati határidő 1908. január hó 10-ike. Kellően felszerelt folyamodások Jancsó Lajos esperes aához terjesztendőek be Marosujvárra.

Kolozsvár, 1907. december 17.

*Dr. Bartók György,* erdélyi püspök.

Sz. 104—1907.

#### ÉRTESETÉS ÉS FELHIVÁS.

A nagyenyedi ref. egyházmegye tiszteletes lelkész aait értesítem, hogy a nyomtatványok kezelését *Szécsi Ferencz* aától átvettem s így azok nálam rendelkezhetőek meg.

Nyomtatványok megrendelésénél jó előre is felhivom lelkésztársaim figyelmét arra, hogy csakis a pénz előleges beküldése mellett fogom kinek-kinek a rendelését teljesíteni.

Nyomtatványok árai az *„Erdélyi Protestáns Lap”* 1906. évi 46. számában közölve vannak. Ezen árak mellé ívenként, az egyházmegyei közgyűlés határozata értelmében 2 (kettő) fillérrel több számítandó.

Nyomtatvány szükséglet lehetőleg egy évre szerzendő és rendelendő meg.

Felnyed, 1907. év december hó 10-én.

*Kovács István,* ref. lelkész.



# Erdélyi Protestáns Lap

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: NAGY KÁROLY, th. tanár.

## Dr. BARTÓK GYÖRGY

1845—1907.

Elszállt, kidőlt férfikora teljességében, mielőtt megérdemelt tisztaság és aggkora élt volna, a hosszú és fáradságos munka gyümölcse gyanánt. De ő nem is a földi életben kereste jutalmát, hanem igaz meggyőződéssel és hittel a Krisztusban és e tekintetben valódi mintaképünk, mesterünk lehetett. Nem ettől a világtól várt, hanem Istentől, kinél az örökélet üdve és boldogsága van.

Gyermekkorom óta ismertem a nagyenyedi ref. Bethlen-főtanodából. Sokszor elmentem magánóráira, mert tetszett nekem tiszta tudása, judiciuma, egészséges, derült kedélye, önálló, férfias egyénisége és határozottsága. Hallgattam a főtanoda kapujában, e collegiumi stoában, midőn Molnár Alberttel vallási és bölcsészeti vitára keltek, hol utóbbiban a költő és az aesthetikus küzdött a bölcsész és a tudós erős fegyverzete ellen, habár belőle sem hiányzott a költői kép és lendület, sőt rendszeren, miként beszédeiben is, ódái magaslatra emelkedett. A külföldre menő ref. teológusok latin nyelvű kérvényeit és leveleit szivességből ő írta, classicus latinsággal és gyöngyöző szép irással, mely utóbbira szintén súlyt fektetett. E tekintetben hasonlított gróf Kuun Gézához, a kit nagyon szeretett. Dicsérte is irásáért a sepsiszentgyörgyi volt Norma-iskolát, ahol németül is tanult.

Aztán külföldre ment; ott tett bölcsészeti doctoratust és Lessing mellett Spinoza és Kant lettek a mentorai. Ez a három nagy elme kalauzolta a Biblia világánál egész életén át. Amaz csiszolta tiszta, szikkadt szépérzékét, mely egyházi beszédeit és dolgozatait olyanokká tette, mint a kristály, melyekből alakilag sincs semmi kivetni való; a középső, Pál apostol szellemében az irgalmas és könyörületes Istennel öleltette át az egész szenvedő és bűnös világot; míg a harmadik a föltétlen (kathegorikus) imperativussal megszabta előtte a kötelességek moralisát. Mégis, ha elemezzük lélektani alkatát, első sorban ethicus, tehát az akarati embere vala. Innen erős törvénytisztelete s az az önfegyelmzés, melyet elvárt mindenkitől. Soha egy dolgot kétszer nem írt, abba lelkét tette s aztán a szerint is élt. Izlését, szívét, agyát ők hárman nemesítették, tisztították: de alapjában a Krisztusban való hit, a szeretet és az öröklét reménye hatotta át. Ezért őszinte, mély vallásossága, nagy tudása, józan ítélete és példátlan becsületessége adták neki a fölényt és biztonságot, a mellyel mozgott életében.

Egyetemi hallgató koromban Nagy Péter mellett láttam, mint püspöki titkárt. Egészen kivált az új nemzedékből; nem hiszem, hogy pontosabb, gondosabb és rendesebb tehetség töltötte volna be valaha ezt a gyakornoki állást. Egyetemi magántanárrá is habilitáltatta magát.

A magister artium liberalium majd papnak ment Nagyenyedre és Szászvárosra. Hívei szerették; a társadalmi- és közéletben — különösen a közoktatást és a gyermeknevelést illetően — tevékeny részt vett s abban a küzdelemben, mely dr. Kovács Ödön személye körül megindult a régi rend és vezetői ellen, ő volt a harci penna és a dédelgetett barát, akit mindenki kedvelt és — kicsinyített keresztnévén — becézgetett. Másokért is ő tette ki magát. Egyházi küzdő lapot alapított; a nagyenyedi theologia védelmében, mikor azt mondták, hogy nincs elég tanerő, bármely tantárgy előadására vállalkozott s tette ezt egyforma otthonossággal, mintha mindenik szakmájának specialistája lett volna. Még szászvárosi papságát is ott hagyta egy évig, csakhogy szeretett tanodáján segíthessen. A más felekezetűekkel békében élt.

És a küzdők sorából Isten őt választotta, hogy a maga idejében az anyaszentegyház élére álljon. Dr. Kovács Ödön kidől, Szász Gerő egyidőre félreáll s rövid közfőjegyzőség után nagy küzdelemmel bár, de győzedelmeskedik. Tanítványai megemlékeztek róla. Átveszi a megostromolt örököt. A nagyszabású alkotásokat alá kell építeni; a renddel, fegyelemmel erősíteni az egyházat külső és belső ellenségek ellen; biztosítani a papképzés fellelegvését, az új theológiát, melyet — meghódolva a tények előtt — egészen magáévá teszen; az idők kívánalmához kell alakítani a közszellemet is. Ezekért haláláig nappal és éjjel fáradhatatlanul dolgozik. Egyenesen a munka mellől dől ki. A törhetetlen, vasszorgalmu, eszes, alapos, rendes és hivatásához híű székely vér típusa ő, a kőrösi Csomák, csernátoni Bodok, zágoni Mikek és a többiek iskolájából. Nemesi családjában egyaránt hagyomány volt a tudomány, mint a kard. Tudós volt ő is és viaskodó. Létrehozza az új alkotmányt, megállapítja az egyházi adminisztrációt, bevezeti a decentralizációt, egyensúlyt keres a vezetésben, rendezti az anyagi ügyeket s emellett a tudós theologiai és gyakorlati munkák szakadatlan sorozatát dolgozza ki. Egyházszervezet, hitélet és a kicsinyek vallásoktatása egyenlő előtte. Benne kibékül a hit és tudás, az elmélet és az akció. Az általa képviselt presbyteri rendszer már is meghozta gyümölcsét, mert bizalommal kezdtek fordulni az egyház felé az alapítványtevők. Az 1906. évben tett alapítványok meghaladták a 600.000 koronát. Jár-kél, vizsgál, buzdít és lelkesít s közgyűlésen, konventen, mint zsinaton, ő az, aki bármely kérdésnél nem kiméli magát, nem néz tetszésre vagy ellenhatásra, bátran kiszáll, elmondja amit akar s midőn gyöngéden egészségére és állására figyelmeztetem, elsőre azt mondja, hogy: ennek az életnek el kell mulnia, a másodikra pedig: „Szükség, hogy botránkozások legyenek“! — feleli az

Urral. Sokan nem értik, miért ez a nagy önfeláldozás; míg többen kifogásolják azt a mindent átható gondoskodást, amely őt jellemezte: de mi, akik közel állunk hozzá és az egyház belügyeihez, tudjuk, hogy az ő helyzetében és az ő püspöki korszakában, amelyben következett, *máskép nem lehetett*. Természetesen tovább él az, aki a köz rovására kiméli magát: azonban az erdélyi ref. püspökség éppen nem alkalmas az emberi élet megnyújtására.

Míntha érezte volna, hogy halála közeledik; ezért a nagy munkássága, önemésztő virasztása és körültekintése. Semmit sem hagy holnapra, mindent elvégez ma. A gyümölcsfa is akkor pusztul el, mikor a legnagyobb termését hozza, illetve pusztulását egy ily termeléssel előzi meg. Ledőlt, mikor megnyerte mindazok tetszését, akik kezdetben talán nem ismerték s miután megmutatta, hogy elveiből nem enged, még barátainak sem. Élete utolsó napjaiban megelégedéssel beszélt, hogy ezt az évet milyen jól használta fel s mintegy ösztönszerűen, jó kedvvel, a halál könnyűségéről elmélkedett. Egész nap tanácskozott, karácsonyra össze akarta gyűjteni egész családját, hogy „legyenek együtt“; asztalán készen maradt karácsonyi és újévi beszéde, letisztázva és szépen befűzve, a hogy ő szokta. Ugy ment át a jobblétre, hogy nem ismerte a szenvedést. Elcsett mint a katona. Előbb azonban rendezte összes beszédeit, sajtó alá készíté két kötetre tervezett vallástörténeti könyvét; Konfirmációi kátéjának utolsó példánya halála napjának reggelén hagyta el a sajtót; kiakarta adni, György fia fordításában, Lessingről irt német nyelvű dolgozatát; átdolgozta Horatiusról irt ifjúkori művét, melyben a *római köllöt erkölcsi sivárságáért jellemzőleg már akkor elítélte!*...

Ő maga nem volt politizáló pap, hanem igazán hívő, aki tudta, hogy a Krisztus országa nem e világból való. Nem is szerette a politizáló papokat; tudta, hogy ezek kezén rendszeren elpusztul a gyülekezet. A verselő papokat is csak kivételesen kedvelé. De hazafi volt oly erősen, hogy még az egyháztörténet magyarázatát is ennek szelleméhez alkalmazá. Magyarsága egyik mértéke, hogy kezdettől szívósan ragaszkodott az Emkéhez, melynek egyik derék munkása volt. De bölcsességet, mélységet, és belátást követelt a politikától is s nem tulajdonított más alapszellemet ennek, mint ami az egész keresztyénység erényében megnyilatkozik. Azt tartotta, hogy társadalmunk beteg, nagy beteg, ezért nem megyünk elé; itt kezdte tehát a gyógyítást, de nem kuruzsló szerekkel, hanem annak tudatában, hogy egykor felkelünk, tűzben és haragban megítéltetünk s boldog csak az lesz, aki Istenével békességét már itt elrendezé. Ezt kiterjesztette mindenkire, követelte mindenkitől, ennek hiányában lenézett minden intézményt, mint hiában valót. Nem intézményeket, hanem embereket nekem! — mondta az angol felfogással. Korunkat a Krisztus előtti kor társadalmához hasonlítá, akkor is voltak társulások, jótékonykodások stb., de mitsem értek, míg a Krisztusban ujja nem született az *egyén*.

Ez volt ő, a zöld asztalnál bölcs és bátor, a felfrissülés asztalánál vonzó és kedélyes, a családi körben a legjobb férj és atya, akit azonban püspöksége idejében az irás szerint: majdnem egészen magával ragadott az Ur. A tiszta családi életet különben megkövetelte ugy a paptól, mint a világitól, s e tekintetben maga járt elől. Egy államférfit csak azért nem szeretett s egy másikat csak azért szeretett, mert családi életökből ítélte meg őket s ebből következtetett egyéb dolgaikra. Ő *pap* volt a szó valódi értelmében, akinél első a papi jellem, nélkülözhetetlen kellék az isteni tudomány s fő cél a papi gondviselés, a legteljesebb értelemben. Ebben nem lehetett őt kijátszani; e fölé nem tett semmi más foglalkozást. Al-páthost, pózt, nem ismert; nem vágyott

semmiféle szereplésre vagy írói babérra, csak egyházra, de ebben is fő volt előtte a lelkek üdve és a gyakorlati élet. Ő igazán hivatásának, a legszebb hivatásnak élt. Anyagiság nem vezette; emberi arctól meg nem ijedt; kitüntetésre nem vágyott; megmaradt önzés és hiúság nélkül való puritánnak; „congeniális szellem“ a régi nagy hívőkkel, amint ezt ő minden igaz teológusra nézve meghatározá. Evtizedes püspöki működése áldást hozó marad az anyaszentegyház történetében: hagyja a *rend*, az építő hangyámunka, az erős karakter, a nagy elme és a lelki szárnyalás csendes, de biztos, mert éltető emlékezetét. Jól történt, hogy sirja éppen két nagy elődje sirhantja közé esett. Köztök maga is nagy, ők hárman vezetik be az erdélyi ref. egyházkerület újkori történetét. Ez pedig az erdélyi magyarság története is.

És most bucsuznunk kell tőle, a jövő viszontlátásig, ahol mindenki beszámol azzal, amit tett, akár akarjuk, akár nem, mert mint a vádlott, ha kell, karhatalommal is előállítatunk. Bizonyára dr. Bartók György erdélyi ref. püspök az Urnak örömeiben leend, meglátja az Urat. Nem élt hiában; egész életében az igazságot kereste, az igazságot szolgálta, az igazságért szenvedett, ha keil, s ezért előtte minden, mint köd és pára elenyészett. Oh hogy bosszankodott egy téves irás-idézetért, mert ebben is az igazság meghamisítását látta s hogyan megrendült egész valójában, ha rossz cselekedetet észlelt. Hattyuadalában, alig néhány hete tartott papszentelő beszédében is az „Igazság szabadokká tesz titeket“ jeligeről beszélt s bár szónoklati remek volt beszéde is, nem ebben, hanem élete és munkássága példájában volt az, amivel hatott. Az igazság pedig szerinte nem a reklám, nem a lármás tülekedés, hanem az Ur, a szeretet, a kegyelem, a váltság és a béke, mely *szeliddé* kell, hogy tegyen. Kemény tanítás egy léha és sülyedő világban!

Ez a szelidség fedje őt hantjaival a földben, kísérje emléket áldólag és kegyelettel a szivekben, s karolja fel megdicsőült alakjában ama boldogabb hazába, ahova nem lesz másnak bejárata, csak a ki tiszta, képmutatás nélkül való és igaz!

Sándor József.

## Ima,

Bartók György erdélyi ref. püspök gyászravatalánál 1907 december 22-én.

Uram! te nekünk hajlékunk voltál minden időben. Minekelőtte a hegyek lennének és formáltatnék a föld és a világ: öröktől fogva mindörökké, te vagy erős Isten! Téged keresünk azért most is nagy veszteségünk érzetében, szívünk kimondhatatlan mély fájdalomában, mert hisszük és tudjuk, hogy te nekünk szerető jó Atyánk vagy, akitől várhatunk egyedül bánatunkban vigasztalást, csüggedésünkben biztatást, aggodalmainkban megnyugtatást. Oh ne hagyja el minket, jelenjék meg közöttünk nagy gyászunkban és erősíts bennünket szent lelked erejével, a te szent fiadnak, a mi megváltó Úr Jézus Krisztusunknak érdemeiért. Amen.

Nagy Isten, mindenható felség! aki magad vagy egyedül örök és változhatatlan, minden más teremtményeket pedig, köztük minket, okos és értelmes lélekkel felruházott gyermekeidet is a mulandóság és változás hatalma alá vetették, emberi értelem által beláthatatlan végzésed sulya alatt leroskadva, lélekben megtörve, de mégis alázatos szívvel álljuk körül e gyászkoporsót, amelyben egy pályáját híven megfutott, egész életében a te neved dicsőségéért, anyaszentegyházad közjaváért, embertársai földi boldogságáért s mennyei üdvösségéért buzgón és önfelál-

dozólag fáradozott szolgád meghidegült tetemei pihennek.

Fáj a mi szívünknek, hogy életének még munkabíró szakában elveszed tőlünk azt, aki közöttünk első volt evangéliomi anyaszentegyházunk építésének munkájában, buzgó és lankadatlan a kötelesség teljesítésében, akit a nap heve nem lankasztott, a földi jutalom és siker bizonytalansága nem csüggesztett és kedvetlenülített el arra való törekvésében, hogy elvégezhesse a munkát, amelyet Atyánk te reá bízál, hogy bizonyoságot tegyen az Úr Jézus Krisztus evangéliumáról, nemcsak saját gyülekezetében, hanem egész magyar reformált egyházunkban, amelyben őt Atyánk, irántunk való jóakaratodból, őrállóul rendeléd.

Mélyen érezzük Atyánk Istenünk a nagy veszteség súlyát, amely bennünket a te hű szolgád elköltözése által ért. Árvaságra jutott egyetemes magyar református egyházunk egyik egyházkerülete, mert elveszítette lelki vezérét, egyszersmind bölcs kormányzóját, aki nemcsak mély belátással, világos értelemmel s buzgó odaadással, hanem atyai szeretettel, minden nehéz helyzetben levők baját megértő és átérző szívvel, kicsinyeket és nagyokat egyiránt felkaroló jóakarattal, sem emberi érdek, sem előítélet által meg nem vesztegetett méltányosság és igazságérzettel intézte és vezette annak közügyeit.

Atyánk Istenünk! Nagy és fontos feladatok megoldását bíztad te a te hű szolgádra, amidőn öt magyar református anyaszentegyházunk hitéletének és igazainak védelmi vonalán éppen azon erőd bástyájára állítottad vezérül és őrállóul, amelyet legtöbb oldalról ostromol a támadás legjobban, fenyeget a veszedelem és amelynek megvédelmezése, sőt védelméről erkölcsi és szellemi hatalmának, befolyásának kiterjesztése, ellenfeleinek visszaszorítása, nemcsak a tiszta evangéliomi tudománynak, a lelkiismeret-szabadságnak, az alkotmányos önkormányzatnak, hanem édes magyar fajunk és nemzetünk a haza ezen részében való fennmaradásának, szeretett magyar hazánk épségének, állami fennségének és egységének legfőbb biztosítója.

Ezen erőd bástyáján harcolt Atyánk a boldogult, mint az Úr Jézus Krisztus hű vitéze, a te általad rendelkezésére bocsátott, nem testi, hanem igazán lelki fegyverekkel, bölcsességgel, józan megfontolással, a tudomány alapos művelésével, az Isten ígéjének alkalmas és alkalmatlan időben, de mindig a Jézus és apostolok szellemében való hirdetésével, krisztusi és apostoli szerénységgel és szelidség közt.

Küzdelseiben az ő szeretettel teljes lelkét nem a szenvedély, a dicsőségvágy, még kevésbé a vele szemben állók iránt érzett rosszakarat vezette, hanem a te házádnak és javainak szeretete. Atyánk, Istenünk, te tudod, hogy ezek miatt emésztdődött egész életében és az élet semmiféle kedvezőtlen tapasztalatai nem tudták megingatni azon meggyőződésében, hogy minden emberi nagyságnak, boldogságnak, haladásnak alapja az igaz evangéliomi vallásos hit és az ezen nyugvó tiszta erkölcs; ezeknek erősítésére, terjesztésére fordította tehát főligyelmét. Te tudod, oh urunk, Istenünk, aki a sziveket és veséket vizsgálod és aki meglizetsz mindenknek az ő cselekedetei szerint, mennyit tett ő a te házáért és annak népeért; oh, emlékezzél meg mindazokról kegyelmes ígéredet szerint, most, amidőn az elköltözött nemes lélek te előtted áll, hogy mint hű szolga, elvegye szolgálatának jutalmát. A mi ítéletünk szerint hűséges szolga volt ő, mert azon talentumokat, amelyeket szellemi kiváló tehetségeiben, erkölcsi szigorúságában, jellemének nemességében, páratlan kötelességérzetében, szeretetteljes szívjóságában, szerény egyszerűségében te tőled nyert, nem rejtette véka alá, hanem felhasználta Krisztus anyaszentegyháza, a haza és embertársai javára. Ő igye-

kezett építeni, anélkül, hogy rontott volna, azokat a nagy alkotásokat, amelyek anyaszentegyházunk jobb és szebb jövőjének biztosítására szolgálnak, igyekezett kitartó, rendszeres munkával biztos alapra fektetni, az erőtlenekeket, a gyengéket mindenütt felségíteni, mert jól tudta, hogy csak szilárd alapon nyugodhatik biztosan az épület és hogy ha egy tag beteg, szenved az egész test. És te, oh Atyánk, sikerrel koronáztad az ő buzgó munkálkodását, beteljesítetted szívének óhaját, meghallgattad hozzád intézett buzgó imádságát, amidőn megadtad neki, a szelidség és béke emberének, hogy az ő nyolc és fél évi vezetése alatt jó békességben, nagyobb harcok és küzdelmek nélkül fejlődhesse ezen erdélyi egyházkerület ügyei, biztos alapon fokozatosan erősödhesse és izmosodhassanak közintézményei, hogy nagy átalakulások történhessenek meg nagyobb rázkódások nélkül, hogy csendes békességben, fokról-fokra haladhasson előre itt az egyházi és vallásos élet, ezzel együtt a jó erkölcs és a magyar haza szeretete. Sőt megengedted, oh, jó Atyánk, hű szolgádnak azt is, hogy ezen egyházkerület hatékonyan terjeszthesse ki védő szárnyait a mi hitünknek azon nagy megpróbáltatásokkal küzdő cselédeire, akik a sors nehéz küzdelmei által szétszóratva, idegen népek között élnek.

Nagy a mi szívünk fájdalma, amidőn azt kell látnunk, hogy ennek a munkálkodásában áldásos, egyszerűségében magasztos, csendességében vonzó és példás életnek a te végéremehetetlen végzéséből hirtelen és váratlanul vége szakadt s végső tisztességet kell tennünk annak, akit szeretünk volna még sokáig mint vezért és hű munkást a munkatéren tisztelettel és szeretettel környezni és jutalmazni.

E gondolatnál bocsáss meg, jó Atyánk, ha elszorul szívünk s a jövődő bizonytalanságába tekintve, könnyeink fátyolán keresztül csak az üres mélységet látjuk, amelyet az eddig erősnek látszó tartóoszlop hirtelen kidőlése hagyott maga után egyetemes magyar anyaszentegyházunkban, erdélyi református egyházkerületünkben, annak közintézményeiben, a kolozsvári református szentgyülekezetben, amelynek hívei méltán gyászolják a kiváló jó emberben szerető lelki atyjukat és egyszersmind büszkeségüket.

Kérünk, Atyánk, lásd meg szívünk fájdalmát és vedd számba könnyeinket, amidőn azokat megtört és alázatos lélekkel te elibéd visszük, nem azért, hogy örök végzésed ellen zúgolódjunk, hanem hogy atyai jóságodban enyhületet találjunk. Mert hisszük, Atyánk, hogy te jó vagy hozzánk, amikor bennünket fájdalomra hívsz. Jóságodat éreztetted a boldogulttal egész életében, amikor neki boldog, megelégedett, kedves családi életet adtál, amidőn neki olyan munkatérrel jelöltél ki, amely gondolkodásának, jellemének, tehetségeinek legjobban megfelelt; amidőn hű sáfárkodásának jutalmául a közbizalom megnyilatkozása folytán őt a te szolgáid között fővé tetted és ezen állásában a reá váró teendőket neki igaz hivatottsággal betölteni segítetted.

Atyai jóságodat megmutattad magyar ref. egyházunkhoz és erdélyi egyházkerületünkhöz is azzal, hogy őt a közhasznú munkára nekünk adtad és 62 évig anyaszentegyházunk javára testi-lelki erejének épségében s életének utolsó napjáig munkaképességben megtartottad.

Fájdalmunkban is áldjuk azért nagy nevedet jó Atyánk ennyi jóságodért és benned bizva kérünk, ne vond meg jóságodat tőlünk továbbra sem. Hiszen te alapítád meg e földön Szentfiad által a te anyaszentegyházadat, te védted, oltalmaztad azt eddig is minden veszedelmek és megpróbáltatások között. Légy védelmezője, kérünk, továbbra is a mi magyar reformált Sionunknak, a kidőlt erős oszlop helyett állíts másikat anyaszentegyházunk épülete

val és a példaadás lelkesítő erejével. Ennek szolgálatát látta egyházunk élethivatásának s feladatának a nemzetfenntartó, megújító munkában,

Ugy tartotta, hogy a mi a „Jáhvé szenvedő szolgálója” (Ezsiás 53.) volt Izraelre: az a mi egyházunk a magyar nemzetre nézt Ugy tartotta, hogy az erdélyi magyarság sorsa, nagyrészt az erdélyi református egyház sorsa. Hogy küzdött érte, hogy ez egyházban a só meg ne izetlenüljön, a világ világossága meg ne homályosodjék, a hegyen épített város el ne rejtőzhessék! (Máté 5. 13—16.)

A mi egyházunk feladatának látta, hogy ebbe a beteg társadalomba, mely csak jogokról ábrándozik, bele kiáltja, hogy az Isten országában csak egy jogunk van: a kötelességteljesítés joga; hogy ebbe a világboldogító ábrándoktól boldogtalan világban odakiáltja az embereknek, hogy ki-ki a reábizottakban sáfarkodjék; hogy ezt a hazugságokkal teljes, anyagi és erkölcsi ledérségektől terhes, mindenféle bomlástól ostromolt világot figyelmeztesse arra, hogy csak egyetlen társadalomfenntartó erő van: az erkölcsi világrend; szóval, hogy az életnek „beteg vizeit” az evangélium sójával meggyógyítsa.

Ezen kötelességteljesítésben megszentelődött egyház s ezáltal erkölcsileg megújodott társadalom és nemzet: ez volt az ő lelke ideálja s ez az ő — próféta öröksége.

Megújodás a lelki világban s általa az egész életben és minden intézményben.

Egy új teremtés!

A pogány világ szerint a teremtésben titáni hatalmasságok, mindenféle szörnyek harcolnak egymással. A keresztyénség egy nagyobb erőről szól itt, midőn mondja: „Az Urnak lelke lebegett a vizek felett!” Sőt egy benső erőről, mondván: „Az Urnak lelke táplálja vala a vizeket”.

Pusztulás, gyász s vigasztalan bomlás örvénylő vizei felett is, ott lebeg az Urnak tápláló, teremtő Lelke.

A halál árvizei felett: a feltámadás és örökélet Lelke.

A gyászkönyűk árvizei felett: a Vigasztalásnak Lelke.

Az élet vizei felett: a Krisztus evangéliumának Szentlelke. Istennek titka, a Krisztus lelke az!

Erkölcsi regenerációja a világnak a Krisztus lelke által: ebben voltál te „Krisztus szolgálója”, „Isten titkainak sáfára” s erről szól egyházadnak proféciád „*E jelben győzessz!*”

Hü sáfár, átvettük örökségedet, ki-ki a maga részét! Bucsuzunk; indulhatunk. A te porsátorod pihenni az édes anyaföldbe, nemes lelked Urához az égbe. S mi is, a kötelességteljesítés utján: sáfarkodni az Urnak dolgaiban. S mig itt alant megy a te táborod szegényen, szenvedve, türve, verejtékes homlokkal, vérző lábakkal, de soha sem lankadva, hűségben kitarva: — te szólsz, ott a fényes egekben az Idvezítőhöz: „Ime, az én atyámfiái, ime, Uram, a te néped: áldd meg, áldd meg őket! — kérlek.

És száll száll az áldás az égből; és száll... száll az áldás a szivekből, ajkáról vissza: „Áldd meg uram haló porait! Áldd meg Uram az ő eszményeit: egyházát, nemzetét!”

Amen, ámen, ámen.

## Bartók püspök utolsó predikációja.

A mi erősségünk.

(Újévi.)

Zak. 12:5.

Földi vándorlásánk rövid idejéből ismét egy esztendő maradt ott mögöttünk. Belőle egyetlen órát is visszahozni, egyikünknek sem áll hatalmában. Az örömök, melyeket részünkbe juttat, a fájdalmak, melyeket reánk hozott, egyaránt a végtelen idő tengerében merültek el. Pedig egyetlen rövid esztendő leforgása alatt is mily sokat reméltünk! Látánk örömet és éreztünk fájdalmat, éreztünk boldog órákat és szenvedtünk megpróbáltatásokat. Mennyi sebet ejtett rajtunk az élet és embertársaink örömeinek kelyhébe hányszor vegyítettünk keserű cseppeket mi is!

És ime! új esztendő küszöbéhez értünk. Új feladatok, új kötelességek várnak reánk. Új harcok, új küzdelmek előtt állunk. Szeretnők félrelebbenteni az időknek fátyolát, hadd lássuk, öröm-e vagy fájdalom, élet-e vagy halál vár reánk. Kérdések ostromolják lelkünket, de hiába kérdezzük, hogy mit hoz reánk a jövő, mi van az élet könyvében felőlünk feljegyezve. Kérdésünkre senki sem felel. Avagy ki tudná megmondani, vajjon az új esztendő ez első reggelével nem érkeztünk-e földi életünk utolsó határkövéhez? Nőnk és gyermekeink nem fognak holnap gyászházában keseregni koporsónk mellett, távozásunk miatt, avagy nem maradunk-e egyedül, őket elvesztvén, árván és elhagyottan? Hiszen akik ez előtt egy esztendővel velünk együtt magasztalták e helyen az élet Istenét és kérték az ő segedeimét, most pedig odakinn a hideg temetőben alusszák a halottak álmait: — nem küldenek-e a néma sírból megrázó üzenetet: *hogy az élet csak futó árnyék, tűnő hullám, amelynek semmi állandósága nincs.*

Többet ennél meg nem tudhatunk. Az élet és halál titkairól hiába kérdezősködünk. Feleletet sem a tudás, sem semmiféle bölcselkedés nem ad. A jövődő ajtaján hiába kopogtatunk, titkait nem tárja fel nekünk. A bizonytalanság kétségei közt hánykodó *lelkünk megnyugvást egyedül csak az ő Istenében talál.*

### I.

1. Aki kezében tartja a világok kormányát; aki útát jelöl a csillag-myriadoknak és határt vet a tengereknek; aki táplálja az erdők vadait és ruhazza a mezők virágait: az ember élete és boldogsága is annak az örökkévaló hatalomnak a kezébe van letéve, aki nemcsak a természet világát kormányozza, hanem reánk is gondot visel és örökkévaló célok felé vezet. Azért juda fejedelmeivel és Jeruzsálem lakóival együtt valljuk és hirdetjük mi is: *A mi erősségünk van a seregek Urában.*

Avagy csak a letűnt esztendőre tekintetek vissza. Azok az örömök és azok az áldások, amelyeket egyetlen rövid esztendő leforgása alatt az élet részünkbe juttatott, nem minden emberi okoskodásnál meggyőzőbben hirdetik-e, hogy a *Seregeknek Istene a mi erősségünk.*

Avagy az elmúlt esztendőben is nem ő vezette-e az időknek járását, hogy a föld megteremje számunkra a *mindennapi kenyeret* és ne lássanak szükségét a mi barmaink? Midőn aszaló hőség perzselte a mezőket és mi immár azt hívők, hogy a kenyérnek a botja a mi kezeinkben eltörik: vajjon kövér esőnek cseppjeivel nem ő öntözte-e meg a hervadó életet? Nem ő gyújtotta-e össze a fellegeket, hogy megnyitván az ég csatornáit, a völgyekben új életet és a mi sziveinkben új örömeiket fakasszon?

Hát nekünk, akik verejtékkel szerezzük a mindennapi kenyeret, a szántóvetőnek és az iparosnak, a hivatalnoknak és a napszámosnak nem ő adott-e életet és erőt a munkára, hogy családjának tagjai, neje és

gyermekéi szükségét és nyomort ne lássanak. Életünket megtartotta, munkáinkat megáldotta s ha bocsájtott is reánk megpróbáltatásokat, de nem engedte, hogy végképen összeroskadjunk a teher alatt. Avagy nincsenek-e közöttünk is, akik a *beteljesedett remények* édes örömeivel nézhetnek a tűnő esztendőre, mert a verejték, melyet hullattatok, nem volt hiábavaló, a munka, melyet végeztetek, nem veszett kárba. Fáradtságokat siker koronázta és akikkel az Úr szeretett, azok közül az elmúlt esztendőben egy is el nem veszett. Oh bizony, az elmúlt esztendőre visszatérvén, lehetetlen az ilyeneknek az új esztendő küszöbén megállva, Istennek hálákat nem adni és bizó reménnyel eként nem kiáltani: »*A mi erősségünk van a seregek Urában!*«

2. De hát a *szenvedések*, melyek egy esztendő leforgása alatt részünkbe jutottak? *A fájdalmak*, melyek életörmeinket felzavarták? *A csalódások*, melyek reményeink aranyzárait széttépték? *A vesztések*, a melyek gyászba borították az életet? Hányan vannak, kiknek szívén sajnó sebet ütött az élet, de gyógyító balzsamot nem adott? Akik keserű fájdalomba mérülve vettek búcsút az ő esztendőtlől s midőn tizenkettőt ütött az éjféle óra, könnyekbe lábbadó szemekkel köszöntötték az új nap reggelét? *Nők*, akik a család rombadőlő oszlopát temették el? *Férfiak*, kiknek az élet ködös útain az elveszített nő szerelme volt vezérlő csillaguk? *Szülők*, akik életük lehallott gyümölcseit veszítették el, hogy szívüknek vérző sebe, mint a termő fáé, melynek ágait letördelte a vihar, ne gyógyljon be soha? *Árvák*, akikre nézve örökre lecsukódtak azok a szemek, amelyek, mint földi gondviselők örködték vala minden lépésük felett?

Oh, bizony az élet fájdalommal és szenvedéssel van tele. Az öröm mindig fájdalomnak gyümölcse, de a fájdalomban is *a mi erősségünk van a Seregek Urában.*

## II.

Bármilyen súlyosak lesznek tehát a reánk zúduló csapások, türelemmel, csendes odaadással és szelid megnyugvással, sőt bizó reménységgel viseljük azokat. Avagy van-e okunk megátkozni a földet és perelni az éggel? Mondjátok meg, mivel tettük magunkat arra méltókká, hogy rossz napokat sohase lássunk? Örömeink kelyhébe keserű cseppek sohase vegyüljenek? Avagy mit gondoltok, a nyomoruságnak idejében végképen elhagy-e minket az Úr, sőt segítő kezét nem nyújt-e felénk? Midőn Hágár fiát gyötörte a szomjúság, nem fakasztott-e üdítő forrást a sivatag pusztában? Midőn Jóbtól elvette az élet összes javait, nem adott-e újabb földi jókat megint? Az Urnak gondolatai nem a mi gondolataink. A szenvedéseken keresztül is örökkévaló célok felé vezeti földi gyermekeit. Miért háborog hát mégis a ti szívetek? Ne legyetek kishitűek s kétségeskedők! Ő szerető Atya. Ha porba sujt, ismét felemel. Ha csapásokat mér reánk, áldásokat is küld nekünk. Ha sebeket ejt rajtunk, be is gyógyítja azokat. Bizzatok benne, mert Ő a mi egyedüli erősségünk és oltalmunk a szenvedésekben is. »*Ha az ellenségeim körülöttem táborot járnak, akkor sem fél az én szívem, mert az Úr elrejt engem az ő sátrába és felemel erős kősziklára. Ha az én apám és az én anyám elhagynak is, de az Ur magához veszen és megőriz engem*«, azt mondja a 27. Zsoltár írja.

Mily végtelen bizalom, mekkora odaadás, mily erős hit tölti be a zsoltáríró lelkét még a legnagyobb szenvedések között is. Ellenségei táborot járnak körülötte és ő még sem fél a gonosztól, mert tudja jól, hogy az ő Ura és Istene felemeli az ő fejét az ellensége fölött. *Az ő ereje a Seregek Urában vagyon.*

Ezt a nagy és örökkévaló igazságot hirdették a próféták, erről énekeltek a zsoltárírók. Erre a nagy

és örökkévaló igazságra tanít az élet és a népek történetébe ezt az igazságot írják be lángbetűkkel a tűnő esztendők és a muló századok.

Ah, az erkölcsi világnak is megvannak a maga örökkévaló törvényei. Valamint ezeket megváltoztatni sem az erőseknek, sem a bölcseneknek nem áll hatalmában, szintúgy az erkölcsi élet nagy törvénye is megáll minden időben. *Isten a mi életünk erőssége.* Ha ő velünk van: semmi sem árthat nekünk. Ha tőle elszakadunk, olyanok leszünk, mint az eltaposott féreg. Az ő kegyelmének karjain, mint a saskeselyűk, magasra emelkedünk. Ha az ő lelke nem emel: a kárhozát mélységébe sülyedünk.

## III.

Ne a földi élet szenvedéseitől és bajaitól, csapásaitól és megpróbáltatásaitól féljetez tehát, mert a ti erősségetek a *Seregek Ura*, hanem inkább rettegjetez a büntőtől, mely tőle elszakít, hogy kárhozatba vigye lelketeket.

Ebben az esztendőben is lesznek vesztéseitek; ebben az esztendőben is fogtok hullatni könnyeket. De ne kétségeskedjetez és zugolódó panaszra ne nyiljék ajkatok. Sőt inkább vegyetez fontolóra, hogy ez a föld csak muló jóknak a hazája és akként cselekedjetez.

Semmit sem hoztatek magatokkal ebbe az életbe és nem is viszetez semmit el. A király itt hagyja a királyi pálcát, a koldus az ő koldusbotját. Egyik nemzettség eljő és a másik elmegyen, de muló jókat magával egyik sem viszen.

Távozni fogunk mi is és másoknak adunk helyet. Ha nemesen vívtuk a harcot, új küzdők lépnek a nyomunkba, hogy diadalra vigyék a lobogót. Ha muló életben is maradandó célokért küzdöttünk: nyomunkban a megfutott földi pályán is áldás terem, de odafenn hűségünk legszebb jutalmát: az örökélet koronáját nyerjetez el.

Akik pedig haszontalan szolgálk valának, akik muló jókat kergettek, de örökkévaló célokért nem hevültek, mint az árnyék, eltűnnek nyomtalanul s minden földi dicsőségünkre örök éjszaka borul.

Ne földi jókért tusakodjetez tehát a ti szívetek, hanem az odafenn valókra függeszszetez a ti lelkeitek. Ne azzal töprenkedjetez, hogy mit igyatek és mit egyetez, hanem vessetez munkára a kezezetez, muló létben ragadjatez meg az örökéletet. Ámen.

## Bartók püspök élete, halála és temetése.

*Élete.* Le kell ez időszerint mondanunk arról, hogy a megboldogultnak teljes életrajzát adjuk, amelyben meg legyen rajzolva az ő erős egyénisége és méltatva legyenek közéleti, irodalmi érdemei. Bizonyára lesz valaki az ő hűsége és hálás tanítványainak nagy seregéből, aki tudással és kegyelettel fogja ezt a feladatot megoldani s ez által anyaszentegyházunk történetének egyik epocháját is híven megrajzolja. A krónikás, ki e sorokban beszámol a megrendítő eseményről, maga is érzi, hogy csak tükördarabokat adhat; az igazi kép megírásához több lelki béke kellene.

Dr. Bartók György 1845. április 20-án született a háromszéki megyei Málnáson szabad székely családból. Gyermekségének milieujét a kálvinista székely családok puritán és a küzdelmes légköre tette. A vallás, a munka, — ez tartja fenn nehéz harcaiban ezt a népet. A helybeli ref. iskolában érintette meg gyermek lelkét az anyaszentegyház jótékony szelleme, hogy folyvást nevelje, ihlesse s majdan első órálójává tegye. Az elemi végeztével a sepsiszentgyörgyi „Norma” nevezetű német katona iskolába ment, ahol a kiváló szellemi képességű székely gyerek nemso-

kára első fiú lett. Nem esetleges dolog, hogy az a férfiú, ki főpásztori székében is katonás rendet követelt s a kötelesség feltétlen voltát hirdette szavával és egész életével s ki a fegyelem parancsát először önmagával szemben tartotta be: kora gyermekségében katona iskolába járt. Ebből az iskolából a Székely Mikó-kollegiumba iratkozott be, ahonnan már a negyedik gimnázialis osztályba már Nagyenyedre ment. A Bethlen-kollegium lett az ő igazi alma matere, nevelő, dajkáló anyja a lelkekben. Mai világban ritkaság számba megy az benső ragaszkodás, az a nemes lelki kapocs, amely püspökünket a Bethlen-kollegiumhoz fűzte. Szeretettel merült múltja búvárlásába, átérzte nagy tradíciójának egész felemelő erejét s aggódó lélekkel csüngött jövődjén. Mély erkölcsi vonást jelent ki ez. Az intézményeknek életet a szellemüktől áthatott szívek adnak s nem szervezetben van az erő, hanem a lélekben. Ebben az iskolában nőtt, fejlődött ki. Multa tulit puer, sudavit et alsit, a klasszikus író szava szerint; de: non perdidit oleam. Itt bontakoztak ki lelkének szárnyai, ragyogtak fel az ifjúnak lénylő idealjai, itt ihlették meg őt nemzeti multunk s anyaszentegyházunk történelmének szent tradíciói. Mikor aztán a híres Mihályi Károly tanítványa lett: ifjonti lelke egész szomjuságával merült bele a forró szívű mester lábainál a philosophia mélységeibe. A philosophiai és jogászai évek végzése után a theologia iratkozott be, ahol éppen akkor csodálatos friss szellemi élet kezdte pezsegni: dr. Kovács Ödön elfoglalta székét s a sekélyes rationalismus és formalismus után az igazi tudományos theologia üde levegője áradt az ő előadásából. A theologia végzése után egy darabig mint osztálytanító működött, majd 1872 őszén Tübingába ment, ahol 4 félévig hallgatott theologiai, philosophiai és philologiai előadásokat. Teuffel híres klasszikus philologus, Sigwart a híres bölcselelő, Beck, a dogmatikus, Palmer a gyakorlati theologus, Schwabe a graecista voltak a professzorai. Gondolkozását Sigwartnak erős logikája és mély erkölcsi felfogása a Kanti philosophia felé terelte Mihályi lelkes tanítványát. 1874 nyarán ugyanott philosophiai doktorátust tett Lessings philosophische Weltanschauung c. dolgozatával.

Haza jövén, 1874-től 1876-ig Nagy Péter püspök titkára lett s egyszersmind magántanár a kolozsvári Ferencz József tudomány-egyetem bölcsészeti karán, hol Kant erkölcsstanáról tartott előadást. 1876. április 23-án rendes lelkésszé választották Nagyenyedre, hova őt legkedvesebb emlékei fűzték. A fiatal férfiú lelke egész hevével, munkaerejének határt nem ismerő lendületével fogott a dologhoz. Saját egyházközsége anyagi és szellemi életének gondjai mellett jutott ideje a kerület közügyeivel is foglalkozni s még hozzá kemény harcot vivni, mint az akkori egyházi ellenzék egyik vezérférfia. E célra alapította és szerkesztette nyolc éven át az Egyházi és Iskolai Szemlét, melynek első munkatársa, kiadója és néha-néha szedője is éppen ő volt. E lap tudományos cikkei a 70-es évek modern theologiai renaissance-ának legérettebb gyümölcsei. Nagyenyedi pap korában volt a polgári leányiskola igazgatója, a fegyház lelkésze, akkor építette meg a torockószentgyörgyi egyházközséget, szerkesztette és kiadta hetilapját, végzett elsőrangú irodalmi munkásságot, részt vett a közélet minden nemes törekvésében, változtatva helyettesítette a theologiai professzorokat, írta kurzusait, gazdálkodott s mindezek mellett ideje maradt családját gondozni s gyermekeit odaadó szeretettel nevelni. Ehhez az időhöz fűződik az az ismeretes merénylet, amelyet élete ellen egyik elvetemült rab követett el, midőn úrvacsoravétel után, a templomból kijövet, életveszélyesen megsebesítette. Felgyógyulta után maga járt közbe, hogy a gonosztevő kegyelmet kapjon. Keresztes József korai elhunytá-

után az újszövetségi exegesis és bibliai theológiának rendkívüli tanára lett, de azért nem volt rá eset, hogy papi teendői közül csak a legkisebbet is elhanyagolja. 1892-ben a szászvárosi egyházközség hívta meg egyik lelkipásztornak. Csendesebbé vált az élete s hivatalos kötelességei nem róttak oly nagy terhet reá. Foglalkozhatott a gyermeklélek természetével s megírhatta vallástani kézikönyveit: a «Bibliai szent történetek»-et és a «Bibliasmertetés»-t. Szabad idejét újra theologiai studiumokkal töltötte, úgy, hogy mikor az 1895/96-ik évben Kovács Ödön, Berde és Józsa nagyenyedi tanárok elhalálása következtében őt mint ideiglenes tanár alkalmazták, képes volt előadni teljes otthonossággal a legheterogénebb tárgyakat: a vallásfilozófiát, keresztyén erkölcsant, gyakorlati bibliamagyarázatot és filozófiatörténetet. Egyházi életünk akkor volt a legviharosabb. 1896-ban megszűnt a nagyenyedi theologiai akadémiai képzés, de sírja körül táborra tömörült az egyházi ellenzék. A jövő embere Bartók György volt, kit cincinnatusi elvonultságából szóltítottak a főjegyzői székre 1898-ban, hogy tíz hónap múlva, 1899 április 15-én, püspökké választassék. Azóta áll egyházkerületünk élén s vasakarattal, puritán szigorral, de a nemes cél iránt ifjú szenvedelemmel vezette anyaszentegyházunk hajóját. A konszolidálás és utóalapozás nehéz és szaporátlan munkája volt az övé. Sokszor sisyphusinak látszó erélylyel törekedett a megbízható és pontos egyházi adminisztráció elérésére, mert tudta, hogy a tervszerű, alapos munkának ez a feltétele. Nem úgynevezett «fényes ötlettel» kell kormányozni, hanem egyöntetű, következetes munkával. Lelke előtt távoli célok gyanánt lebegtek fénylő ideálok: az anyaszentegyház megújítása s vele együtt nemzeti konszolidáció. Ezt a megújítást ő nem a statisztikában, nem s külső alkotásokban kereste, hanem az ethikai értékek uralmában s ezen a téren nem ismert megalkuvást, elnézést, alkonyörületet. És a Bartók György alakjában ez a vonás az, ami benne az ő testamentum nagy prófétaira emlékeztet.

Életét megírják majd hivatott tollak, érdemeit méltatják majd a történészek, emlékezetét megőrzik alkotásai. Nekünk e pillanatban hálával telik el szívünk Isten iránt, hogy nekünk adta őt.

*Halála.* Bartók püspök erős szervezetű férfiú volt. Egész életén át emberfeletti munkát végzett s pihenése is szellemi dologtevés volt. Nehéz gondjai megviselték s az utóbbi időben aránytalanul meglátsozott rajta a haladó idő. Bár nem volt semmi szervi baja, de családja, orvosa fokozottabb mértékben vigyáztak drága egészségére, mert a korrall járó érelmeszesedés folytán a lehetőség katasztrófaszerű esetre is megvolt. Orvosa azt mondta a mult hetekben, hogy a legkedvezőbb auspiciumok között indul neki a télnek s megengedte neki, hogy karácsonykor és újévkor prédikálhasson. Nála is szokatlan buzgósággal írta meg karácsonyi és újévi beszédjét s oda nyilatkozott, hogy ilyen kedvére való prédikációt rég nem írt. Lázasan dolgozott konfirmációi kátéján, amely éppen halála előtt 2 nappal került ki a nyomdából. Csütörtök (dec. 19.) d. e. jó kedvvel kelt föl a kora reggeli órákban s munkához látott. D. e. 10 órakor jelent meg nála Bánffy főgondnok úr ő exellenciája s a délutáni ig. tanácsi ülés darabjait tárgyalta le elnöki konferencián. A tárgyalás egész 1/2 óráig tartott, amely idő alatt a püspök úr szokott élénkséggel vett részt az eszmecserében. Jó kedve volt, közbe-közbe egy adomát is elmondott. 1/2 órakor ebédhez ült családjával. A harmadik fogásnál jobb karja egyszerre csak fölmondja a szolgálatot s mire övéi csodálkozva néznek össze: ott ülőhelyében megrokskad. Fia és felesége alig tudják a pamlagra fektetni; ő mosolyogva akarja megnyugtanni őket, de a szemé tele volt könnyel. Hirtelen orvosért szaladnak s a sietve érkező

Höncz Kálmán egyet. m.-tanár agyvérzést konstatál. Még ekkor volt reménység arra, hogy az életét megmenthetik, de egész féloldalára szélütött lett volna. A d. u. 4 órakor gyülekező igazgatótanácsosokat e szomorú hír fogadja. A főgondnok úr őxc. látogatást tett, de az orvosok nem engedtek be senkit, mert ugyanekkor már a második vérömlés is megtörtént s a nagy erős ember eszméletlenül feküdt az orvosok kezei között. Megindulástól remegő hangon jelentette Bánffy főgondnok úr a megnyílt ülésnek a riasztó hírt, annak a reményének adván kifejezést, hogy a rosszullét, amely hirtelen jött, ép oly hirtelen el is fog mulni. Nyomott hangulatban folyt a tárgyalás, sőt egyre komorábbá vált: félóránként hozták a híreket, hogy még nincs javulás. 7 órakor befut az igazgatótanács szolgálja s valamit súg a kegyelmes úr fülébe. »Meghalt!« Minden szó elült, mikor Bánffy br. jelenti a megrázó hírt: a püspök úr kiszenvedett. Mély megdöbbenés ülte meg a lelkeket s pár pillanatig halotti csönd támadt a teremben; mindenki le volt sújtva. Kisvártatva Zeyk Dániel főgondnok törli meg a csendet: megindulástól remegő hangon parentálja el a főpásztort, pár tömör szóval jelezvén, hogy ki volt ő nekünk és mit veszítettünk benne. Indítványozza, hogy érdemeit jegyzőkönyvileg örökítsék meg, plenaris testületben condoleáljanak az özvegynék s hatalmazzák fel az elnökséget, hogy a temetés iránt szabadon intézkedjék s a püspök helyettesítéséről gondoskodják. Az egész igazgatótanács testületileg felvonult a püspöki lakásba, ahol a püspökné őméltósága fogadta őket ez első fájdalom által megtörve, kábultan. Bánffy Dezső főgondnok tolmácsolta a részvétet. A kerület izzó munkásságu főpásztorát veszítette el, az intézmények lelkes gondviselőjüket, a hivatalosak törhetetlen erélyű vezérüket, ki nemcsak a jogban volt első, de a kötelességteljesítésben is; nemcsak a méltóságban járt elől, de a munkában is. Egyszemélyben irányító, barát, bíró és példánykép volt. De azért a vezetés leginkább családját érte; a közéletben fenmaradnak alkotásai s közöttünk lesz ő műveiben, de szerettei szívében senki ki nem pótolhatja. Emberi vigasztalás tehát nem adhat balzsamot; forduljanak az örök vigasztalás forrásához, kinek mindenható kegyelme betudja hegeszteni ezt a sebet, melyet látogatása ütött. Egy szersmind bejelentette őméltóságának hozzájárulását végett, hogy a kerület az elhunytat a maga halottjának tekintti, érdemeihez és állásához méltó temetésben részesíti; a család beleegyezésével az ima megtartására Antal Gábor dunántúli püspököt kéri fel, a prédikáció magtartását Kenessey Béla főjegyzőre bizza s a sírnál Nagy Károlylyal tartat beszédet. — A küldöttség elvonultával reá borult a püspöki lakra a vigasztalanság gyásza.

**Temetése.** A püspök urat ideiglenesen a lakásán ravatalozták fel. Este 11 órakor érkeztek meg Nagyenyedről leánya és fia s az éjszakát már a mélyen lesújtott család egymást vigasztalva töltötte. Reggel gyászlobogók lengettek az összes egyházi épületeken s a lapok világgá vitték az erdélyi egyházkerület nagy gyászát. Hivatalos táviratot küldöttek Wekerlének, Apponyinak, a kultuszminiszteri államtitkároknak, az összes református és lutheránus püspököknek és főgondnokoknak, az erdélyi egyházfőknek, továbbá az összes erdélyi espereseknek, kollégiumi igazgatóknak, údatván a temetés idejét. Nemsokára özönlöttek a részvét táviratok.

Meleg hangú részvétiratot küldöttek: a város, amely dízsírhelyet ajánlott fel a megboldogultnak s érdemeit jegyzőkönyvileg örökítette meg, továbbá az egyetem bölcsészeti kara, melynek a néhai első magántanára volt. Szombaton már a teológiai fakultás díszterme teljes gyászpompába öltözött. Pálmákkal, koszorúkkal borított ravatalon volt az érckoporsó s benne a kiszenvedett főpásztor pápi díszben. Arcán szelíd,

derült mosoly: a túlvilág fényessége. Egymásután özönlöttek a küldöttségek koszorúval, részvéttel.

Az igazgatótanács, Bánffy főgondnok hatalmas babérkoszorút helyeztek a ravatalra. Koszorút tettek: az Emke, a város, a kolozsvári egyházközség, a kath. egyház, a luth. egyház, Bethlen Gábor-kör, Theol. ifjúság, Ref. kollegium, az összes egyházmegyék, a romániai misszio, a kollegiumok stb. Családtagok, jó ismerősök koszorúit virágerdővel borították be a sötét ravatalt; fekete pompán virágos kert: gyászban a szeretet, a részvét.

Vasárnap az összes harangok zugása jelenté, hogy a végtisztesség órája elkövetkezett. A theol. fakultás előtt diszorség állott. Kolozsvár főutcáján gyászfátyolos lámpák égtek s valóságos emberáradat tolongott. A díszteremben a koporsó mellett kétfelől az esperesi kar, a főgondnokok kara, oldalt a gyászoló család. A hivatalos képviselők betöltötték majdnem az egész termet. Képviseltették magukat az összes ref. kerületek s az erdélyi püspökségek. A theol. fakultás énekkara elénekelt »Nincs Gileádban balzsam« kezdetű dal, amely után Antal Gábor püspök lépett a szószékre s mondotta el nagyszabásu imáját, melyet lapunk jelen számában közlünk. Azután Kenessey Béla tartott prédikációt, amelyben plasztikusan domborította ki az elhunyt nagy egyéniségét s azt a veszteséget, melyet halála okozott. Megragadó erővel mutatott rá a vigasztalás forrására: Isten irgalmára.

Azután megindult a menet. Mint valami hatalmas folyam hömpölyög végig Kolozsvár utcáin a végtisztességtevő sereg. Az összes harangok zugása közt ért a temetőkapuhoz, ahol a püspök érckoporsóját 8 esperes vitte a sírig a volt püspöki titkárok díszorsége mellett. A sírnál az elhunyt kedves tanítványa: Nagy Károly mondott lelkekig ható beszédet. A síró embertömeg láttára megeredtek az ég könnyüi is, mintha neki is gyásza lett volna s hullottak alá a földre, ahol az Úr hű szolgájának sírját hantolják. Egy marék földet dobva a sírba, hol a nagy halot romlanó részei pihennek, szétoszlott a gyászoló tömeg, szívében az elhunyt dolgait forgatva s emlékezetét áldva.

### Tanár és tanítvány.

A tanítvány teszi le itt reszkető kezekkel a megemlékezés bús cipruságát tanítómestere friss sírhalmára.

Ne bántsa meg drága emlékedet, szeretett tanárom, ha töredezett a hang, el-elcsukló a beszéd, a melylyel áldozom emlékednek. Hiszen még érzem kezemben kezved meleg szorítását, még visszazeng lelkemben pár nap előtti búcsúszó: Isten megáldjon! Még rajta ül lelkemen halálad hírére a döbbenés, még itt ég arcomon a fájdalom könnye, a bázda még nem simult el, mit végig szántott a fájdalom vihara

Mély megilletődéssel teszem le friss sírhalmadra a tanítvány egyszerű, könyvtől harmatos koszorúját. És amíg sírodon révedez szemem, elvonul lelkem előtt évek hosszú sorozata érintkezésének annyi fájó édes emléke.

Ott látlak ismét férfikorod erejében a tanári katedrán. És hallgatom az ifjú lélek szomjáhozásával, áhítatával, csodálatával szavaidat, midőn az Élet könyvének titkairól szól tanításod. És szavaid nyomán életet, színt, melegséget nyernek a hideg betűk, az evangélium holt nyelve csodás dolgokról törli le a titok pecsétjét: megelevenedik lelkünk előtt az Isteni örökvégzésből testett öltött Logosz és megértem e szókat: »az evangélium Istennek ereje minden hívő üdvösségére« és a homályos mélységek is a napsütötte orom fényében tündökölnék. És látlak a templomi szószé-

ken és hallgatom ajkaidról világos, tiszta prédikálását Isten beszédének és feltárl előttem egész fenségében, nagyszerűségében hivatásom, a protestáns prédikátor hivatásának jelentősége. És látlak is, ott is az élet küzdelmében, forгатagában és bámulom, csodálom hatalmas munkabírásiadat, kötelességérzésedet, jellemed mondhatlan tisztaságát, akinek minden cselekedeted elárulja, hogy tudod, hogy téged a Gondviselés arra hívott el: eszményt, mintaképet mutatni fel tanítványaidnak, amely vonzzon, emeljen, tanítson, lelkesítsen.

Bizony, nemcsak tanítónk: eszményünk voltál! És mi, tanítványaid, elhoztuk magunkkal a tanteremből nemcsak tanításodat, eszméidet, elhoztuk mi magunkkal s őriztük drága kincsül irántad való rajongásunkat, hálánkat, szeretetünket s amikor megüresedett erdélyi magyar Sionunk kormányzó széke, lelkesedéssel csoportosultunk a zászló alá, amelyre nevedet írta az anyaszentegyház bizodalma.

És aki nagy voltál a tanári katedrán, nagyobb-nak bizonyultál a kormányzói székben. Ha szerettünk, tiszteltünk, mint tanárunkat, büszkeségünk, dicsőségünk lettél a főpásztori székben. Erős fejed nem szédült meg a hatalom polcán, mert megőrizted ott is kristálytisza jellemedet, önzetlenségedet, olthatatlan szerelmedet Krisztus szent ügye iránt és meg nem alkuvó igazságszeretetedet.

Ám azért a hatalmon ülők sorsát te sem kerítetted ki: Voltak, bizony, támadtak neked is ellenségeid, voltak gáncsolóid. Oh, hogyne! Hiszen annyian vannak, akik előtt csak az a munka értékes, ami a piacon folyik, csak az a siker, ami után felzúg a tömeg tapsa. Hogyne! Hiszen annyi jogosulatlan aspirációt kellett bölcseségednek visszautasítani, annyi kéz nyúlt feléd állás, kitüntetés, pénz után s az üresen maradt kéz olyan hamar szorul fenyegető ököbe! Voltak ellenségeid: hiszen annyi a bűn, a rút szenvedély, hitványság s annyi felett kellett megsuhogtatnod az igazság vasvesszőjét. De sírod felett ellenségeid, gáncsolóid hangját elnyomja a mi didaalmi énekünk: *az igaznak emlékezete áldott; boldogok, akik az Urban haltak meg, mert megnyugosznak fáradalmaik után és az ő tetteik jutalma követi őket!*

Én pedig leteszem sírodra a tanítvány egyszerű koszorúját s egyszersmind a te hűséges munkatársadét is. Mert arra méltattál érdemtelen, hogy segítségül végy magad mellé, annyi gonddal, szeretettel ápolj eszméd megvalósítása munkájában. A tanító legnagyobb jutalma a tanítványra és a tanítvány legnagyobb büszkesége, legigazibb boldogsága. Fogadd érette hálám és köszönetem soha el nem hervadó koszorúját.

Pihenj békén nagy tanítónk, eszményi mesterünk! Vajha lennének méltók hozzád; vajha tudnánk lelkesedni nagy eszményeidért, vajha tudnók követni mi is lelked lángolását!

Tárkányi György.

## KÜLÖNFÉLÉK.

Olvasóinknak boldog és idvesség karácsonyi ünnepeket s egyben boldog újszentendőt kívánunk.

Kettős temetés. Lapunk mai száma fontos határjelző. A lesújtó esei, dr. Bartók György felejthetetlen püspökünk halála — kinek emlékezetére szenteltük e számot — határjelzővé teszi egyházkerületünk történetében. De határjelző magának az egyházi krónikáirásnak történetében is. A püspök ur halálával együtt jelenti az „Erdélyi Protestáns Lap” saját halálát is. Lapunk e címen és e formában most jelenik meg utóljára. Dr. Bartók püspök

úr reformáló tevékenységének legutolsó eredménye — éppen halála pillanatában emeltetett idevonatkozó előterjesztése határozattá az Igazgatótanácsban —, hogy az egyházkerület hivatalos lapját saját kezelésébe veszi s jövőre „Református Szemle” cím alatt nagyobb nyolcadrét-formában maga adja ki s végzi a *kiadóhivatal* összes teendőit. A felelős szerkesztéssel továbbra is Nagy Károly theol. tanárt bízta meg, kinek állandó munkatársaiul ifj. Péter Károlyt, Kálmán János drt és Ravasz László drt kérte fel. A lap jövőre is hetenként egyszer és pedig *pénteken* fog megjelenni. A lap összes anyagi ügyeit az Igazgatótanács kezelve, mostantól kezdve hozzá küldendők úgy a hirdetési-díjak, mint a magán előfizetési díjak is. A „Református Szemle” programjáról jövő heti első számában fog tájékoztatást adni. Előfizetési díja évi 10 kor., de aránylagos összegben fél- és negyedévi előfizetést is elfogad a kiadóhivatal, de csakis a polgári évnegyedek szerint. Az „Erdélyi Prot. Lap”, utódját a „Református Szemle”-t ajánlja olvasói szives támogatásába és jóakarataiba.

Dr. Bartók György 1908. január 1-re készített újévi prédikációját mai számunkban, a temetésen jelen volt paptársaink kérésére s a család szives engedelmével, egész terjedelmében közöljük. Annak a felfogásnak engedünk ezzel, hogy szomorú, hirtelen haláláról való megemlékezés kapcsán lelkészársaink újévi prédikációul elmondhatják s s így az idvezült lélek ezen a napon utóljára szól gyülekezeteinek egyeteméhez, nem testileg — úgy immár soha! — hanem a Lélek által. Azért is siettünk lapunk szétküldésével. Vajha, az ő itt megszólaló mély vallásos lelke betöltene összes gyülekezeteinket s azoknak minden tagját.

Az Igazgatótanács december havi üléséről való tudósítás érhető okokból csak később fog közreadatni.

Az „Erdélyi Protestáns Lap” 1907 évi folyamának „Tartalom-jegyzékét” a „Református Szemle” első számának mellékleteként fogjuk olvasóinknak megküldeni. A legjobb akarral sem tudtuk mostanra — a nyomda túlmunkája miatt — elkészíttetni. Szives elnézést kérünk.

Lapunk mai számában közöljük immár boldog emlékü püspökünk utolsó prédikációját, amelyet az újévre írt „A mi erősségünk” címen. Halála előtt pár nappal fejezte be s mintha titkos sejtelmeit írta volna bele: oly vonatkozások vannak benne, amelyeknek bús értelme csak most világosodott ki. Ez az ő örökhagyása, amelyet kegyelettel, hálával veszünk. Méltó volna elhunyt főpásztorunk emlékezetéhez, ha újév első napján — alkalmoszerű bevezetés után — minden erdélyi katedrában ezt a beszédet mondanák el, hogy hadd szóljon még egyszer az Úr elnémult prófétája az ő népéhez. Minden egyes lelkipásztor társunk hallgasson szive sugallatára s cselekedjék a szerint.

Impozáns résztvét püspökünk halála felett. Van-e a halál feletti fájdalomra vigasz? Bizonyára igazi, égi csak egy: mi Istentől jön. De a földiek közt legértékesebb — a résztvét. Ebből a résztvéből is gazdag részt jutott a jó Isten úgy a családnak, mint egyházunknak. Hálás szívvel, meleg testvéri szeretettel kell megemlékeznünk a saját egyházunk minden rangu és rendü testületei, hivatalosai meleg résztvétnyilvánításai mellett, főleg azokról, kiknek részvéte a püspökét veszített egyháznak szólt. Wekerle miniszterelnök, Apponyi gróf kultuszminiszter, Darányi földművelésügyi miniszter, Tóth János, Molnár Viktor államtitkárok s akikkel csak hivatalos érintkezése volt, mind megható szavakkal fejezték ki résztvéteket. Ki kell azonban még külön is igaz köszönettel emelnünk Kolozsvár városának és a testvérfelkezeteknek egész egyházunkat lekötölező megható tisztességtételét. A város díszsírhelye, halotti pompája, minden hazai egyház képviseltetése, összes keresztény testvér-egyházaink harangjainak zokogó sirása lelünk mélyéig megincútvá, szívünkben csak jobban megerősítették azt a meggyőződést, hogy a különböző egyházak egymást tisztelő érülete a társadalom egyezségét a legáldásosabban munkálják. Nem a harc egymás ellen, de a nemes verseny egymás becsülésével a krisztusi szeretet munkáiban és áldásai terjesztésében: ennek kiemelkedése szomorú karácsonyunkban az égi fény. Szólj, szólj, karácsonyi angyali kar: „Békesség a földön a jóakarató emberekhez!”